

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej

Monitoring przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce 2014r.

Raport z V edycji badań

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

CATI – wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (*Computer Assisted Telephone Interview*)

CAWI – wywiad przez Internet, prowadzony za pomocą udostępnienia respondentom kwestionariusza internetowego (*Computer Assisted Web Interviewing*)

CIS – centrum integracji społecznej

ES – sektor ekonomii społecznej

NGO – organizacje pozarządowe (*non-governmental organisation*)

MORR – Małopolskie Obserwatoria Rozwoju Regionalnego

PES – podmiot ekonomii społecznej

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PS – przedsiębiorstwo społeczne

ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie

ZAZ – zakład aktywności zawodowej

Spis treści

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW	1
WPROWADZENIE.....	3
I. Najważniejsze wyniki badań.....	4
Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych.....	4
Współpraca z otoczeniem.....	6
Zasoby ludzkie	6
Rozwój zasobów ludzkich	9
Działalność ekonomiczna	9
II. METODOLOGIA I ANALIZA WYNIKÓW BADANIA – kluczowe kwestie.....	12
II.1 Populacja badania i stopień realizacji próby	12
III. Charakterystyka badanych przedsiębiorstw społecznych. Forma i geneza.	14
IV. Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych	20
IV.1 Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluczeniem społecznym.	20
IV.2 Działalność na rzecz społeczności lokalnej.....	28
V. WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI Z OTOCZENIEM.....	32
V. Zasoby ludzkie	39
V.1 Liczba zatrudnionych ogółem.....	39
V.2 Zatrudnienie na umowę o pracę	41
V.3 Zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych	43
V.4 Zatrudnienie subsydiowane	44
V.5 Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych.....	45
V.6 Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.....	47
V.7 Wolontariusze	51
VI. Rozwój zasobów ludzkich	53
VI.1 Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach.	53
VI.2 Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji.	54
VI.3 Podnoszenie kwalifikacji zawodowych	55
VII. Działalność ekonomiczna	58
VII.1 Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy	58
VII.2 Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych	60
VII.3 Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej.....	66

WPROWADZENIE

W 2014 roku, już po raz piąty zrealizowane zostało badanie diagnozujące kondycję przedsiębiorstw społecznych w Małopolsce. W niniejszym raporcie prezentujemy wyniki tego badania.

W tym roku, po raz drugi, badanie zostało przeprowadzone z użyciem aplikacji internetowej do gromadzenia danych, które znacznie obniża koszty realizacji badania w najdroższej jego części - gromadzenia danych (tzw. fieldwork¹) i ich kodowania.

Wyniki badania, jak co roku, przedstawione zostały w podziale na pięć rozdziałów. W pierwszej części raportu opisane zostały podstawowe charakterystyki przedsiębiorstw społecznych z regionu, w podziale ze względu na formy prawne. Druga część opisu poświęcona jest wynikom dotyczącym kluczowej sfery aktywności tych przedsiębiorstw, a mianowicie działalności społecznej. Daje to wgląd w specyfikę działań prowadzonych na rzecz określonych typów beneficjentów, a także działań, z których korzyści może czerpać cała społeczność lokalna. Z punktu widzenia trwałości takich inicjatyw, ważna jest ich zdolność do kooperacji – charakterystykę i natężenie współpracy podejmowanej przez przedsiębiorstwa społeczne można znaleźć w części trzeciej opracowania. Na kolejne partie raportu składają się: analiza zasobów ludzkich w badanych organizacjach oraz spojrzenie na ich działalność z perspektywy biznesowej, czyli aktywności na rynku.

W tym miejscu, serdecznie dziękujemy wszystkim podmiotom, które zgodziły się wziąć udział w badaniu i przyczyniły się do budowania rzetelnego obrazu małopolskiej przedsiębiorczości społecznej.

---

¹ Najbardziej czasochłonna i kosztowna część badania składająca się z wykonania badania w terenie: dystrybucji kwestionariuszy, realizacji wywiadów przez ankieterów, zebraniu wypełnionych kwestionariuszy.

I. Najważniejsze wyniki badań.

- W badaniu początkowo wzięły udział 233 podmioty społeczne. Niestety działalność ekonomiczną (odpłatną bądź gospodarczą) prowadziło tylko 115 organizacji. Spośród podmiotów, które nie prowadziły działalności ekonomicznej, jak co roku, najliczniejszą grupę stanowiły stowarzyszenia - 64%. Poza stowarzyszeniami, kryterium działalności ekonomicznej nie zostało spełnione przez część fundacji (32%). Pozostałe stowarzyszenia i fundacje prowadziły głównie działalność odpłatną (42% fundacji, 22% stowarzyszeń), gospodarczą (16% fundacji, 7 % stowarzyszeń) bądź łączyły działalność odpłatną z gospodarczą (10% fundacji i 7% stowarzyszeń). Reszta badanych organizacji opiera swą aktywność ekonomiczną na działalności odpłatnej (CIS-y), gospodarczej (spółdzielnie inwalidów i niewidomych) bądź na możliwości łączenia działalności odpłatnej z gospodarczą (spółdzielnie socjalne, ZAZ-y).
- Zestawiając ze sobą formę prawną badanych organizacji, rodzaj jej założyciela/założycieli oraz charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim, możemy wskazać na pewne wzory powstawania przedsiębiorstw społecznych, które wzięły udział w badaniu:
  - Fundacje, stowarzyszenia oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych powstają głównie z inicjatywy osób fizycznych, przy wykorzystaniu głównie środków prywatnych;
  - Założycielami spółdzielni socjalnych pozostają osoby fizyczne lub (od dwóch lat) organizacje pozarządowe i osoby prawne, wykorzystując przede wszystkim środki publiczne;
  - CIS-y i ZAZ-y inicjowane są głównie przez organizacje pozarządowe. W przypadku tej formy organizacji wykorzystywane są głównie środki publiczne, choć nie tylko.

Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych.

- Zdecydowana większość, bo 78% badanych PS, zadeklarowała prowadzenie działalności na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Były to wszystkie spółdzielnie socjalne, ZAZ-y i CIS-y oraz 3 z 4 badanych spółdzielni inwalidów i niewidomych. Około 1/4 fundacji i stowarzyszeń deklaruje prowadzenie innego rodzaju działalności społecznej niż na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Podobnie jak we wszystkich czterech wcześniejszych edycjach badań, tak i w 2014 roku główną grupą beneficjentów dla PS, które deklarują działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, były osoby niepełnosprawne. Na drugiej pozycji uplasowały się osoby bezrobotne (w tym długotrwale bezrobotne), następnie osoby samotnie wychowujące dzieci, osoby starsze oraz osoby o niskich kwalifikacjach i osoby młode.
- W przypadku spółdzielni socjalnych najczęściej wskazywanymi adresatami działań były osoby bezrobotne, w tym długotrwale bezrobotne. Spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz zakłady aktywności zawodowej, zgodnie z ideą, działają na rzecz osób niepełnosprawnych, natomiast fundacje, stowarzyszenia i centra integracji społecznej mają bardzo szerokie grupy beneficjentów o niemal równym rozkładzie wszystkich wymienionych grup adresatów z pewną przewagą osób niepełnosprawnych i bezrobotnych w przypadku fundacji i stowarzyszeń.
- Najwięcej badanych PS oferowało swoim beneficjentom należącym do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym: aktywizację zawodową i edukację, w następnej kolejności:

organizację czasu wolnego i wypoczynku, pomoc/pracę terapeutyczną, leczenie i rehabilitację oraz pomoc materialną.

- Jedną z najważniejszych form wsparcia beneficjentów przez PS jest aktywizacja zawodowa i edukacja, czyli pełnienie funkcji prozatrudnieniowej tak ważnej z definicyjnego punktu widzenia przedsiębiorstw społecznych. 38 PS, które zadeklarowały, że zajmują się aktywizacją zawodową i edukacją, to przede wszystkim podmioty oferujące trwałe zatrudnienie w swojej organizacji (27 PS) oraz podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów (26 PS), doradztwo specjalistyczne (23), w dalszej kolejności: przystosowanie do pracy na otwartym rynku (17), staże zawodowe w organizacji (12); najmniej PS bo tylko 6 oferuje swoim beneficjentom staże w firmach zewnętrznych.
- Oferowaną największej ilości osób formą wsparcia udzielanego przez PS były szkolenia i kursy (np. zawodowe, językowe, itp.). Objęto nimi aż 1600 beneficjentów.
- W zakresie trwałego/ciągłego zatrudnienia w organizacji, wszystkie badane PS łącznie zapewniły miejsce pracy 473 beneficjentom. Najwyższe wskaźniki średniej i mediany beneficjentów zatrudnionych w organizacji osiągnęły ZAZ-y (średnia – 36, mediana – 30), spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia i mediana 29) oraz spółdzielnie socjalne (średnia – 10, mediana – 8). Można zatem nazwać te trzy typy podmiotów największymi pracodawcami zatrudniającymi swoich beneficjentów.
- Podnoszeniem kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji zostało objętych w ostatnim roku 341 osób. Ta forma wsparcia jest stosowana właściwie tylko w przypadku CIS-ów, ZAZ-ów oraz w małym zakresie w stowarzyszeniach.
- W ramach organizowanych staży w instytucjach lub firmach zewnętrznych uczestniczyło w sumie 150 osób. Z analizy form prawnych stosujących tę formę aktywizacji społeczno-zawodowej wynika, że najczęściej są to CIS-y (średnia 32, mediana – 5) oraz w znacznie mniejszym stopniu stowarzyszenia i ZAZ-y.
- Doradztwo i poradnictwo specjalistyczne (np. psychologiczne, zawodowe) jest drugą z najczęściej i na największą skalę stosowanych form aktywizacji społeczno-zawodowej beneficjentów PS. Skorzystało z niej w sumie 819 osób. Bardzo aktywne w zakresie stosowania tej formy wsparcia są CIS-y (średnia 64, mediana 60) i stowarzyszenia (średnia 54, mediana 53).
- 133 beneficjentów badanych PS zostało przygotowanych i „wypuszczonych” na wolny rynek pracy. Najwyższe wskaźniki średniej i mediany osób, którym znaleziono zatrudnienie osiągnęły badane CIS-y, których ustawową rolą jest to właśnie działanie (średnia 14, mediana 13). Słabo na tym tle „wypadły” ZAZ-y, które de facto powinny też pełnić rolę przejściowych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych (średnia - 2 osoby, mediana -1).
- Blisko połowa badanych PS zadeklarowała również działania z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej (48% badanych PS). Wynik ten jest nieco lepszy niż w roku 2013 (30% badanych PS). Relatywnie najczęściej w obszarze usług dla mieszkańców działają fundacje i stowarzyszenia, choć w tegorocznym badaniu również ok. 1/3 spółdzielni zaznaczyła swą aktywność w omawianym obszarze.
- Wspieraniem działalności mieszkańców wytwarzających lokalne, tradycyjne produkty, takie jak: kulinaria, rzemiosło, usługi kulturalne, edukacyjne, turystyczne związane z danym miejscem, zajmowało się w 2014 roku tylko 16% badanych PS. Nie można też powiedzieć, że jakiś typ PS „specjalizuje” się w obszarze produktu lokalnego. W nielicznej grupie 14 PS, które

zaznaczyły taką działalność znalazło się po kilka przypadków fundacji, stowarzyszeń, spółdzielni socjalnych i CIS-ów.

- 30 000 osób skorzystało z usług użyteczności publicznej świadczonych przez 42 badane PS. Suma osób, które osiągnęły przychód w związku z wytwarzaniem i sprzedażą produktów lokalnych w 14 PS wynosi 1417.

Współpraca z otoczeniem.

- Poziom i intensywność oraz zadowolenie z efektów współpracy przedsiębiorstw społecznych z otoczeniem administracyjnym, ośrodkami wspierającymi inicjatywy ES, z innymi PES oraz biznesem jest wyznacznikiem ich usieciowienia i korzystania z „kapitału społecznego”. Wyniki badania pokazują, że PS najchętniej i z największym zadowoleniem współpracują z innymi podmiotami ekonomii społecznej oraz biznesem (blisko połowa badanych współpracowała z tymi typami podmiotów i oceniała efekty współpracy wysoko, ok. ¼ współpracowała lecz ocenia współpracę ambiwalentnie). Wciąż nie są to jednak wyniki zadowalające, zwłaszcza gdy pogłębimy je o ilość partnerów i intensywność współpracy. Tylko 16% współpracujących z PES organizacji ma 5 i więcej partnerów, a 20% badanych podmiotów współpracuje często lub ciągle z podobnymi sobie organizacjami.
- Dużo gorzej wygląda współpraca z otoczeniem administracyjnym oraz z ośrodkami wsparcia ekonomii społecznej. 35 % PS była zadowolona z efektów współpracy z administracją publiczną (w tym samorządową) 23% PS ambiwalentnie oceniła jej efekty, 39% PS nie miała żadnych doświadczeń we współpracy z sektorem publicznym. Co ciekawe, nie ma żadnego związku między realizacją zadań użyteczności publicznej, a faktem współpracy z otoczeniem administracyjnym - niemal tyle samo PS realizujących zadania z zakresu użyteczności publicznej działało niezależnie co współpracowało z instytucjami publicznymi, w tym samorządowymi. Z „otoczeniem administracyjnym” nie współpracowały w ogóle spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz połowa stowarzyszeń i 1/3 fundacji. Z administracją współpracowało ok. ¼ spółdzielni socjalnych, które były w zdecydowanej mierze zadowolone z jej przebiegu, wszystkie 5 ZAZ-ów oraz wszystkie 4 CIS-y.
- Najgorzej jednak wypada współpraca PS z podmiotami z tzw. „otoczenia ekonomii społecznej” (ośrodki wsparcia ekonomii społecznej, organizacje przedstawicielskie). W 2014 roku aż 65% PS z nimi nie współpracowało, 22 % było zadowolonych z efektów tej współpracy, a 11% PS ambiwalentnie oceniło jej efekty. Jest to o tyle dziwne, że od 2008 roku Ośrodki Wsparcia ES dysponowały dużym wachlarzem instrumentów wspierających PS – od szkoleń i doradztwa przez dotacje na założenie spółdzielni socjalnych², kończąc na usługach księgowych, marketingowych, biznesowych i prawnych. Z „otoczeniem ekonomii społecznej” nie współpracowały w ogóle spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz ok. ¼ stowarzyszeń i fundacji. Relatywnie najbardziej współpracującymi i w większości zadowolonymi z przebiegu kooperacji były spółdzielnie socjalne, ZAZ-y i CIS-y.

Zasoby ludzkie

---

² Od 2010r.

- Od przedsiębiorstw społecznych oczekuje się pełnienia funkcji zatrudnieniowej, zwłaszcza w stosunku do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W tej edycji badania wyniki pokazują, że badane PS mają stosunkowo duży potencjał zatrudnieniowy, choć blisko 19% PS nie zatrudnia żadnych pracowników. Średnia liczba osób pracujących w badanych PS bez względu na rodzaj umowy wynosi 20,8 osoby. Wartość mediany mówi natomiast, że minimum połowa badanych PS zatrudnia do 8 pracowników. W sumie 85 badanych PS daje pracę (bez względu na rodzaj umowy) 1765 osobom. Dla porównania, w roku 2013 suma pracowników wynosiła 1889 osób przy średniej 31 i medianie 10.
- Dzieląc badane przedsiębiorstwa społeczne na mikro, małe i średnie³ widzimy w grupie badanych PS, że największy odsetek (40%) stanowią mikroprzedsiębiorstwa (zatrudniające mniej niż 10 pracowników) i małe przedsiębiorstwa (zatrudniające do 50 pracowników) stanowią 31% badanej grupy. Wśród PS znajduje się też 10% średnich przedsiębiorstw (zatrudniających 50 i więcej osób).
- Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 84) oraz 4 ZAZ-y (średnia - 57). Fundacje to przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa i mali pracodawcy. Najbardziej zróżnicowaną grupę stanowią stowarzyszenia: od tych, które nie zatrudniają nikogo przez mikro, małe do średnich przedsiębiorstw (średnia – 22). Spółdzielnie socjalne natomiast podzieliły się na dwie grupy (z wyłączeniem 2 spółdzielni niezatrudniających nikogo) – 7 zatrudnia do 9 pracowników, kolejne 7 spółdzielni między 10 a 49 osób (średnie zatrudnienie w spółdzielniach socjalnych wynosi 10 osób).
- Wnikając w formę zatrudnienia widać, że w badanych PS stosowane jest głównie zatrudnienie na podstawie umowy o pracę (suma – 1497 pracowników, średnia 17,6, mediana 4). Na podstawie umowy cywilno-prawnej w 85 badanych PS zatrudnionych było 373 osób przy średniej 4,4. Analizując liczby pracowników zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że korzystały z takiej możliwości zatrudnienia wszystkie typy PS poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych, jednak liczby tego typu pracowników są czterokrotnie mniejsze niż pracowników etatowych.
- Kolejnym elementem, ważnym z punktu widzenia funkcji integracyjnej PS, jest liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego, umożliwiającego podmiotowi zdobycie częściowej refundacji do wynagrodzenia (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych). W 13 z 83 badanych PS, które zadeklarowały korzystanie z subsydiowanego zatrudnienia, pracuje 200 osób, najwięcej bo 70 osób zatrudnia jeden ZAZ. Nie ma formy prawnej, która w każdym przypadku korzystałaby z subsydiów; nawet tacy potencjalni ze względu na zatrudnianie osób niepełnosprawnych beneficjenci subsydiów jak ZAZ-y czy spółdzielnie inwalidów i niewidomych nie zawsze zaznaczyły fakt korzystania z dofinansowania do miejsc pracy.
- W przypadku zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, istotną kwestią pozostaje korzystanie z pracowników, będących jednocześnie beneficjentami działalności tej organizacji. 62% PS nie zatrudnia w swoich strukturach osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Średnia wartość zatrudnienia wynosi 5,3. Analiza oparta na porównaniu średnich wartości zatrudnienia dla poszczególnych form prawnych pokazuje, że najwięcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniają ZAZ-y (średnia - 35 osób), spółdzielnie socjalne (średnia

---

³ biorąc pod uwagę tylko liczbę pracowników, nie uwzględniając wysokości rocznego obrotu.

- 9), stowarzyszenia (średnia - 3) i CIS-y (średnia - 2). Najmniejszym pracodawcą dla swych beneficjentów są fundacje (średnia 0,4).

- Analiza zmian w strukturze zatrudnienia badanych PS w ostatnim roku pokazuje, że 69% PS nie zatrudniła nowych beneficjentów, 29% PS zatrudniło między 1 a 9 osób, a 2 podmioty zatrudniły 10 beneficjentów lub więcej i były to spółdzielnie socjalne. W tym samym czasie badane PS również zwalniały swoich beneficjentów z pracy. Dokładnie tyle samo PS – 69% nie zwolniło żadnego beneficjenta, pozostałe 31% PS dokonało redukcji bądź „wypuściło” na otwarty rynek pracy swoich beneficjentów. Porównując statystyki dla obu przypadków – zatrudnienia i zwolnień osób zagrożonych wykluczeniem społecznym możemy dostrzec, że nieco więcej osób zostało przyjętych (łącznie 101) niż zakończyło pracę (91).
- Istnieje wyraźna współzależność⁴ pomiędzy faktem przyjmowania nowych beneficjentów, a zakończeniem pracy przez „starych” w ciągu ostatnich 12 msc. Można zatem założyć, że duża część badanych PS tworzy rotacyjne miejsca pracy. Najbardziej aktywne w tym względzie były spółdzielnie socjalne oraz ZAZ-y. Podobnie rzecz ma się ze zwolnieniami beneficjentów w ostatnim roku – najwięcej osób było zwalnianych w ZAZ-ach i spółdzielniach socjalnych. O ile jednak ZAZ-y są przejściowymi miejscami pracy, o tyle dziwi tak duża rotacja w spółdzielniach socjalnych, które w zamyśle ustawodawcy miały być docelowymi miejscami pracy. Po wnikliwej analizie rodzajów spółdzielni, które dokonywały roszad w zatrudnieniu, okazało się, że są to przede wszystkim spółdzielnie socjalne zakładane przez osoby prawne.
- Jak wcześniej wspomniano, 31% PS dokonało redukcji miejsc pracy dla swoich beneficjentów. Ilu z nich znalazło zatrudnienie na otwartym rynku? 10 PS nie zna losów swoich beneficjentów po zakończeniu pracy w organizacji, jednak 16 pomiotów deklaruje, że ich beneficjenci zaczęli aktywność na otwartym rynku. Łącznie z 91 beneficjentów, którzy ukończyli pracę w ciągu ostatnich 12 miesięcy, 42 osoby znalazły zatrudnienie poza badaną organizacją, co stanowi 46%. Można powiedzieć, że jest to wskaźnik skuteczności zatrudnieniowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wynikający z działalności badanych przedsiębiorstwach i jest on nieco wyższy niż w ubiegłorocznym badaniu (38%). Istnieje współzależność między zakończeniem pracy w PS, a znalezieniem jej na otwartym rynku⁵. Można zatem z pewną ostrożnością wnioskować, że to ci z badanych, którzy zwalniali swych beneficjentów starali się znaleźć im miejsca pracy na otwartym rynku.
- Przyglądając się formom prawnym, które najbardziej „dbają” o zagwarantowanie pracy dla swoich beneficjentów na zewnątrz organizacji widzimy, że są to przede wszystkim ZAZ-y oraz fundacje; spółdzielnie socjalne osób prawnych (8 z 9 spółdzielni, które zwalniały beneficjentów było założonych przez podmioty) mają w tym względzie połowiczny sukces.
- W kontekście zasobów ludzkich przedsiębiorstw społecznych, bardzo istotną informacją pozostaje poziom współpracy tych organizacji z wolontariuszami. Stanowią oni bowiem ważną część składową zasobów ludzkich przedsiębiorstwa społecznego, angażując się w jego działalność społeczną w sposób nieodpłatny. W 2014 roku 34% PS nie podejmowało takiej współpracy. W sumie w 66% przedsiębiorstw społecznych w ostatnim roku nieodpłatnie pracowało 1764 (jest to wskaźnik dużo wyższy niż w badaniu z 2013 roku – 368 osób), przy średniej 20. Podmiotami w największym stopniu korzystającymi z wolontariatu są, jak co roku,

---

⁴ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,727$

⁵ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,781$

fundacje i stowarzyszenia. Z tej formy wykorzystania pracy nieodpłatnej nie korzystały w 2014 (podobnie jak we wcześniejszych latach) ZAZ-y i spółdzielnie inwalidów i niewidomych.

Rozwój zasobów ludzkich

- Analizując sytuację respondentów pod kątem planowanych zmian w poziomie zatrudnienia, warto zwrócić uwagę, iż zdecydowana większość, bo 73% badanych przedsiębiorstw społecznych nie planuje zmian w tym zakresie w czasie najbliższych 12 miesięcy. Spośród pozostałych organizacji, więcej planuje jednak zwiększyć zatrudnienie (22% z ogółu) niż je zmniejszyć (5% z ogółu). W ubiegłorocznym badaniu dwukrotnie większy był odsetek PS, które planowały redukcje zatrudnienia. Najbardziej optymistycznie podchodzą do planów zatrudnienia spółdzielnie socjalne – 9 z 16tu, które odpowiedziały na to pytanie planuje zatrudnić nowe osoby.
- Pytając o poziom wpływu członków i pracowników (innych niż kierownictwo) na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji zauważamy, że w odniesieniu do członków organizacji niemal połowa PS - 48% uznaje swoich członków za osoby znaczące w procesie decyzyjnym w organizacji (głównie spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia), a kolejne 30% podkreśliło, że wpływ jest, ale średni. W odniesieniu do pracowników sytuacja wygląda nieco inaczej – tylko 18% badanych uznała, że pracownicy mają duży wpływ na podejmowanie istotnych decyzji w organizacji, a 47% że średni (głównie spółdzielnie socjalne i fundacje).
- Pracownicy przedsiębiorstw społecznych byli zainteresowani podnoszeniem swoich kompetencji i kwalifikacji w drodze edukacji formalnej, jak i nieformalnej oraz wykorzystywali dostępne na rynku możliwości – robiło tak 72% PS. Obszary zainteresowania dokończaniem pozostały bardzo podobne jak w poprzednich badaniach. Najczęściej wybieraną dziedziną (niemal co drugie PS) było pozyskiwanie środków finansowych (np. z Unii Europejskiej). W drugiej kolejności uczestnicy wskazywali na obszar finansów i księgowości (31 wskazań). Na trzecią pozycję w 2014 roku „wywindowały” się szkolenia branżowe (w 2013 roku na piątym miejscu). Od dwóch lat również promocja i reklama jest w czołówce najbardziej pożądanym kierunków kształcenia (25 wskazań). Zmianą w stosunku do roku 2013 było zainteresowanie aspektami prawnymi (w roku 2013 ostatnia pozycja). Spadło natomiast zainteresowanie technikami sprzedaży oraz zarządzania organizacją.
- Spółdzielnie socjalne najbardziej zainteresowane były pozyskaniem wiedzy z zakresu finansów i księgowości, promocji oraz branży, w której działa przedsiębiorstwo. Fundacje interesują się wiedzą na temat pozyskiwania środków finansowych oraz szkoleniami branżowymi. Stowarzyszenia, tak jak fundacje, mają potrzeby związane ze zdobyciem wiedzy nt. możliwości pozyskiwania źródeł finansowych ale też finansów i księgowości oraz promocji.
- 3 z 5 ZAZ-ów potrzebuje poszerzyć wiedzę z zakresu promocji i reklamy, a 3 z 4 CIS-ów z zakresu pozyskiwania środków finansowych; poza w/w wyborami, odpowiedzi CIS-ów i ZAZ-ów były rozproszone.

Działalność ekonomiczna

- Większość respondentów (3/4), jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymienia działalność usługową (60 wskazań). Branża usługowa jest dominująca

dla wszystkich form prawnych, poza spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które jako podstawową działalność wymieniają produkcję. Najbardziej zróżnicowaną działalność podają spółdzielnie socjalne i CIS-y.

- Przedmiotem analizy w badaniu byli także główni odbiorcy produktów oferowanych przez przedsiębiorstwa społeczne. Najwięcej badanych przedsiębiorstw społecznych sprzedawało produkty i usługi osobom indywidualnym – 38%, w drugiej kolejności – swoim beneficjentom (29%), dopiero na trzecim miejscu są przedsiębiorstwa (16%). W roku 2013 hierarchia wyglądała inaczej: na pierwszym miejscu były przedsiębiorstwa prywatne (29%), na drugim miejscu ex aequo znajdowali się beneficjenci i inne osoby fizyczne (po 25%).
- Poza CIS-ami, ZAZ-ami i spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które to podmioty mają wysokie przychody, pozostałe PS charakteryzuje bardzo duża rozpiętość wpływów finansowych osiągniętych w 2014r. Tak jak w poprzednich edycjach badań, zarówno fundacje, jak i stowarzyszenia plasują się we wszystkich przedziałach przychodów w zbliżonych proporcjach. Najwięcej PS (18 przypadków) deklaruje osiągnięcie przychodu ogółem powyżej 10 tysięcy złotych, ale nieprzekraczającego 100 tysięcy złotych. Ta grupa była również najsilniej reprezentowana w grupie badanych w 2013 i 2012 roku. Na drugim miejscu pod względem liczebności znalazła się kategoria PS osiągających przychód powyżej 250 do 500 tysięcy złotych. Warto zwrócić uwagę na 19 z 82 przedsiębiorstw społecznych (blisko 23%) osiągających przychody pow. 1 mln. złotych, w tym 12 PS o przychodach powyżej 2 mln.
- W przypadku funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych na rynku, niezwykle istotnym pozostaje poziom przychodów z prowadzonej przez nie działalności ekonomicznej. Średnia wartość dla badanych PS w 2014r. wynosi 41,7% udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem, a mediana 25.
- Kolejnym elementem badania kondycji finansowej PS było pytanie o wynik finansowy z działalności w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS. W roku 2014 zysk z prowadzenia działalności ekonomicznej wykazało 39% PS. Duża część badanych nie zadeklarowała ani zysku ani straty – 44% PS; 17% PS wykazała jednak w ostatnim roku stratę (w 2013r. – 21%). Na podstawie tego wskaźnika można zatem powiedzieć, że sytuacja badanych przedsiębiorstw społecznych utrzymuje się na podobnym, umiarkowanie optymistycznym poziomie.
- Na zysk wskazywały przede wszystkim spółdzielnie socjalne (9 z 15tu) co stanowi zmianę w stosunku do zeszłorocznych badań, w których zysk osiągnęła tylko 1/3 tego typu podmiotów. Stowarzyszenia to organizacje, które cechuje głównie bilans zerowy (wy tłumaczeniem może być fakt, że większość z nich prowadzi działalność odpłatną, która co do zasady nie może generować zysku). Duża część stowarzyszeń osiąga jednak zysk (niemal 40%). Fundacje dzielą się na trzy niemal równe typy: 7 z 18 fundacji nie osiągnęła ani zysku ani straty, 6 z 18 osiągnęła zysk, a 5 stratę. Dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych, które odpowiedziały na pytanie o efekt działalności ekonomicznej w 2014r., zakończyły ostatni rok „na stracie”. Od badań w 2012r. sytuacja tego typu PS nieustannie jest zła. CIS-y, jako te, które nie mogą prowadzić działalności gospodarczej generującej zysk, przyznały, że nie osiągnęły „ani zysku, ani straty”, natomiast ZAZ-y w większości osiągnęły zysk lub bilans zerowy.
- Optymizm przedsiębiorstw społecznych co do możliwości ich dalszego rozwoju, mierzony oceną kondycji finansowej w następnym roku, jest raczej niski. 58% badanych przedsiębiorców społecznych przewiduje, że ich sytuacja finansowa, w porównaniu do roku poprzedniego, nie ulegnie większej zmianie. Tylko jedna piąta badanych PS uważa, że ich kondycja finansowa polepszy się, co oznacza duży spadek optymizmu w stosunku do badań z 2013 (39% PS

uważało, że ich sytuacja poprawi się). Pozostała grupa – 17% przedsiębiorstw społecznych przewiduje pogorszenie sytuacji finansowej swojej organizacji.

- Podsumowując kondycję finansową poszczególnych rodzajów PS można powiedzieć, że względnie dobre wyniki finansowe osiągnęły badane spółdzielnie socjalne, są one też jednymi z najbardziej optymistycznie nastawionych przedsiębiorstw społecznych w badanej próbie. Względnie stabilne przychody w ostatnim roku (bez straty) oraz prognozy przewidujące podobną sytuację finansową wykazują ZAZ-y. Stowarzyszenia i fundacje wyraźnie dzielą się na dwie grupy: dobrze radzących sobie finansowo i stabilnie oceniających swą przyszłą sytuację na rynku oraz organizacje nie osiągające zysków, dbające też by nie było strat i mało dynamicznie oceniające swą przyszłość finansową. Kondycja 4 badanych CIS-ów jest raczej stabilna, niepokoi jednak ich niepewność związana z przyszłym rokiem finansowym. Dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych stanowią zdecydowanie za małą grupę by na ich podstawie wnioskować, jednak „zderzając” ich nienajlepsze wyniki i prognozy z badaniami z wcześniejszych edycji badań (od 2010 r.) można dostrzec, że ten tym podmiotów nie do końca dobrze radzi sobie na rynku.
- Spośród 83 respondentów, którzy udzielali odpowiedzi na pytanie o główne bariery funkcjonowania na rynku przedsiębiorstwa społecznego, aż dziesięć PS wskazało, iż takich barier lub/i słabości nie dostrzega (w 2013 r tylko jedno stowarzyszenie). Jak co roku, zdecydowanie najczęściej padającą w tym kontekście odpowiedzią były trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji – wskazywało na nią blisko 38 PS. Następne w kolejności bariery utrudniające działalność badanych PS to: zmienne, niejasne przepisy prawa, biurokracja, bariery administracyjne, koniunktura na rynku. Warto zwrócić uwagę, że wyżej wymienione bariery są zupełnie niezależne od przedsiębiorstw społecznych, nie wynikają z ich słabości, braku zasobów, doświadczenia itd., tylko są barierami zewnętrznymi lub wręcz systemowymi.

II. METODOLOGIA I ANALIZA WYNIKÓW BADANIA – kluczowe kwestie

II.1 Populacja badania i stopień realizacji próby

Badaniem objęte zostały następujące podmioty, do których pozyskano dane kontaktowe, a które w dniu badania działały na rynku minimum 12 miesięcy⁶:

- 5 centrów integracji społecznej (CIS),
- 6 zakładów aktywności zawodowej (ZAZ),
- 65 spółdzielni socjalnych,
- 20 spółdzielni inwalidów i niewidomych,
- 3203 stowarzyszeń i fundacji znajdujących się w bazie GUS, w tym
  - ✓ 465 organizacji posiadających zarejestrowaną działalność gospodarczą⁷,
  - ✓ 2 738 organizacji nie posiadających zarejestrowanej działalności gospodarczej, ale potencjalnie mogących prowadzić działalność ekonomiczną w ramach odpłatnej działalności pożytku publicznego⁸.

Podmioty te należą do kategorii, które, zgodnie z koncepcją badania, tworzą potencjalną populację przedsiębiorstw społecznych w regionie (prowadzących równocześnie działalność ekonomiczną i społeczną).

Badanie składało się z dwóch faz:

1. samodzielnego wypełniania ankiety internetowej (CAWI)
2. wypełniania ankiety internetowej (CAWI) wspomaganą kontaktami z pracownikami ROPS. Obejmowały one w szczególności:
  - kontakty telefoniczne w celu zachęcenia do udziału w badaniu,
  - ponowną wysyłkę zaproszeń oraz linków do ankiety z aplikacji,
  - kontakty telefoniczne z podmiotami, które nie zakończyły wypełniania ankiety w celu uzupełnienia brakujących odpowiedzi,
  - kontakty telefoniczne z podmiotami, które nie rozpoczęły wypełniania ankiety w celu uzupełnienia wszystkich odpowiedzi.

Kwestionariusz ankiety dostępny był od dnia 02.12.2014 r. do 30 stycznia 2015 r., przy czym od 15 stycznia podjęte zostały kontakty telefoniczne.

W efekcie podjętych działań uzyskano odpowiedzi od 236 podmiotów, z tego:

- ✓ 130 nie kwalifikowało się do badania: 118 PES z powodu braku prowadzenia działalności ekonomicznej, kolejne 12 z powodu incydentalnie prowadzonej działalności ekonomicznej
- ✓ 82 wypełniły ankietę w całości

---

⁶ Ten warunek był istotny zwłaszcza w przypadku licznie powstających spółdzielni socjalnych (na dzień 15 grudnia było ich zarejestrowanych 90, a do badania kwalifikowało się tylko 65)

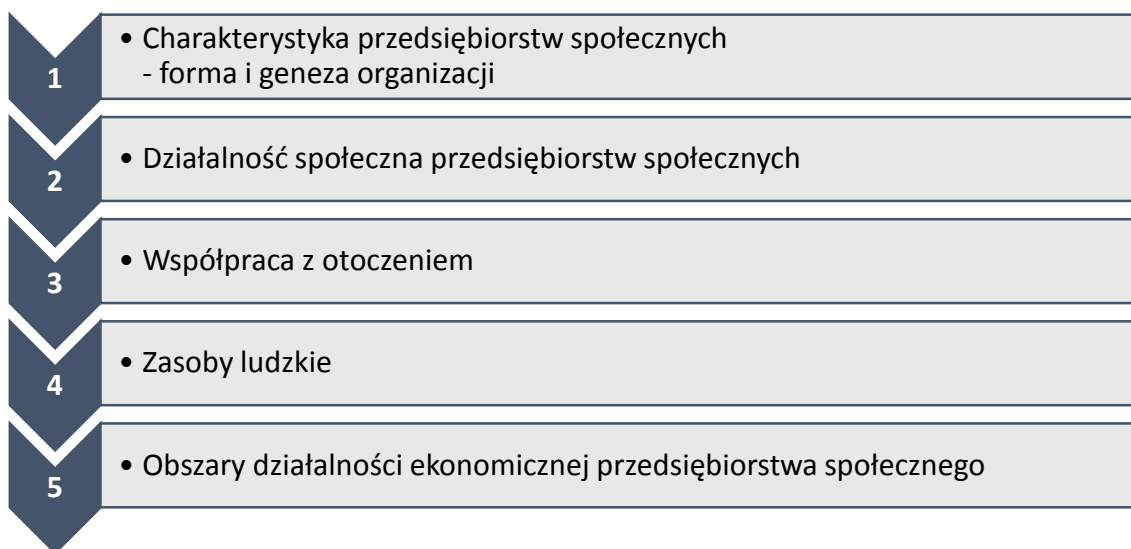
⁷ W tym prowadzące PS w formie spółki non profit.

⁸ Z uwagi na brak informacji w bazie GUS dotyczącej prowadzenia odpłatnej działalności pożytku publicznego zaproszenie do wypełnienia ankiety otrzymały wszystkie stowarzyszenia i fundacje. W przypadku gdy w drugim pytaniu zaznaczyły, że nie prowadzą działalności ekonomicznej, bądź w trzecim pytaniu zaznaczyły, że jest ona incydentalna, system wykluczał je z dalszego badania.

- ✓ 24 wypełniły ankietę w części.

Wyniki badań prezentowane są w raporcie w podziale na pięć głównych obszarów badawczych. Podział ten, w dużym stopniu odzwierciedla strukturę narzędzia wykorzystanego w procesie gromadzenia danych. Podział i kolejność prezentowanych w niniejszym raporcie analiz, przedstawia poniższy schemat.

Schemat 1. Analizowane obszary

Źródło: Opracowanie własne.

W związku z tym, że nie wszystkie badane podmioty wypełniły ankietę w całości, udzielone przez nie odpowiedzi analizowane i prezentowane są w raporcie w ramach wyżej wymienionych obszarów. Przy charakterystyce wyników odnośnie każdego z tych obszarów pod wykresem umieszczono liczbę podmiotów (N), które udzieliły odpowiedzi na dane pytanie.

Przy podawaniu informacji o rozkładach odpowiedzi na poszczególne pytania zawarte w ankiecie, przyjęto poniższe zasady:

- podawanie liczebności oraz wartości procentowej (% z ogółu) przy charakteryzowaniu ogółem badanych podmiotów, np.
W procesie założycielskim organizacji najwięcej podmiotów bo aż 64% (65 z 103) wskazało głównie na udział środków prywatnych.
- podawanie wartości procentowej w przypadku porównywania wyników badań z 2014 roku z wynikami badań z roku 2013⁹,

⁹ W przypadku porównywania wyników badań z 2014 oraz 2013 roku należy jednak pamiętać, że próba w obu badaniach nie jest reprezentatywna. Nie możemy więc na jej podstawie wnioskować o specyfice całej populacji. Ponadto, liczebności dla poszczególnych kategorii badanych nie są duże, więc ewentualne różnice niekoniecznie muszą świadczyć o realnych rozbieżnościach. Mogą jednak wskazywać na kwestie, warte dalszej eksploracji, szczególnie mając w perspektywie cykliczność i powtarzalność badań.

Średnia wartość dla badanych PS w 2014r. wynosi 41,7% udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem; w roku 2013 była niemal identyczna i wynosiła 41%.

- podawanie liczebności w przypadku porównywania odpowiedzi badanych w podziale na reprezentowaną przez nich formę prawną.

W przypadku spółdzielni socjalnych, najczęściej wskazywanymi adresatami działań były osoby bezrobotne, w tym długotrwale bezrobotne (15 wskazań).

III. Charakterystyka badanych przedsiębiorstw społecznych. Forma i geneza.

Charakterystyka przedsiębiorstw społecznych uwzględnia następujące wymiary:

- 1) forma prawna badanej organizacji,
- 2) rodzaj prowadzonej działalności ekonomicznej,
- 3) okres funkcjonowania organizacji na rynku,
- 4) rodzaj podmiotu inicjującego powstanie organizacji
- 5) oraz charakter środków finansowych wykorzystanych przy jej zakładaniu (publiczne/prywatne).

Kryteria wyboru populacji przyjęte w badaniu określały precyzyjnie formę prawną podmiotów, które mogły znaleźć się w próbie. Badaniami objęte zostały następujące kategorie podmiotów:

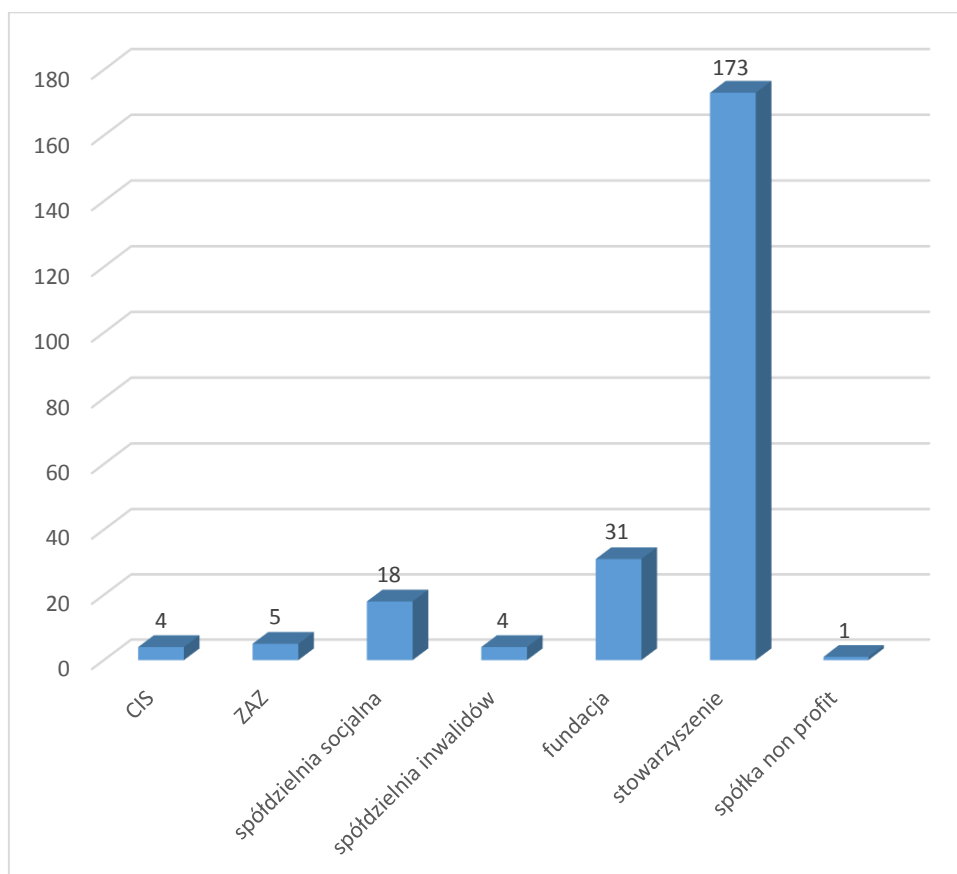
- 1) centra integracji społecznej (CIS),
- 2) zakłady aktywności zawodowej (ZAZ),
- 3) spółdzielnie socjalne,
- 4) spółdzielnie inwalidów i niewidomych,
- 5) fundacje,
- 6) stowarzyszenia,
- 7) spółki non profit założone przez NGO.

Najliczniejszą grupę podmiotów, która zaczęła wypełnianie kwestionariusza stanowiły stowarzyszenia 73,7% (173 podmioty z 236), następnie fundacje 13,1% (31 z 236) i spółdzielnie socjalne 7,6% (18 z 236). W przypadku podmiotów integracyjnych – zakładów aktywności zawodowej i centrów integracji społecznej udało się pozyskać dane od 5 z 6 działających ZAZ-ów i 4 z 5 funkcjonujących na początku 2015 roku CIS-ów. W badaniu wzięły udział również 4 z 20 działających spółdzielni inwalidów i niewidomych oraz 1 spółka non-profit założona przez stowarzyszenie¹⁰.

---

¹⁰ Na potrzeby dalszej analizy, jedyna spółka z.o.o. w próbie badawczej została rekodowana na stowarzyszenie z działalnością gospodarczą.

Wykres 1 Forma organizacyjna badanych podmiotów.

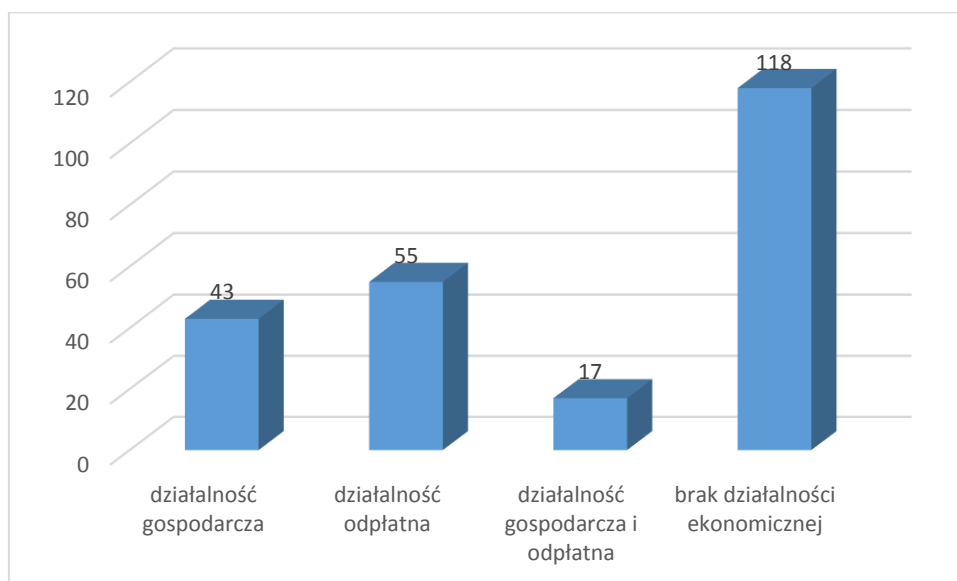
N=236

Drugim kryterium definiującym przedsiębiorstwo społeczne, zgodnie z definicją przyjętą w koncepcji badania, było prowadzenie przez organizację działalności ekonomicznej, rozumianej jako zarejestrowana działalność gospodarcza, odpłatna działalność nie dla zysku lub obydwie formy jednocześnie. Kryterium to dotyczyło przede wszystkim podmiotów będących fundacją, stowarzyszeniem lub zakładem aktywności zawodowej. Pozostałe podmioty mają określone zasady prowadzenia działalności ekonomicznej: CIS-y mogą prowadzić jedynie działalność odpłatną, a spółdzielnie (socjalne¹¹ i inwalidów i niewidomych) prowadzą zarejestrowaną działalność gospodarczą. Niestety, kryterium prowadzenia działalności ekonomicznej nie zostało spełnione przez 118 podmiotów, które rozpoczęły wypełnianie ankiety. Najliczniejszą kategorię stanowią podmioty prowadzące działalność odpłatną – 55, następnie działalność gospodarczą – 43; 17 PS łączy prowadzenie dwu rodzajów działalności.

¹¹ Spółdzielnie socjalne mogą obok działalności gospodarczej prowadzić też działalność odpłatną pożytku publicznego.

Wykres 2. Forma prowadzonej działalności ekonomicznej.

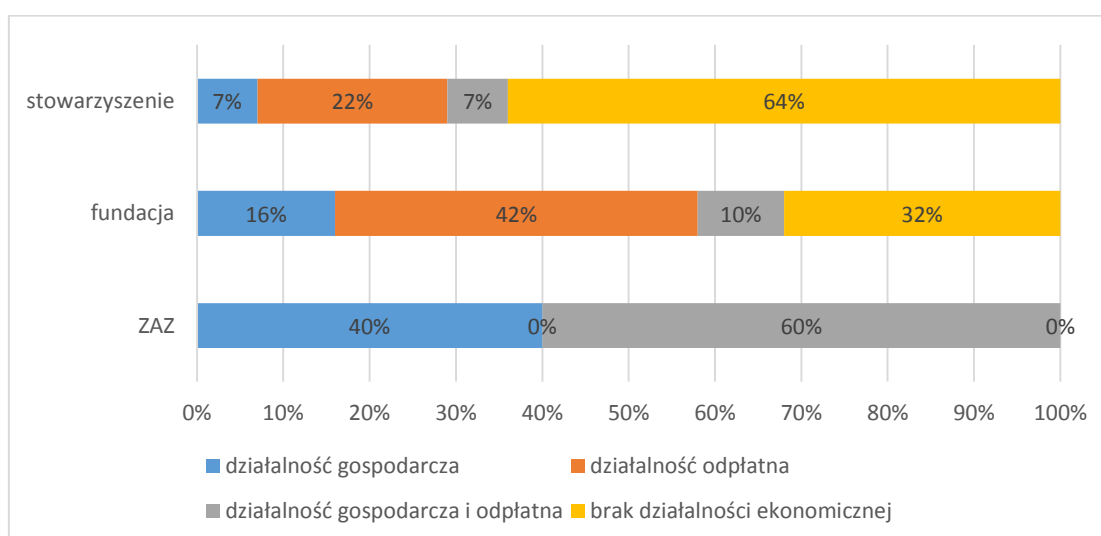

N=233

Spośród PS, które nie prowadziły działalności ekonomicznej, jak co roku, najliczniejszą grupę stanowiły stowarzyszenia 64% (108), 22 % (38) stowarzyszeń prowadziło w 2014 r. działalność odpłatną, 7% (13) gospodarczą, kolejne 7% łączyło te dwa typy działalności ekonomicznej. Badane fundacje, w najliczniejszej grupie 13 organizacji zadeklarowały prowadzenie działalności odpłatnej, 10 nie wykazała w 2014 r. żadnej aktywności ekonomicznej, 5 prowadziła działalność gospodarczą, a 3 fundacje łączyły działalność odpłatną z gospodarczą. W przypadku 5 badanych ZAZ-ów trzy zadeklarowały łączenie działalności gospodarczej z odpłatną, a dwa prowadzenie tylko działalności gospodarczej.

Poniższy wykres prezentuje rozkład odpowiedzi organizacji, będących fundacjami, stowarzyszeniami lub ZAZ-ami, co do ich działalności ekonomicznej.

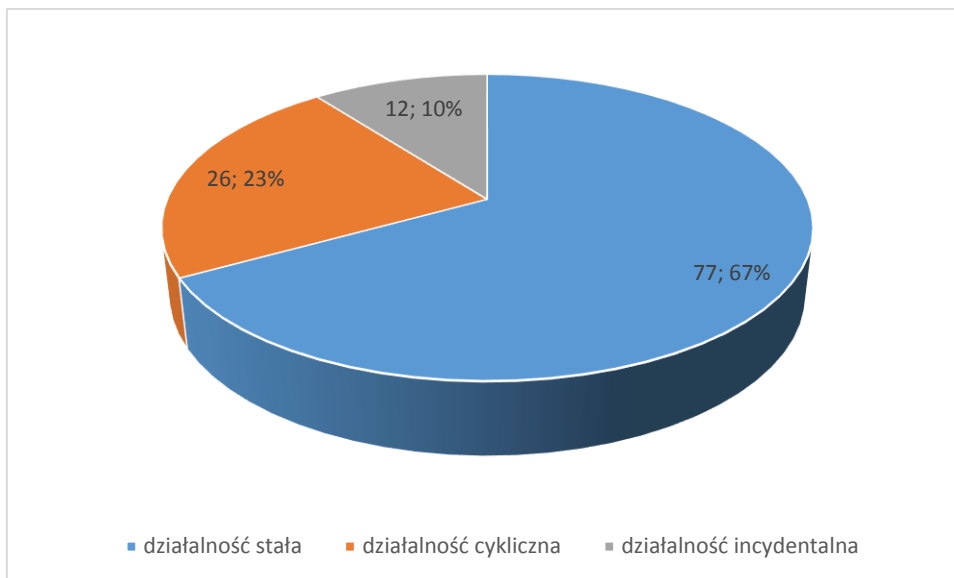
Wykres 3. Rodzaj prowadzonej działalności ekonomicznej w wybranych formach organizacyjnych.

N=205

Kryterium dodatkowym w przypadku prowadzenia działalności ekonomicznej był jej stały, cykliczny bądź incydentalny charakter, co pozwoliło wykluczyć z badania te organizacje, które jedynie „od czasu do czasu” podejmowały taką aktywność. W badanej próbie znalazło się 12 takich organizacji i były to tylko stowarzyszenia, dlatego w dalszej części badania nie brały one już udziału i liczba wypełniających ankietę PS ograniczona została do 103 organizacji.

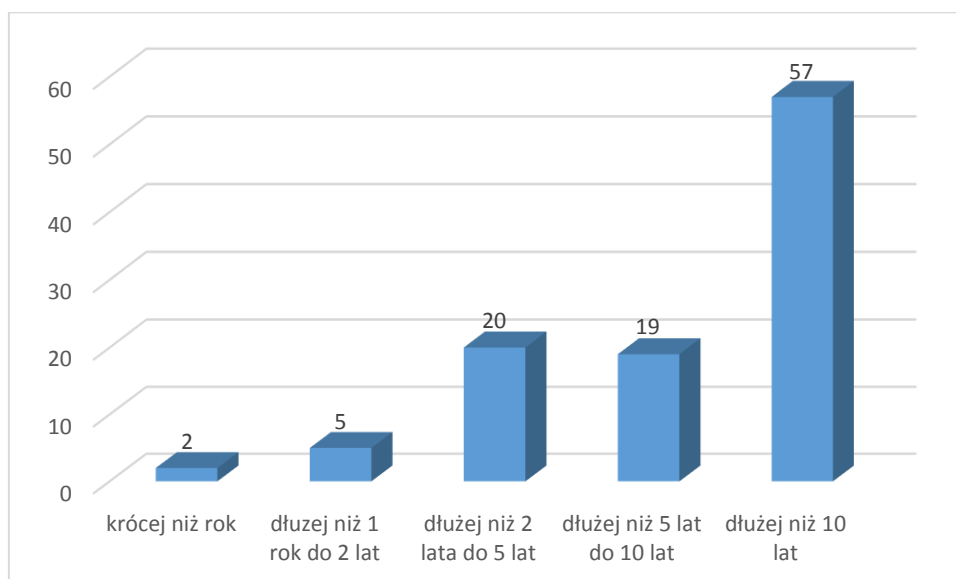
Wykres 4. Charakter prowadzonej działalności ekonomicznej.

N=115

Biorąc pod uwagę długość funkcjonowania organizacji na rynku, ponad połowa badanych przedsiębiorstw społecznych to podmioty starsze, funkcjonujące dłużej niż 10 lat. Najstarsze PS w próbie to, zgodnie z przewidywaniami, spółdzielnie inwalidów i niewidomych (wszystkie działają powyżej 10 lat), fundacje i stowarzyszenia (ok. połowa działa powyżej 10 lat, brak organizacji młodszych niż dwuletnie). Relatywnie najmłodsze są spółdzielnie socjalne; niemal wszystkie (poza jednym przypadkiem) funkcjonują na rynku do 5 lat.

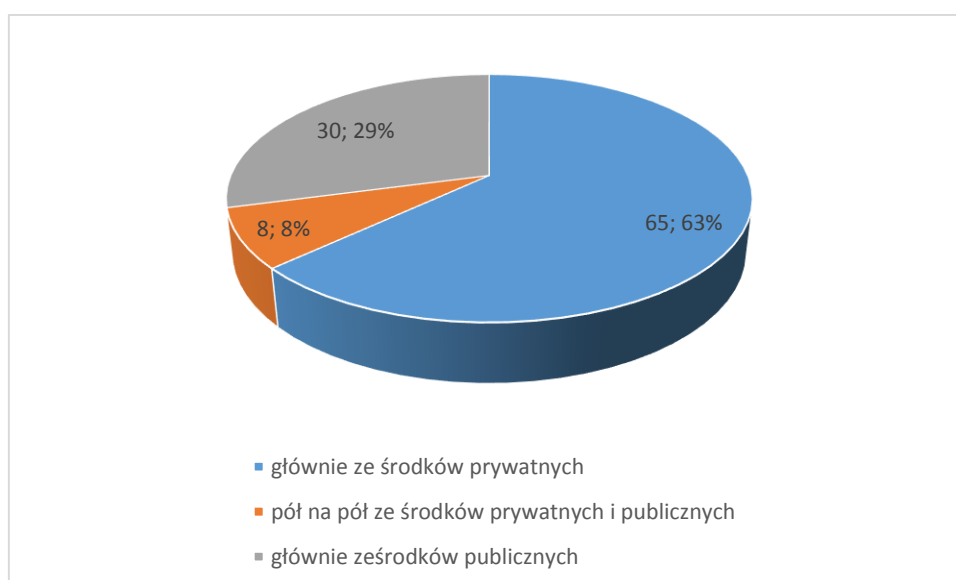
Wykres 5. Długość istnienia na rynku.

N=103

Badane przedsiębiorstwa zapytano również o charakter środków finansowych wykorzystanych przy ich zakładaniu. Na podstawie rozkładu odpowiedzi badanych, który prezentuje poniższy wykres, można zauważyć, że w procesie założycielskim organizacji najczęściej podmiotów bo aż 64% (65 z 103) wskazało głównie na udział środków prywatnych. Na drugiej pozycji uplasowały się PS korzystające ze środków publicznych – 29% (inaczej niż w ubiegłorocznym badaniu, gdzie niemal tyle samo PS powstało z udziałem środków prywatnych co publicznych). Pozostała grupa – ok. 7% wskazała na porównywalny poziom tych dwóch źródeł (8 ze 103 PS).

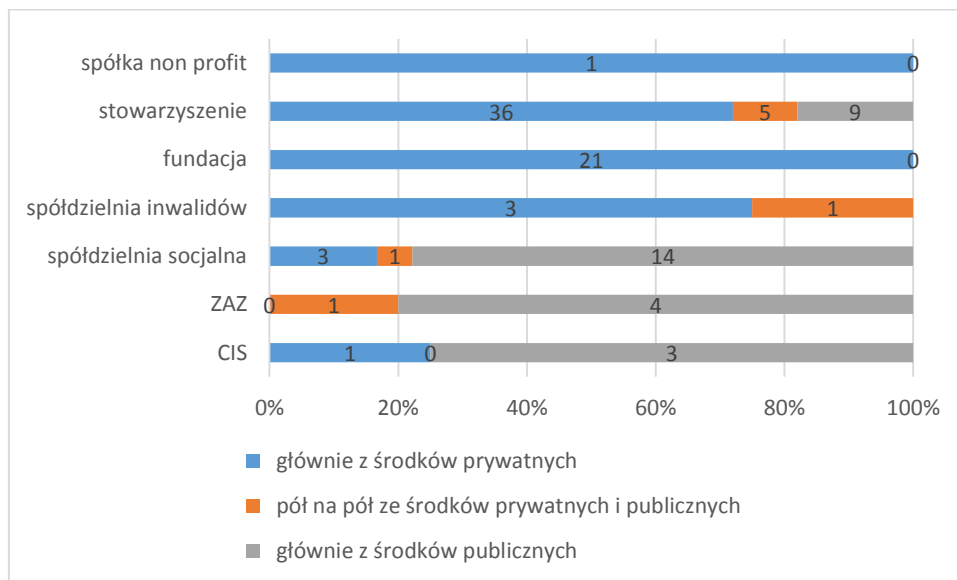
Wykres 6. Rodzaj środków finansowych służących w procesie założycielskim.

N=103

Korelując formę prawną z rodzajem środków publicznych stanowiących podwaliny pod rozpoczęcie działalności, jak co roku widzimy to samo zjawisko – spółdzielnie inwalidów i niewidomych, fundacje i stowarzyszenia powstały głównie ze środków prywatnych. Pozostałe podmioty – spółdzielnie socjalne, ZAZ-y i CIS-y wskazują główny udział środków publicznych; w tym roku 3 badane spółdzielnie zaznaczyły główny udział środków prywatnych (organizacji założycielskiej bądź osób tworzących spółdzielnię).

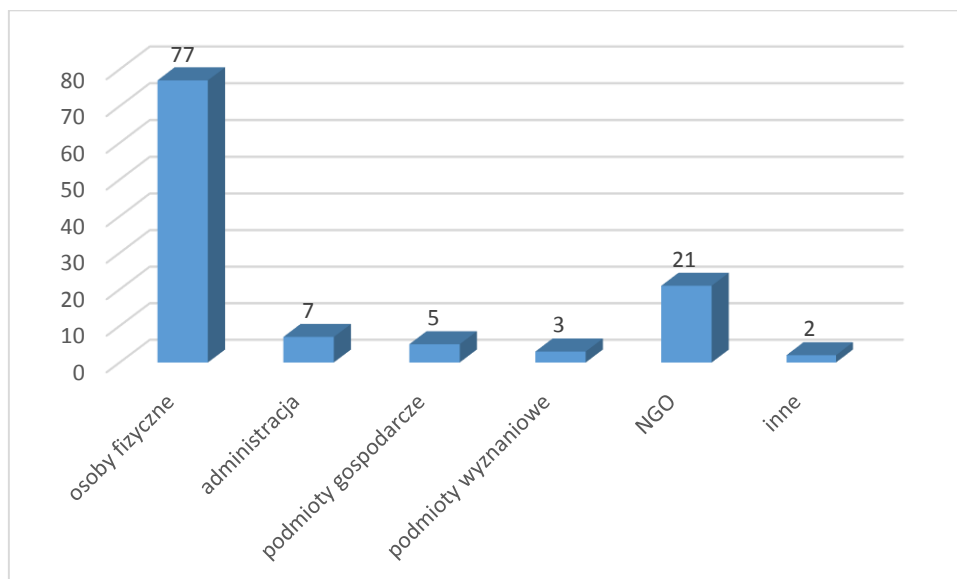
Wykres 7. Charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim a forma prawna organizacji.

N=103

Trzy czwarte PS wskazuje osoby fizyczne, jako założycieli podmiotu (75%). W dalszej kolejności przedsiębiorstwa społeczne wskazywały na organizacje pozarządowe (20,4%), administrację samorządową (7%) oraz podmioty gospodarcze (5%). Trzy PS wymieniły jako założyciela podmioty wyznaniowe, a dwa wskazały na innych założycieli: spółdzielnię oraz „przedsiębiorstwo publiczne, które zostało sprywatyzowane”.

Wykres 8. Założyciele organizacji.

N=103. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Zdecydowana większość fundacji i stowarzyszeń oraz wszystkie spółdzielnie inwalidów i niewidomych wskazywały, jako swego założyciela osoby fizyczne. W przypadku CIS-ów i ZAZ-ów, jako podmioty inicjujące ich powstanie wskazywane były tylko organizacje pozarządowe; ten typ założyciela wskazywały też spółdzielnie socjalne (11 z 18 badanych spółdzielni). Świadczy to o wzrastającym odsetku spółdzielni socjalnych zakładanych przez osoby prawne. Na administrację samorządową wskazywały cztery spółdzielnie socjalne oraz 3 stowarzyszenia.

Zestawiając ze sobą formę prawną organizacji, rodzaj jej założyciela/założycieli oraz charakter środków wykorzystanych w procesie założycielskim, możemy wskazać na pewne wzory powstawania przedsiębiorstw społecznych:

- Fundacje, stowarzyszenia oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych powstają głównie z inicjatywy osób fizycznych, przy wykorzystaniu głównie środków prywatnych;
- Założycielami spółdzielni socjalnych pozostają osoby fizyczne lub (od dwóch lat) organizacje pozarządowe i osoby prawne, wykorzystując przede wszystkim środki publiczne;
- CIS-y i ZAZ-y inicjowane są głównie przez organizacje pozarządowe. W przypadku tej formy organizacji wykorzystywane są głównie środki publiczne, choć nie tylko.

IV. Działalność społeczna badanych przedsiębiorstw społecznych

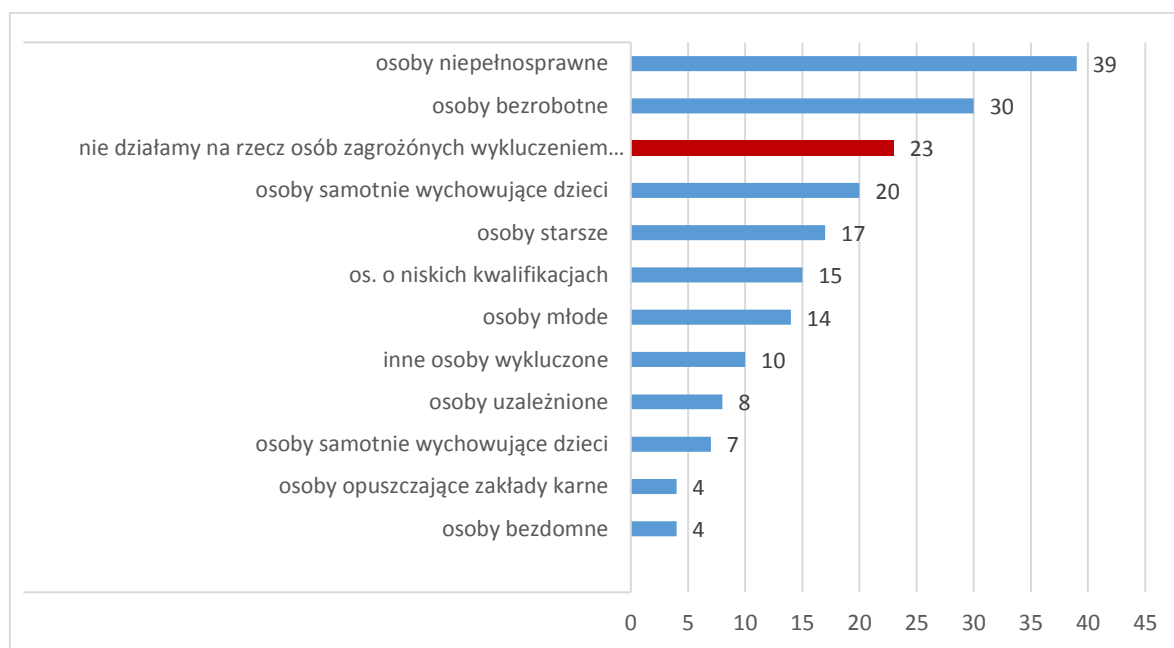
IV.1 Działania na rzecz wykluczonych lub/i zagrożonych wykluceniem społecznym.

Na pytanie dotyczące działań (w tym zatrudnienia) na rzecz osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluceniem społecznym zdecydowana większość, bo 78% badanych PS, zadeklarowała prowadzenie

takiej działalności. Były to wszystkie spółdzielnie socjalne, ZAZ-y i CIS-y oraz 3 z 4 badanych spółdzielni inwalidów i niewidomych. 23 z 103 badanych PS nie zadeklarowały tego typu działalności. Organizacje nie działające w obszarze wsparcia dla osób zagrożonych bądź wykluczonych społecznie to: 14 z 50 badanych stowarzyszeń, 5 z 21 fundacji i jedna spółdzielnia inwalidów i niewidomych.

Badane organizacje, które prowadzą działalność na rzecz wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym zostały poproszone o wskazanie, na rzecz jakich konkretnych grup osób wykluczonych działały w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Uczestnicy badania do wyboru mieli 11 grup odpowiedzi (w tym odpowiedź „inne”). Podobnie jak we wszystkich czterech wcześniejszych edycjach badań, tak i w 2014 roku główną grupą beneficjentów dla PS, które deklarują działalność na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym były osoby niepełnosprawne (39 PS). Na drugim miejscu, podobnie jak w badaniach z dwóch ostatnich lat, plasują się osoby bezrobotne (w tym długotrwale bezrobotne) (30 PS), pozostałe najczęściej „wybierane” grupy to osoby samotnie wychowujące dzieci (20 PS), osoby starsze (17 PS) oraz osoby o niskich kwalifikacjach (15 PS) i osoby młode (14 PS). Szczegółowy wykaz organizacji zajmujących się różnymi grupami osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przedstawia poniższy wykres.

Wykres 9. Działalność na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym

N = 103. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Uwzględniając formę prawną przedsiębiorstwa społecznego, można wyróżnić najczęściej wskazywanych adresatów działań badanych podmiotów. W przypadku spółdzielni socjalnych, najczęściej wskazywanymi adresatami działań były osoby bezrobotne, w tym długotrwale bezrobotne (15 wskazań), osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych i osoby niepełnosprawne (po 8 wskazań) oraz osoby po 50-tym roku życia mające trudności na rynku pracy (7 spółdzielni) i osoby do 25 roku życia wchodzące na rynek pracy (6 wskazań). Spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz zakłady

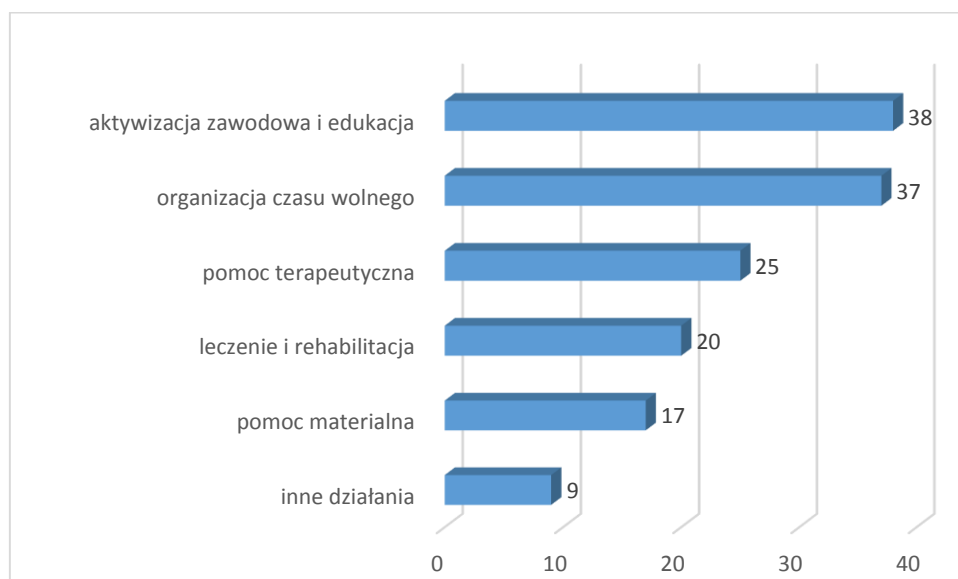
aktywności zawodowej, zgodnie z ideą, działają na rzecz osób niepełnosprawnych, choć wskazywały również działania uwzględniające problematykę osób starszych (po 50-tym roku życia) oraz osób o niskich kwalifikacjach. Natomiast fundacje, stowarzyszenia i centra integracji społecznej mają bardzo szerokie grupy beneficjentów o niemal równym rozkładzie wszystkich wymienionych grup adresatów z pewną przewagą osób niepełnosprawnych i bezrobotnych w przypadku fundacji i stowarzyszeń.

Biorąc pod uwagę liczbę grup wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, na rzecz których organizacje o różnych formach prawnych prowadziły działania w ciągu 12 miesięcy, można zauważyć, iż najbardziej wszechstronne pod tym względem okazują się CIS-y. Wszystkie przedsiębiorstwa tego typu prowadziły działania dla 5 lub więcej kategorii osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym. Wszystkie pozostałe formy prawne obejmują swym zainteresowaniem mniejszą liczbę grup zagrożonych wykluczeniem społecznym (od 2 do 4 grup).

Przedsiębiorstwa społeczne, które zaznaczyły działania na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (80 PS) poproszono w dalszej kolejności o wskazanie rodzajów działań podejmowanych przez nie w odniesieniu do swoich beneficjentów. Respondenci mieli możliwość wyboru dowolnej liczby odpowiedzi spośród 6 (w tym odpowiedź „inne”).

Spośród ograniczonej do 80 organizacji próby, najwięcej oferowało beneficjentom aktywizację zawodową i edukację - 38 wskazań (w ubiegłym roku, pomimo niższej liczebności próby, liczba PS wskazujących ten rodzaj działania była podobna i wynosiła 36). Kolejne najczęściej wskazywane działanie dotyczyło organizacji czasu wolnego i wypoczynku swoim beneficjentom (37 wskazań). Na kolejnych miejscach znalazły się: pomoc/praca terapeutyczna (25), leczenie i rehabilitacja (20) oraz pomoc materialna (17).

Wykres 10. Działania ukierunkowane na osoby wykluczone społecznie.

N=80. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Wśród odpowiedzi „inne działania” ukierunkowane na osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym znalazły się:

- zatrudnienie (2 PS),
- działania integrujące społeczności, konkretne grupy, np. seniorów (1 PS),
- edukacja i aktywizacja fizyczna i psychiczna (1 PS),
- opieka wolontariusza (1 PS),
- szkolenia oraz wsparcie doradcze przy uruchamianiu działalności gospodarczej (1 PS),
- udzielanie preferencyjnych pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej i/lub tworzenie miejsc pracy (1 PS)
- oraz dwie odpowiedzi nie dotyczące działań na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Przyglądając się poszczególnym formom prawnym przedsiębiorstw społecznych, można zaobserwować, iż stowarzyszenia najczęściej oddziałują na swoich beneficjentów poprzez organizowanie im czasu wolnego i wypoczynku oraz pomoc lub pracę terapeutyczną, leczenie i rehabilitację.

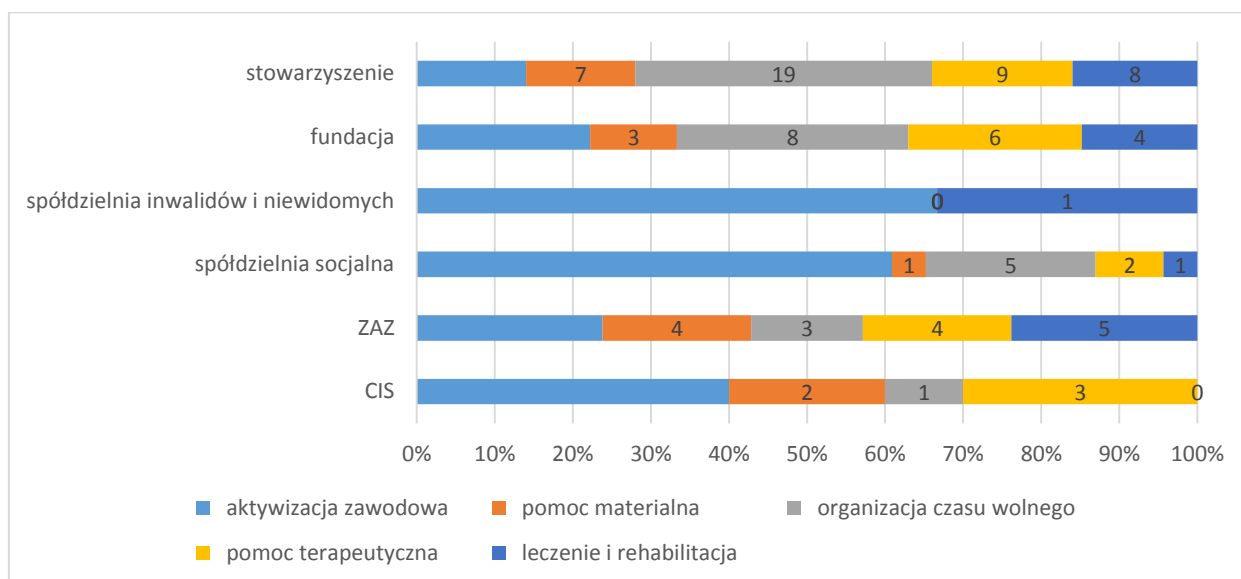
Fundacje również najczęściej wskazywały organizację czasu wolnego, choć różnica pomiędzy innymi działaniami nie jest tak wyraźna jak w przypadku stowarzyszeń. Ponadto, badane fundacje wskazywały aktywizację zawodową i edukacyjną oraz pomoc terapeutyczną.

Pomimo tego, że spółdzielnie socjalne mają ustawowo wpisane działania z zakresu reintegracji zawodowej, nie wszystkie z 18 badanych spółdzielni zaznaczyły aktywizację zawodową i edukacyjną; 4 spółdzielnie zadeklarowały, że nie prowadzą tego typu aktywności. Pozostałe aktywności na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym to: dla 5 spółdzielni socjalnych - organizacja czasu wolnego i wypoczynku, dla 2 pomoc terapeutyczna, są też spółdzielnie (po jednej), które oferują leczenie i rehabilitację oraz pomoc materialną.

W grupie 3 spółdzielni inwalidów i niewidomych, które odpowiedziały na to pytanie, dla dwóch najważniejszym działaniem była aktywizacja zawodowa, dla jednej - leczenie i rehabilitacja zdrowotna. Najszersze spektrum działań mają w ofercie CIS-y i ZAZ-y, które obok aktywizacji zawodowej i edukacyjnej (wszystkie CIS-y, wszystkie ZAZ-y) w większości proponują również inne działania. W przypadku CIS-ów brak jest jednak w ofercie organizacji czasu wolnego (poza jednym przypadkiem).

Wykres 11. Działania ukierunkowane na osoby wykluczone społecznie a forma prawna.

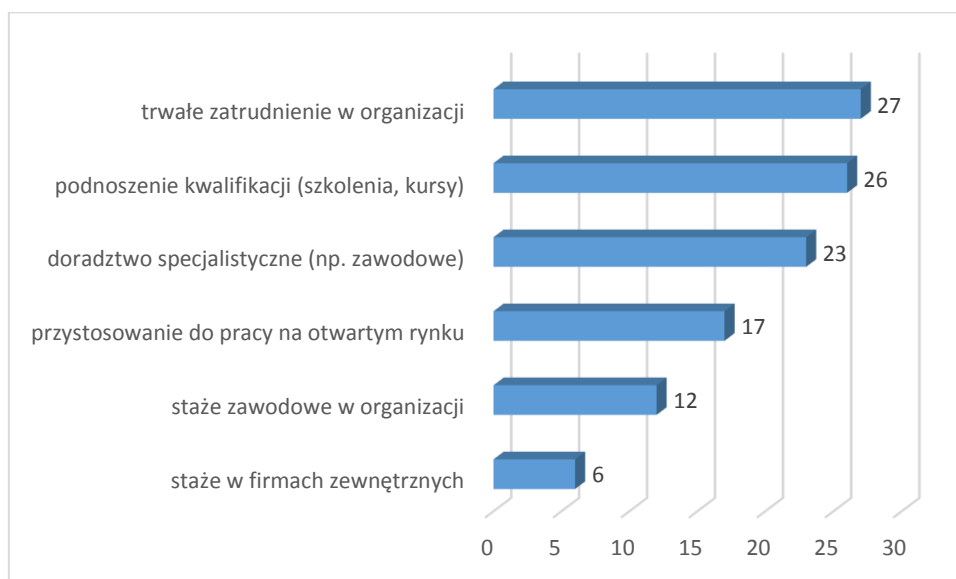
N=80. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

W dalszej części badania interesowała nas szczególnie jedna forma wsparcia beneficjentów przez PS – aktywizacja zawodowa i edukacja. 38 PS, które zaznaczyły ten rodzaj podejmowanej aktywności w stosunku do swoich beneficjentów, poproszono o oszacowanie liczby wspartych osób w takich szczegółowych wymiarach jak:

- wsparcie związane z podnoszeniem kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów (np. zawodowych, językowych itp.),
- trwałe/ciągłe zatrudnienie w organizacji,
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji,
- organizowanie staży w instytucjach/firmach zewnętrznych,
- doradztwo i poradnictwo specjalistyczne (np. psychologiczne, zawodowe),
- przystosowanie i wypuszczenie na wolny rynek pracy.

38 PS, które zadeklarowały, że zajmują się aktywizacją zawodową i edukacją, to przede wszystkim podmioty oferujące trwałe zatrudnienie w swojej organizacji (27 PS) oraz podnoszenie kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów np. zawodowych, językowych, itp. (26 PS), doradztwo specjalistyczne (23), w dalszej kolejności: przystosowanie do pracy na otwartym rynku (17), staże zawodowe w organizacji (12); najmniej PS, bo tylko 6 oferuje swoim beneficjentom staże w firmach zewnętrznych.

Wykres 12. Liczba PS oferujących poszczególne rodzaje wsparcia.

N= 38. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać kilku wyborów.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w kwestionariuszu ankiety była liczba beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami wsparcia w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

W przypadku liczby beneficjentów objętych poszczególnymi rodzajami działań, w tabeli poniżej przedstawiono dla każdego rodzaju działania:

1. średnią arytmetyczną,
2. medianę,
3. wartość minimalną i maksymalną – czyli minimalną oraz maksymalną liczbę osób objętych danym działaniem,
4. sumę beneficjentów objętych danym działaniem w odniesieniu do wszystkich organizacji, które udzieliły odpowiedzi na dane pytanie.

Tabela 1. Statystyki dotyczące beneficjentów objętych poszczególnymi formami wsparcia.

Forma wsparcia	Średnia	Mediana	Minimum	Maximum	Suma
szkolenia i kursy	43 ¹²	4	0	1000	1600
zatrudnienie w organizacji	14	6	0	96	473
okresowe zatrudnienie/staż w PS	9	0	0	120	341
staże w firmie zewnętrznej	4	0	0	117	150
poradnictwo specjalistyczne	23	10	0	120	819
wypuszczenie na otwarty rynek pracy	4	1	0	50	133

Formą wsparcia udzielanego przez PS, oferowaną największej liczbie osób – 1600 - były szkolenia i kursy (np. zawodowe, językowe, itp.). Największa liczba osób przeszkolonych przez jeden podmiot

¹² Po odjęciu skrajnej wartości (jednej fundacji, która przeszkoliła 1000 osób), średnia wynosi 16,7.

(fundację) wynosiła 1000 osób, przez co średnia wynosząca 43 osoby nie jest najlepszą miarą tendencji środkowej. Po odjęciu tego skrajnego przypadku, średnia uległa zmniejszeniu do wartości 16,7. Zarówno w sytuacji analizy pełnej grupy PS (z przypadkiem odstającym – 1000 osób przeszkolonych przez fundację), jak i w sytuacji odjęcia wartości odstającej, mediana wynosi 4 (czyli nie mniej niż połowa z 38 PS, które odpowiedziały na to pytanie przeszkoliła co najmniej 4 osoby). Największą aktywnością w zakresie podnoszenia kwalifikacji w ramach szkoleń i kursów wykazały się CIS-y (średnia – 60 osób, mediana – 60 osób), ZAZ-y (średnia 23osoby, mediana 25 osób) oraz stowarzyszenia (średnia – 14 osób, mediana - 10).

W zakresie trwałego/ciągłego zatrudnienia w organizacji, wszystkie badane PS łącznie zapewniły miejsce pracy 473 beneficjentom (w latach ubiegłych liczba ta była wyższa: w 2013 r. - 564 osoby, w 2012 r. – 597 osób). Wartość średniej wyniosła 14, a mediany 6. Najwyższe wskaźniki średniej i mediany beneficjentów zatrudnionych w organizacji osiągnęły ZAZ-y (średnia – 36, mediana – 30), spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia i mediana - 29) oraz spółdzielnie socjalne (średnia – 10, mediana – 8). Można zatem nazwać te trzy typy podmiotów największymi pracodawcami zatrudniającymi swoich beneficjentów.

Podnoszeniem kwalifikacji zawodowych poprzez okresowe zatrudnienie lub staże zawodowe w ramach organizacji zostało objętych w ostatnim roku 341 osób (dla porównania, w roku 2013 były to tylko 83 osoby), średnia wyniosła 9, mediana 0. Taki wynik spowodowany jest tym, że ta forma wsparcia jest stosowana właściwie tylko w przypadku CIS-ów, ZAZ-ów oraz w małym zakresie w stowarzyszeniach. Pozostałe PS odpowiadające na to pytanie nie stosują omawianej formy aktywizacji społeczno-zawodowej beneficjentów.

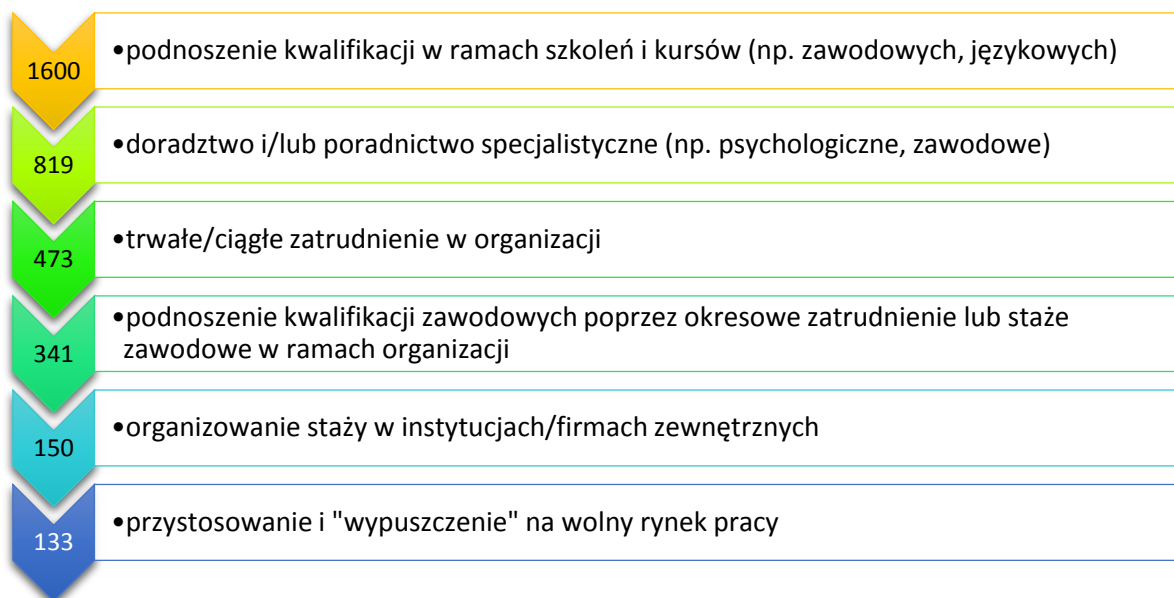
W ramach organizowanych staży w instytucjach lub firmach zewnętrznych uczestniczyło w sumie 150 osób (w 2013 r. suma beneficjentów, którym organizowano staże w firmach wyniosła tylko 34 osoby). Z analizy form prawnych stosujących tę formę aktywizacji społeczno-zawodowej wynika, że najczęściej są to CIS-y (średnia 32, mediana – 5) oraz w marginalnym stopniu stowarzyszenia i ZAZ-y.

Doradztwo i poradnictwo specjalistyczne (np. psychologiczne, zawodowe) jest drugą z najczęściej i na największą skalę stosowaną formą aktywizacji społeczno-zawodowej beneficjentów PS (identycznie jak w 2012 i 2013 roku). Skorzystało z niej w sumie 819 osób (w 2013r. - 981 osób), przy średniej - 23, medianie - 10. Bardzo aktywne w zakresie stosowania tej formy wsparcia są CIS-y (średnia - 64, mediana - 60) i stowarzyszenia (średnia - 54, mediana - 53). Poradnictwo specjalistyczne w marginalnym stopniu stosują spółdzielnie socjalne, natomiast spółdzielnie inwalidów i niewidomych w ogóle nie używają tej formy wsparcia dla swoich beneficjentów.

133 beneficjentów badanych PS zostało przygotowanych i „wypuszczonych” na wolny rynek pracy (w 2013 r. - 147 osób). Maksymalną liczbę beneficjentów podało jedno stowarzyszenie (50 osób). Najwyższe wskaźniki średniej i mediany osób, którym znaleziono zatrudnienie osiągnęły badane CIS-y, których ustawową rolą jest to właśnie działanie (średnia - 14, mediana - 13). Słabo na tym tle „wypadły” ZAZ-y, które de facto powinny też pełnić rolę przejściowych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych (średnia - 2 osoby, mediana -1).

Poniższy schemat prezentuje ranking działań (od najważniejszych do najmniej ważnych) ze względu na ilość objętych nimi osób.

Schemat 2. Ranking działań na rzecz beneficjentów ze względu na ilość objętych nimi osób (według sumy beneficjentów objętych danym działaniem).

Analizując średnie ilości beneficjentów, którzy skorzystali z poszczególnych, wyżej wymienionych form wsparcia, w relacji do formy prawnej, okazuje się, że:

- 1) największą liczbą przeszkolonych beneficjentów mogą poszczycić się badane fundacje, na drugim miejscu CIS-y, następnie ZAZ-y,
- 2) największymi „pracodawcami” (zatrudniającymi największe liczby beneficjentów) są zakłady aktywności zawodowej, następnie spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz spółdzielnie socjalne,
- 3) okresowe staże w organizacji to zdecydowana domena CIS-ów i ZAZ-ów,
- 4) staże w firmach zewnętrznych dla największej liczby beneficjentów organizowały CIS-y,
- 5) doradztwem i poradnictwem specjalistycznym obejmują znaczne liczby beneficjentów wszystkie PS poza spółdzielniami (zarówno inwalidów i niewidomych, jak i socjalnymi),
- 6) relatywnie wysoką średnią dla jednej z najtrudniejszych form wsparcia, jaką jest przystosowanie i „wypuszczenie” na otwarty rynek pracy mają CIS-y i stowarzyszenia.

Tabela 2. Średnie liczby beneficjentów korzystających z aktywizacji zawodowej i edukacji w zależności od formy prawnej.

	CIS	ZAZ	spółdzielnia socjalna	spółdzielnia inwalidów	fundacja	stowarzyszenie
	średnia	średnia	średnia	średnia	średnia	średnia
szkolenia i kursy	60	23	5	0	181	14

zatrudnienie w organizacji	4	36	10	29	1	18
okresowe zatrudnienie/staż w PS	53	21	1	0	0	1
staże w firmie zewnętrznej	32	1	1	0	0	1
poradnictwo specjalistyczne	64	19	3	0	19	54
wypuszczenie na otwarty rynek pracy	14	2	1	0	0	11

N =38

IV.2 Działalność na rzecz społeczności lokalnej

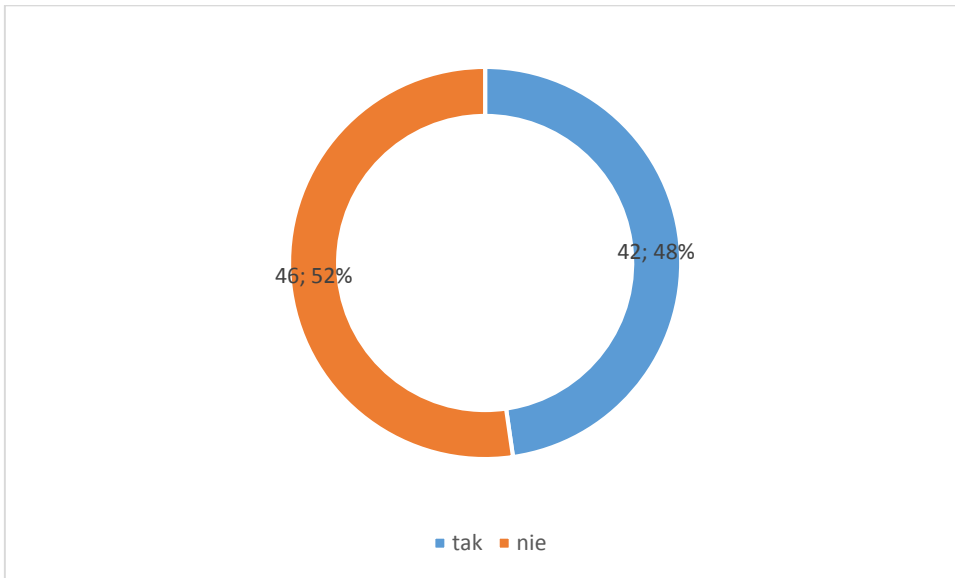
Poza działalnością na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym, wartością przedsiębiorstw społecznych jest ich zaangażowanie w działalność na rzecz społeczności lokalnej. Dlatego też, w dalszej części badania, pytaliśmy o prowadzenie działań:

- z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej oraz
- mających na celu rozwój społeczności lokalnej/regionu poprzez wspieranie produktów lokalnych (pod tzw. "marką lokalną").

Usługi użyteczności publicznej, w tym usługi deficytowe dla społeczności lokalnej rozumiane były, jako usługi mające na celu zaspokojenie np. potrzeb społecznych, edukacyjnych, zdrowotnych, związanych z bezpieczeństwem, itp., których nie podejmują się komercyjne przedsiębiorstwa. Z kolei produkt lokalny zdefiniowano, jako wyrób lub usługę, z którymi utożsamiają się mieszkańcy regionu, najczęściej wytwarzany lokalnie (przez mieszkańców), w sposób niemasowy i przyjazny dla środowiska, z surowców lokalnie dostępnych. Obie definicje zostały zawarte w kwestionariuszu ankiety.

W tym roku, blisko połowa badanych PS zadeklarowała działania z zakresu dostarczania usług użyteczności publicznej, w tym usług deficytowych dla społeczności lokalnej (42 PS, co stanowi 48% podmiotów, które odpowiedziały na to pytanie. Wynik ten jest nieco lepszy niż dla roku 2013, w którym mniej niż 1/3 PS świadczyła tego typu usługi (20 na 65 PS).

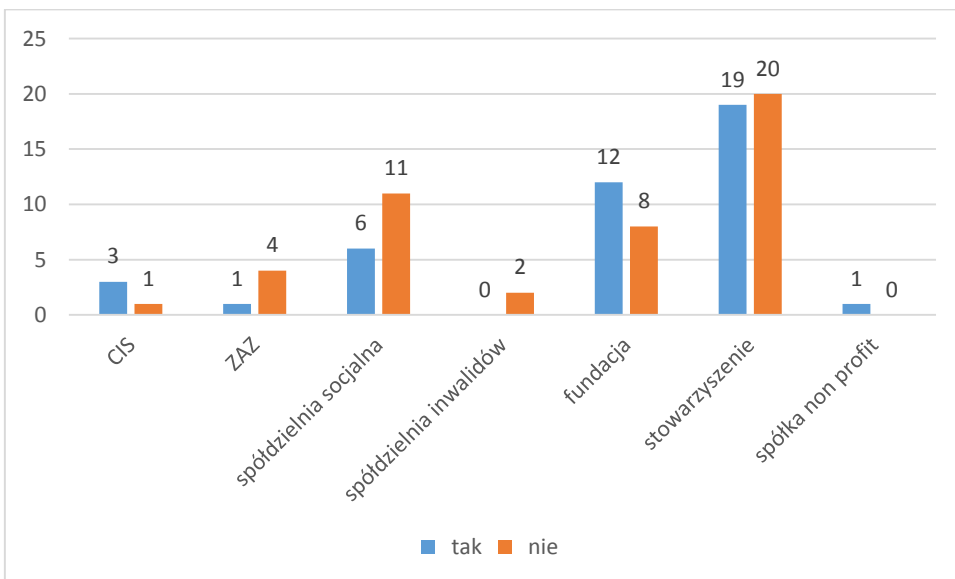
Wykres 13. Działania z zakresu usług użyteczności publicznej.

N = 88

Czy istnieje związek między formą prawną, a posiadaniem w swojej ofercie usług użyteczności publicznej? Pomimo niewielkich liczebności dla poszczególnych form prawnych, widać, że relatywnie częściej fundacje i stowarzyszenia działają w obszarze świadczenia usług dla mieszkańców; 3 na 4 CIS-y również zaznaczyły taki obszar działalności. Wzrost liczby spółdzielni socjalnych osób prawnych z udziałem gmin powoduje, że ponad 1/3 spółdzielni w tej edycji badania zaznaczyła swą działalność w omawianym obszarze.

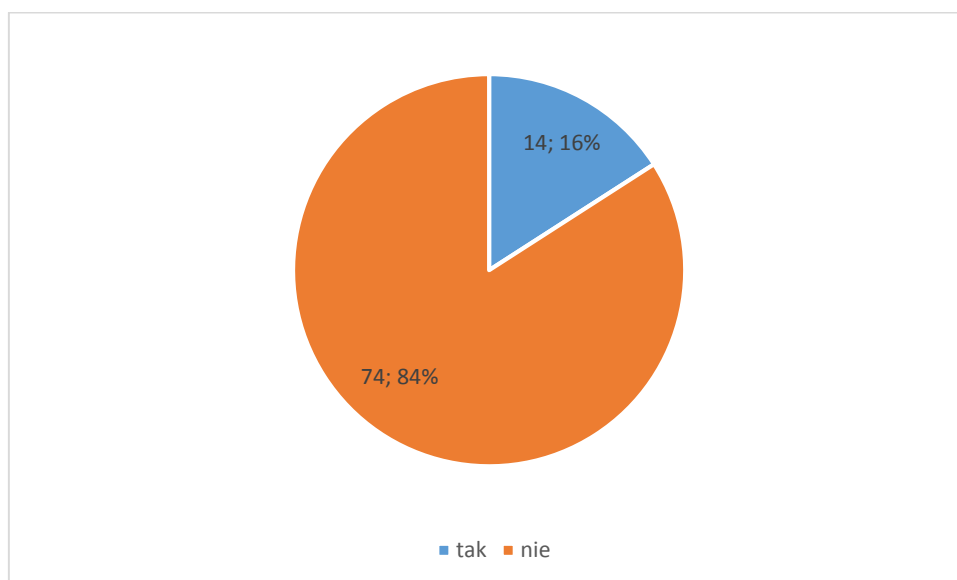
Wykres 14. Realizacja usług użyteczności publicznej, a forma prawna.

N=88

Wspieranie działalności mieszkańców, wytwarzających lokalne, tradycyjne produkty, takie jak: kulinaria, rzemiosło, usługi kulturalne, edukacyjne, turystyczne związane z danym miejscem czy też wytwarzanie przez przedsiębiorstwo społeczne tego typu produktów, to druga z interesujących nas aktywności badanych podmiotów. Ten obszar działalności wydaje się być ciekawą niszą do zagospodarowania przez lokalne PS. Na dzień dzisiejszy, jak wynika z badania, jest to teren wciąż słabo zajęty – tylko 16% badanych PS produkuje lub pośredniczy w sprzedaży produktów lokalnych i widzi w tej niszy potencjał; pozostała część podmiotów – 84% nie wykazuje zainteresowania tego typu działalnością. Nie można też powiedzieć, że jakiś typ PS „specjalizuje” się w produkcie lokalnym - z badania wynika, że ok. 1/5 stowarzyszeń, fundacji i spółdzielni socjalnych posiada w ofercie omawianą działalność, zupełnie niezainteresowane są tą tematyką badane ZAZ-y i spółdzielnie inwalidów i niewidomych. Natomiast 2 z 4 badanych CIS-ów aktywizuje zawodowo swoich beneficjentów przyuczając ich do pracy w omawianym obszarze.

Wykres 15. Wspieranie produktów lokalnych.

N=88

W badaniu pytaliśmy o liczbę beneficjentów objętych obydwojoma rodzajami działań na rzecz społeczności lokalnej – liczbę osób, które skorzystały z dostarczanych przez organizację usług deficytowych dla społeczności lokalnej oraz liczbę osób, które uzyskały przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu, w którego sprzedaży pośredniczyła organizacja. Wyżej wymienione pytania dotyczyły tylko tych organizacji, które zaznaczyły swoją aktywność na danym polu, czyli 42 organizacji w obszarze usług użyteczności publicznej i 14 PS w obszarze produktu lokalnego.

Szacunki dotyczące osób, które skorzystały z usług użyteczności publicznej są wysokie: w sumie blisko 30 000 ludzi skorzystało z działań świadczonych przez zaledwie 42 organizacje działające lokalnie. Mediana wynosi 65 osób, natomiast średnia wynosząca 703,3 osoby jest mocno zniekształcona poprzez przypadek jednej fundacji działającej w obszarze kultury, która objęła swym działaniem 20 tys. osób. Po usunięciu tego jednego przypadku, średnia zmniejszyła się do 232,6. Warto również

odnotować, że dwie z 42 organizacji, które zaznaczyły działalność w obszarze dostarczania usług użyteczności publicznej, nie wykazały się ani jednym beneficjentem swoich działań.

Tabela 3. Statystyki dotyczące liczby osób, które skorzystały z usług użyteczności publicznej.

N ważnych odpowiedzi		42
Średnia		703,31
Mediana		65,00
Minimum		0
Maximum		20000
Suma		29539

Szacunki dotyczące osób, które uzyskały przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu, w którego sprzedaży pośredniczyła organizacja są znacznie mniejsze niż w przypadku usług użyteczności publicznej. Należy jednak pamiętać, że tylko 14 PS zaznaczyło tego typu działalność. Suma osób, które skorzystały na wytwarzaniu i sprzedaży produktów lokalnych wynosi 1417, a to z powodu jednej organizacji (spółdzielni socjalnej), która zadeklarowała, że za pośrednictwem ich działalności 1000 osób osiągnęło przychód. Mediana wynosi 0 co jest spowodowane faktem, że tylko 5 z 14 PS wykazało się wpływem swych działań na osiąganie przychodów przez lokalnych producentów.

Tabela 4 Statystyki dotyczące liczby osób, które uzyskały przychód z tytułu wytworzenia lokalnego produktu.

N ważnych odpowiedzi		14
Średnia		101,21
Mediana		0
Minimum		0
Maximum		1000
Suma		1417

Przedsiębiorstwa społeczne zostały również zapytane o prowadzenie w ciągu ostatnich 12 miesięcy innych działań na rzecz społeczności lokalnej, aniżeli dostarczanie usług deficytowych dla społeczności lokalnej czy wspieranie produktów lokalnych. 40 organizacji wskazało, że prowadzi inne rodzaje działalności społecznej i skrótkowo zarysowało ich specyfikę; można je zgrupować w następujących szerszych kategoriach:

- ✓ animacja lokalna (pobudzanie aktywności mieszkańców);
- ✓ partycypacja społeczna (współpraca z gminami na rzecz włączania obywateli w budowanie oferty edukacyjnej, kulturalnej gminy, marki miejsca itd.);
- ✓ integracja i organizacja czasu dla seniorów i/lub osób niepełnosprawnych;
- ✓ promocja produktów lokalnych podczas różnych świąt;
- ✓ organizacja festynów, świąt lokalnych, patriotycznych, itp.;
- ✓ wspieranie młodzieży w obszarze przedsiębiorczości, w tym spółdzielczości uczniowskiej;

- ✓ organizacja zajęć sportowych, rekreacyjnych czy kulturalno-turystycznych dla mieszkańców;
- ✓ organizacja półkolonii, zimowisk, wydarzeń edukacyjnych;
- ✓ działalność mająca na celu promocję zdrowego stylu życia, wczesną diagnozę i leczenie;
- ✓ prowadzenie szkół, przedszkoli, świetlic, itp.;
- ✓ ochrona przyrody, ekologia;
- ✓ ochrona zabytków, działalność rekonstrukcyjna.

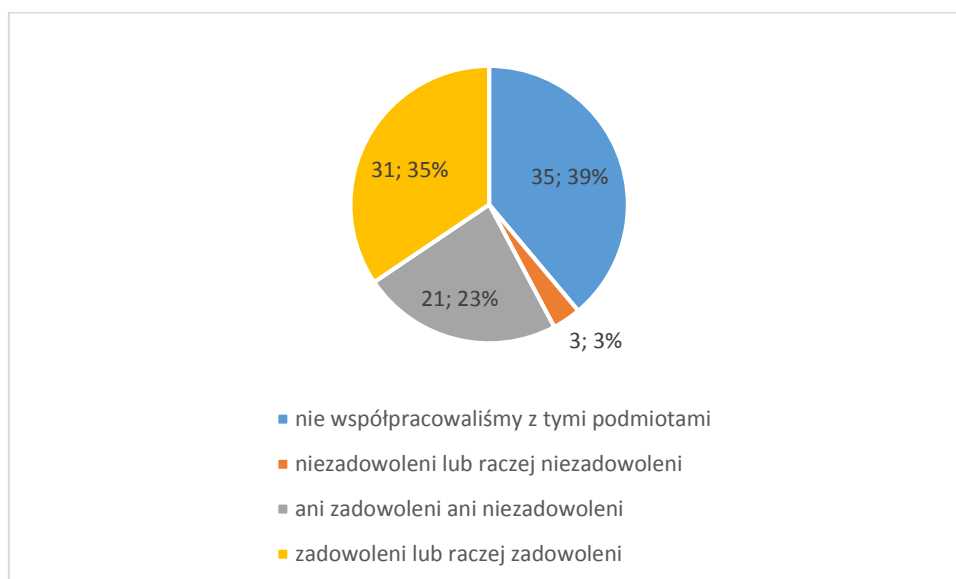
V. WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI Z OTOCZENIEM

W dalszej części badania podjęto kwestie związane ze współpracą przedsiębiorstw społecznych z otoczeniem. Koncentrowano się na:

- zidentyfikowaniu, z jakimi podmiotami współpracują przedsiębiorstwa społeczne, w tym z otoczeniem administracyjnym, innymi podmiotami ekonomii społecznej oraz biznesem;
- określeniu poziomu zadowolenia z efektów współpracy z danymi podmiotami;
- oszacowaniu intensywności współpracy przedsiębiorstw społecznych z innymi podmiotami ekonomii społecznej (w tym organizacjami pozarządowymi) w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia administracyjnego” (urzędem pracy, urzędem gminy, itp.) w 2014 roku - 39% PS nie współpracowała, 35 % PS była zadowolona z efektów tej współpracy, 23% PS ambiwalentnie oceniła efekty współpracy; znalazły się też 3 podmioty niezadowolone ze współdziałania z otoczeniem administracyjnym.

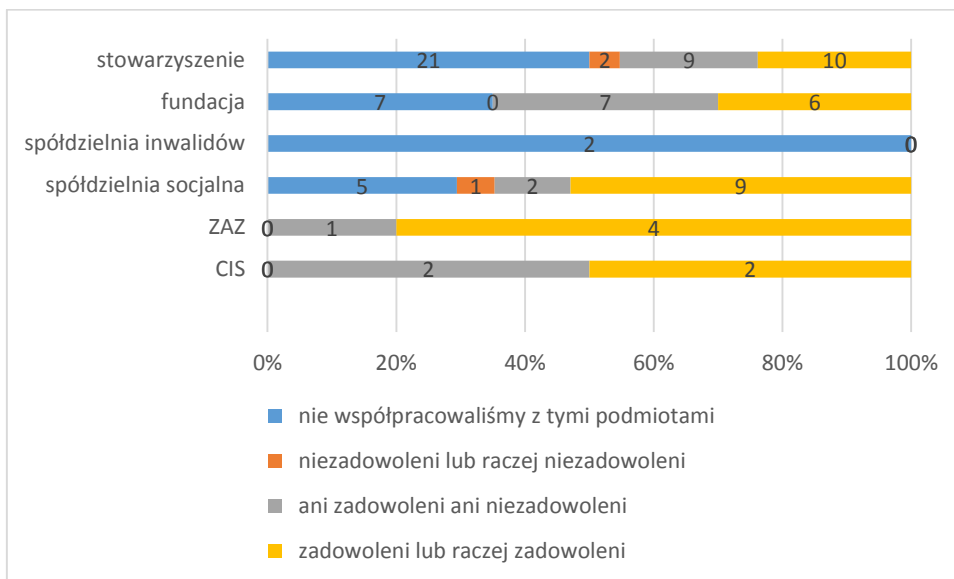
Wykres 16. Zadowolenie ze współpracy PES z otoczeniem administracyjnym.

N=90

Z „otoczeniem administracyjnym” nie współpracowały w ogóle spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz połowa stowarzyszeń i 1/3 fundacji. Zarówno stowarzyszenia, jak i fundacje współpracujące z instytucjami publicznymi były po połowie zadowolone z efektów tej współpracy, jak i obojętnie nastawione do oceny tych efektów (ani zadowoleni, ani niezadowoleni. Z administracją współpracowało ok. ¾ spółdzielni socjalnych i były w zdecydowanej mierze zadowolone z jej przebiegu), wszystkie 5 ZAZ-ów (zadowolone z współdziałania) oraz wszystkie 4 CIS-y (połowa zadowolona, połowa ambiwalentnie oceniająca współpracę).

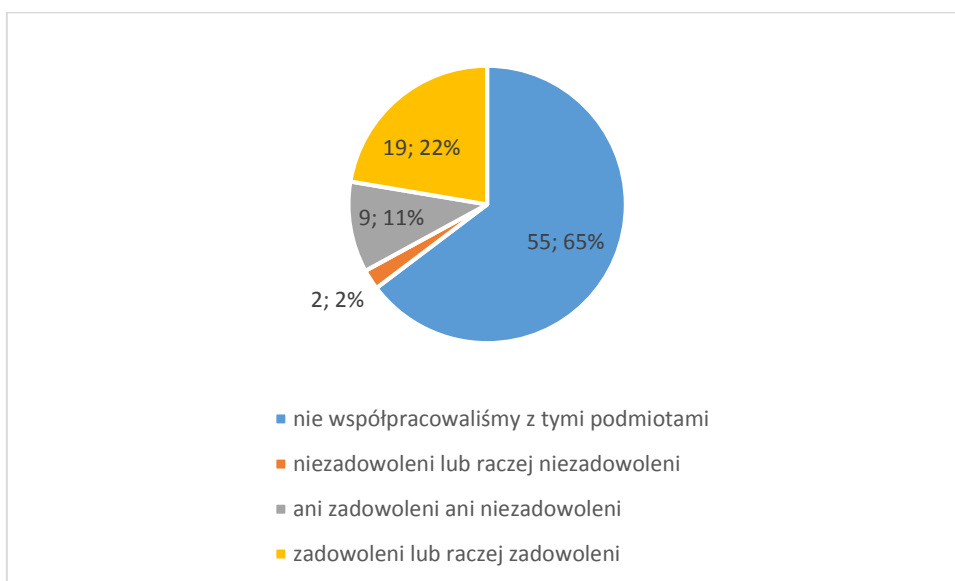
Wykres 17. Zadowolenie ze współpracy z otoczeniem administracyjnym a forma prawna.

N=90

Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia ekonomii społecznej” (ośrodki wsparcia ekonomii społecznej - OWES, organizacje przedstawicielskie) w 2014 roku aż 65% PS z nimi nie współpracowało, 22% było zadowolonych z efektów tej współpracy, 11% PS ambiwalentnie oceniło jej efekty; znalazły się też 2 podmioty niezadowolone ze współdziałania z otoczeniem ekonomii społecznej.

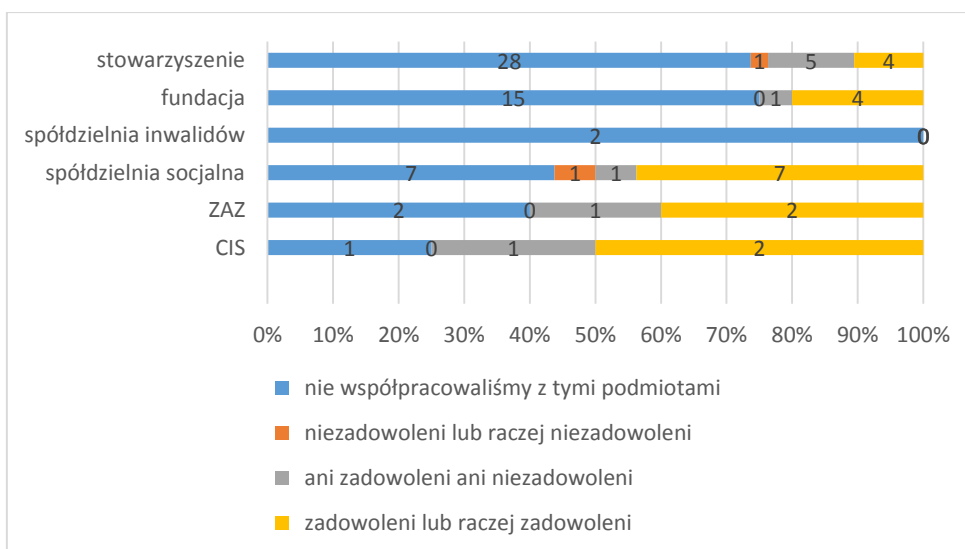
Wykres 18. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia ekonomii społecznej”.

N = 85

Z „otoczeniem ekonomii społecznej” nie współpracowały w ogóle spółdzielnie inwalidów i niewidomych oraz ok. ¼ stowarzyszeń i fundacji. Stowarzyszenia współpracujące z OWES były po połowie zadowolone z efektów tej współpracy, jak i obojętnie nastawione do oceny tych efektów (ani zadowoleni, ani niezadowoleni); znalazło się też 1 stowarzyszenie niezadowolone ze współpracy z OWES. 4 z 5 fundacji współpracujących z OWES oceniała wzajemne relacje wysoko, jedna ambiwalentnie. Z otoczeniem ES współpracowała ponad połowa spółdzielni socjalnych w większości zadowolona z jej przebiegu. 3 z 5 ZAZ-ów współpracowały z OWES (dwa zadowolone, jeden obojętny w ocenie efektów współpracy); w przypadku CIS-ów – 3 tego typu podmioty współpracowały, a 1 nie miał sposobności.

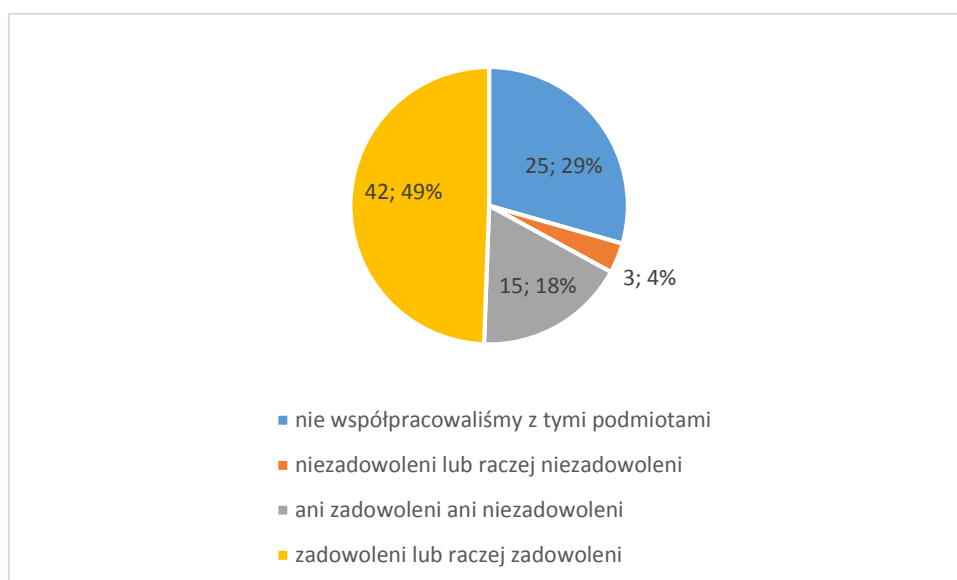
Wykres 19. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami z tzw. „otoczenia ekonomii społecznej”, a forma prawna.

N = 85

Kolejnym typem potencjalnego partnera współpracy dla przedsiębiorstw społecznych są inne podmioty ekonomii społecznej - PES (spółdzielnie, organizacje pozarządowe, podmioty reintegracyjne). Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy z innymi podmiotami w 2014 roku 29% PS z nimi nie współpracowało, blisko połowa współpracowała i była zadowolona z efektów tej współpracy, co piąte PS ambiwalentnie oceniło efekty wspólnych działań; znalazły się też 3 podmioty niezadowolone ze współdziałania z innymi podmiotami ekonomii społecznej.

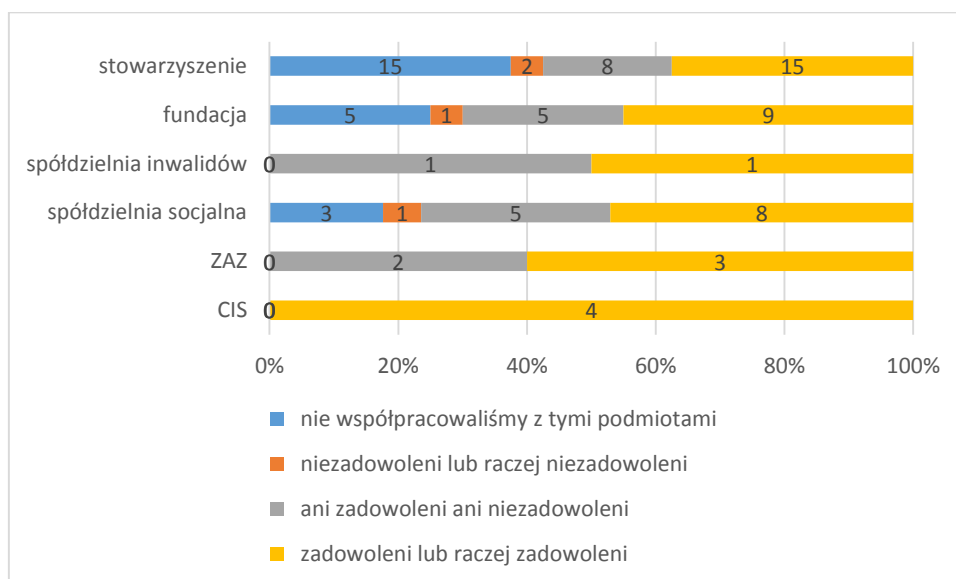
Wykres 20. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami z podmiotami ekonomii społecznej.

N=85

Z innymi podmiotami ekonomii społecznej najrzadziej współpracowały stowarzyszenia - ok. 1/3 nie nawiązała współpracy, blisko 40% pozostałych stowarzyszeń była zadowolona z efektów współpracy, reszta ambiwalentnie lub negatywnie oceniała jakość współdziałania z PES. Z innymi PES nie współpracowała ¼ fundacji, z pozostałych organizacji tego typu większość była zadowolona ze współpracy choć spora część oceniała ją też neutralnie. Ok. 1/5 spółdzielni socjalnych nie współpracowała z innymi PES, reszta oceniała ją w następujących proporcjach: 8 z 14 spółdzielni była zadowolona z jej przebiegu, 5 z 14 obojętna, a 1 spółdzielnia wręcz niezadowolona z efektów kooperacji. Wszystkie CIS-y i ZAZ-y współpracowały przy czym CIS-y oceniają współpracę wysoko, większość ZAZ-ów też, niemniej jednak 2 ZAZ-y mają ambiwalentne odczucia dotyczące efektów współdziałania z innymi PES.

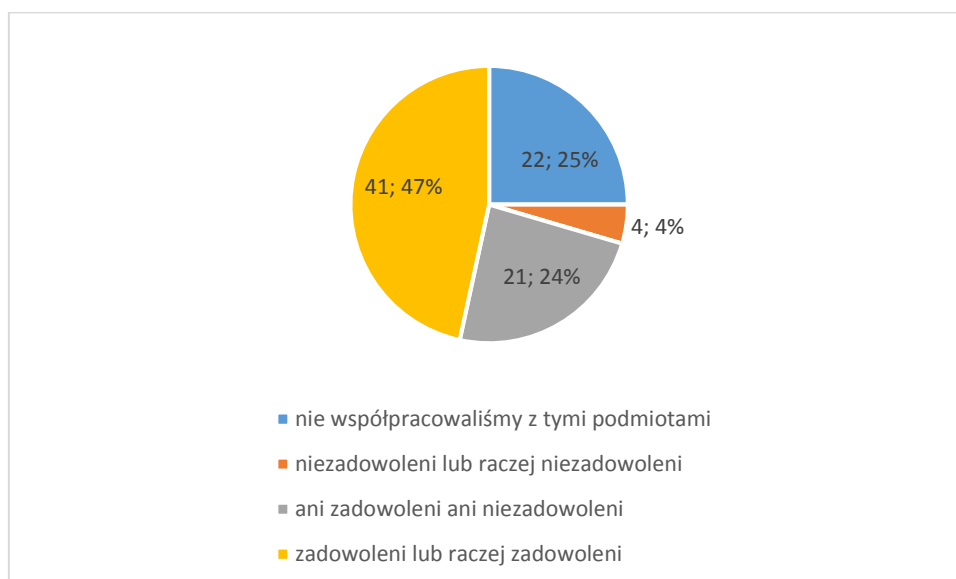
Wykres 21. Zadowolenie ze współpracy z podmiotami ekonomii społecznej, a forma prawna.

N=85

Ostatnim typem potencjalnych partnerów współpracy badanych PS był partner biznesowy. W tym miejscu należy wpleść dygresję, że przedsiębiorstwa społeczne, działając na otwartym rynku bezwzględnie powinny dbać o relację z przedsiębiorstwami komercyjnymi. Wśród badanych PS, które odpowiedziały na pytanie dotyczące zadowolenia ze współpracy biznesem w 2014 roku: 1/4 PS z nimi nie współpracowała, blisko połowa (47% PS) współpracowała i była zadowolona z efektów tej współpracy, ale też 1/4 PS ambiwalentnie oceniła efekty kooperacji z biznesem; a 4 podmioty były z niej niezadowolone.

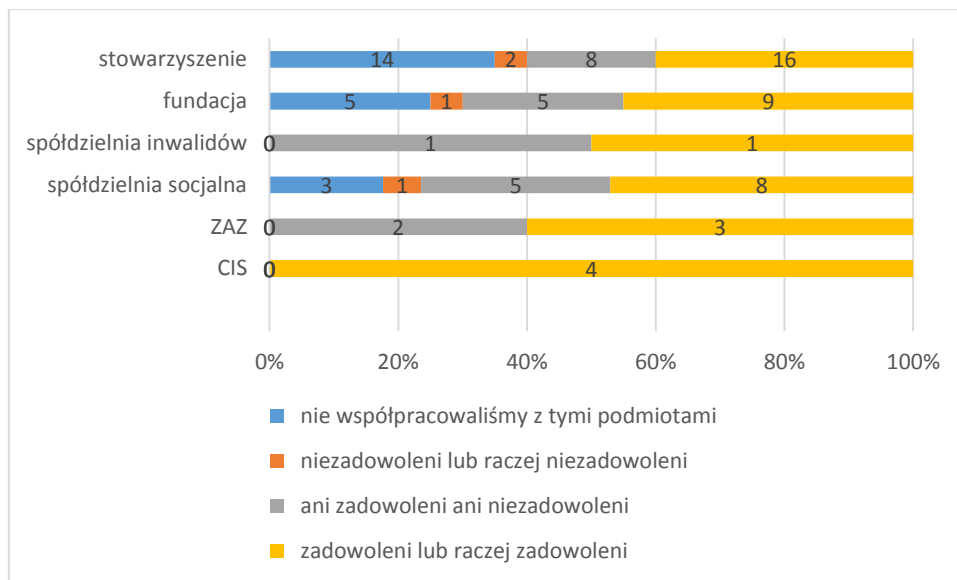
Wykres 22. Zadowolenie ze współpracy z biznesem.

N=88

Zaskakujący jest udział tak dużej ilości PS nie współpracujących lub obojętnie oceniających efekty współpracy z biznesem. Zwróćmy uwagę, że są to przede wszystkim: stowarzyszenia (ok. 1/3) i fundacje (1/4) oraz 3 spółdzielnie socjalne. Zadowolone ze współpracy są wszystkie CISy, trzy z pięciu ZAZ (dwa obojętne), 8 z 14 spółdzielni socjalnych, 9 z 20 fundacji oraz 16 z 40 stowarzyszeń.

Wykres 23. Zadowolenie ze współpracy z biznesem, a forma prawna.

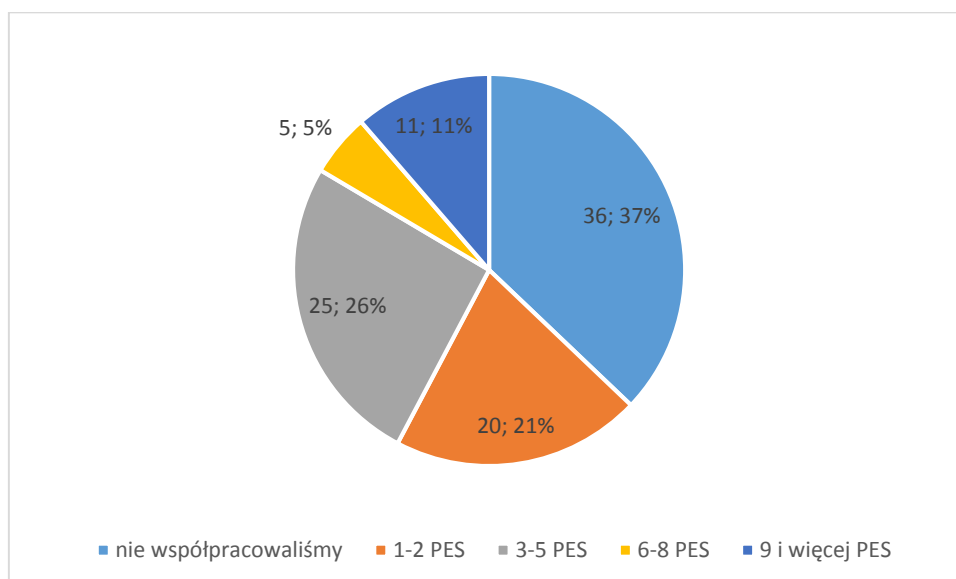

N=88

Przedsiębiorstwa społeczne zapytano również o intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Intensywność współpracy mierzona była poprzez liczbę partnerów, z którymi prowadzona była współpraca oraz częstotliwość takiej współpracy.

Ponad 1/3 badanych zaznaczyła że nie współpracowała z żadnym PES. Jeśliby podzielić pozostałe PS tylko na dwie grupy - te, które współpracują z małą ilością PES (maksymalnie z 5) i te, które współpracowały z ponad pięcioma organizacjami, zdecydowana większość PS zakwalifikowałaby się do pierwszej grupy. Tylko 16% badanych PS współpracowało bowiem z więcej niż pięcioma podmiotami. Dodać należy, że nie ma wyraźnych charakterystyk dla form prawnych – proporcje układają się równo.

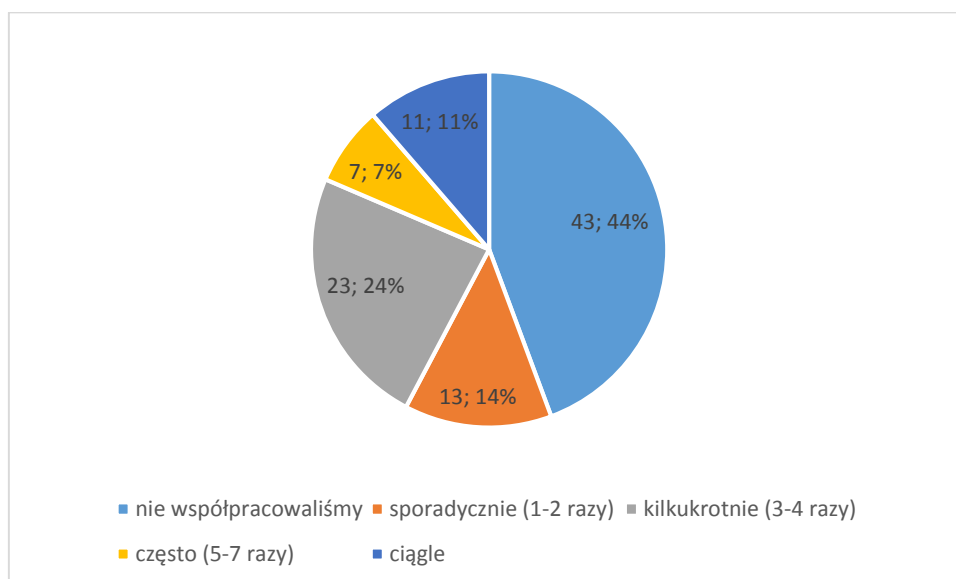
Wykres 24. Intensywność współpracy z innymi podmiotami ekonomii społecznej.

N=97

W przypadku częstotliwości współpracy (intensywności), można zauważyć, że grupa niewspółpracujących PS wzrosła przy drugim pytaniu z 37% do 44%. Pozostała grupa, stanowiąca niewiele więcej niż połowę badanych PS, to w większości organizacje współpracujące sporadycznie bądź kilkakrotnie (kolejne 38%). Zostaje zatem tylko 18% PS, które faktycznie intensywnie współpracuje z innymi PES i są to tylko spółdzielnie socjalne, fundacje i stowarzyszenia. Ciekawa uwaga dotyczy 3 z 4 CIS-ów, które w tym pytaniu zaznaczyły, że nie współpracują z PES, a we wcześniejszym, że kooperują z 9 i więcej PES.

Wykres 25. Częstotliwość współpracy.

N=97

Analiza korelacji dwóch zmiennych: liczba partnerów PES i intensywność współpracy daje podstawy by przyjąć, że istnieje współzależność między poziomem usieciowienia przedsiębiorstw społecznych oraz intensywnością współpracy¹³ (innymi słowy, ci którzy współpracują z wieloma PES robią to z dużą częstotliwością, a ci którzy mają mało partnerów do kooperacji, współpracują rzadko).

V. Zasoby ludzkie

Uczestnicy badania zostali poproszeni o podanie kilku informacji odnośnie posiadanych zasobów ludzkich, w tym:

- 1) Informacji dotyczących poziomu zatrudnienia w badanych przedsiębiorstwach, uwzględniając różne formy zatrudnienia;
- 2) Danych dotyczących pracujących beneficjentów i wolontariuszy w organizacjach;
- 3) Planów organizacji w zakresie zatrudnienia;
- 4) Kwestii podnoszenia kwalifikacji wśród pracowników i obszarów, które wymagają według badanych wsparcia szkoleniowego;
- 5) Identyfikacji barier związanych z zasobami ludzkimi.

V.1 Liczba zatrudnionych ogółem

W tej części raportu, koncentrującej się na zasobach ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, przyjrzymy się m.in. liczbie osób pracujących za wynagrodzeniem w badanych organizacjach.

Na początek przeanalizujemy liczby osób zatrudnionych bez względu na rodzaj umowy (umowa o pracę lub umowa cywilnoprawna). Średnia liczba osób pracujących w badanych PS wynosi 20,8 osoby. Największą liczbę pracowników – 164 osoby zatrudnia stowarzyszenie, poza nim jeszcze pięć badanych PS zatrudnia powyżej 100 pracowników; 16 z 85 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia żadnych osób. Wartość mediany mówi natomiast, że minimum połowa badanych PS zatrudnia do 8 pracowników. W sumie, 85 badanych PS daje pracę (bez względu na rodzaj umowy) 1765 osobom. Dla porównania, w roku 2013 suma pracowników wynosiła 1889 osób przy średniej 31 i medianie 10.

Tabela 5. Statystyki dotyczące liczby osób pracujących w organizacjach za wynagrodzeniem.

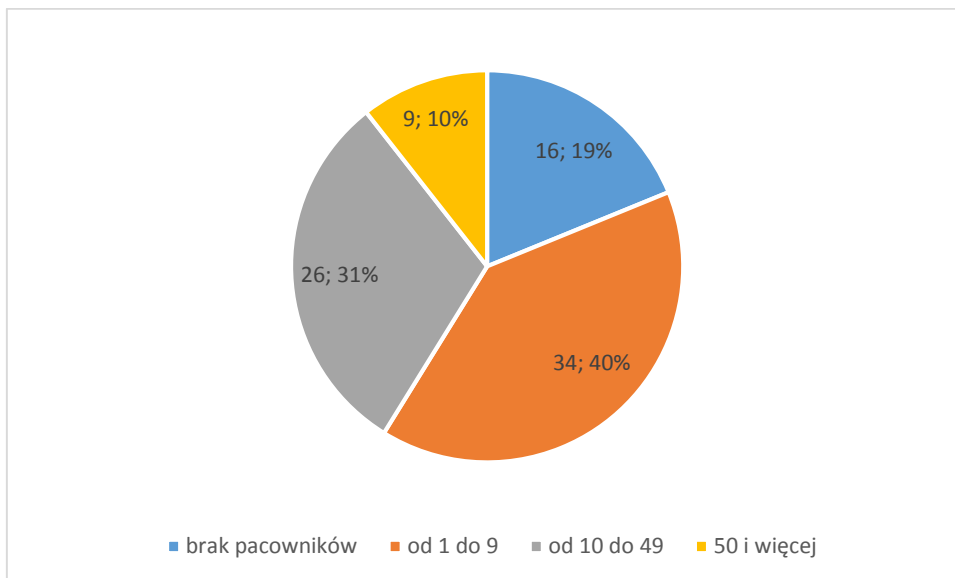
N ważnych odpowiedzi	85
Średnia	20,76
Mediana	8,00
Minimum	0
Maximum	164
Suma	1765

¹³ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,610$ (umiarkowanie silna zależność).

W grupie badanych PS największy odsetek (40%) stanowią przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 10 pracowników, małe przedsiębiorstwa (zatrudniające do 50 pracowników) stanowią 31% badanej grupy; wśród PS znajduje się też 10% przedsiębiorstw zatrudniających 50 i więcej osób. Należy też przypomnieć, że niemal co piąte badane PS nie posiada osób pracujących za wynagrodzeniem.

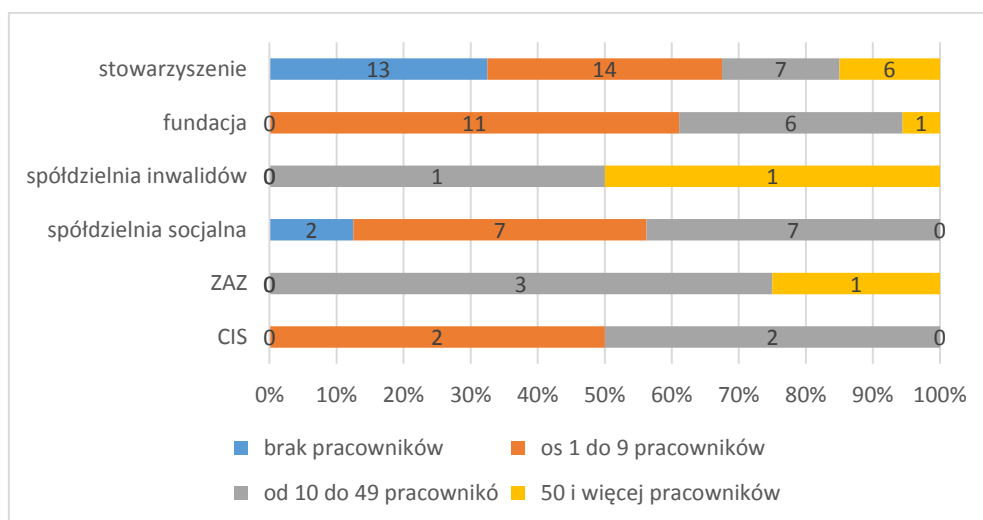
Wykres 26. Kategorie podmiotów w zależności od liczby pracowników ogółem.

N =85

Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów i niewidomych (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 84) oraz 4 ZAZ-y (średnia - 57). Fundacje to przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa (11 fundacji) i mali pracodawcy (6); znalazła się też fundacja zatrudniająca powyżej 50 osób (średnia liczba pracowników w fundacjach – 17). Najbardziej zróżnicowaną grupę stanowią stowarzyszenia: od tych, które nie zatrudniają nikogo (13) przez mikro (13), małe (7) do średnich przedsiębiorstw (6) (średnia – 22). Spółdzielnie socjalne natomiast podzieliły się na dwie grupy (z wyłączeniem 2 spółdzielni niezatrudniających nikogo) – 7 zatrudnia do 9 pracowników, kolejne 7 spółdzielni między 10 a 49 osób (średnie zatrudnienie w spółdzielniach socjalnych wynosi 10 osób). Średnie zatrudnienie w czterech badanych CIS-ach wyniosło 15 pracowników.

Wykres 27. Liczba pracowników ogółem w zależności od formy prawnej.

N = 84

V.2 Zatrudnienie na umowę o pracę

W koncepcji badawczej zależało nam na wiedzy, jak wygląda struktura zatrudnienia w badanych PS, dlatego też, poza informacjami o liczbie osób zatrudnionych ogółem, kolejne pytanie dotyczyło liczby pracowników (zatrudnionych tylko na umowę o pracę).

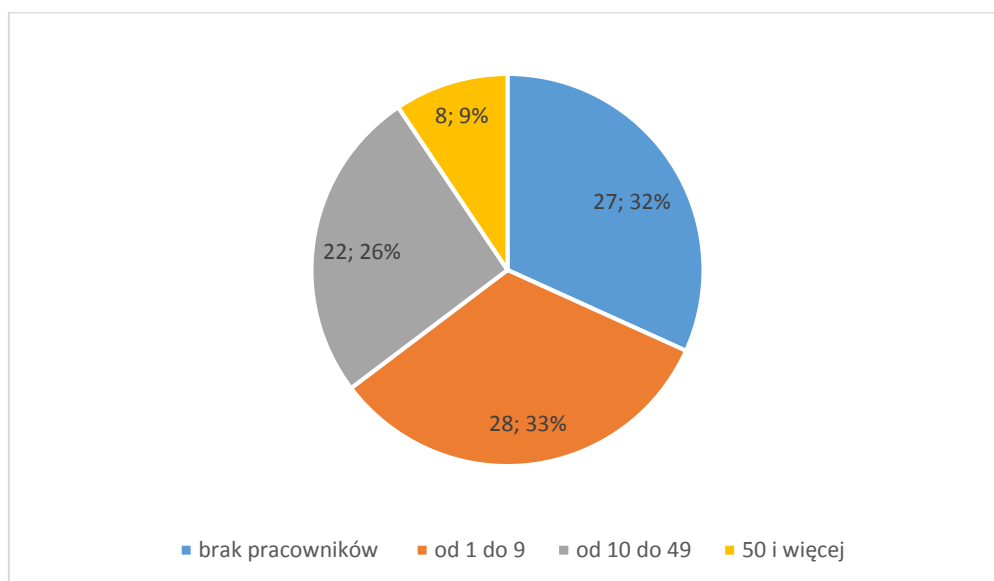
Średnia liczba osób pracujących na umowę o pracę w badanych PS wynosi 17,6 osób. Największą liczbę pracowników – 135 osoby zatrudnia stowarzyszenie (to samo, które zatrudnia łącznie 164 pracowników bez względu na umowę o pracę), poza nim jeszcze cztery badane PS zatrudnia powyżej 100 pracowników. 27 z 85 PS nie zatrudnia pracowników na umowę o pracę (z tego wniosek, że 11 PS zatrudnia tylko na umowy cywilnoprawne). Wartość mediany mówi natomiast, że minimum połowa badanych PS zatrudnia do 4 pracowników. W sumie, 85 badanych PS daje pracę „na etat” 1497 osobom. Dla porównania, w roku 2013 suma pracowników wynosiła 1138 osób przy średniej 19 i medianie 5.

Tabela 6. Statystyki dotyczące liczby osób zatrudnionych na umowę o pracę.

N ważnych odpowiedzi	85
Średnia	17,61
Mediana	4,00
Minimum	0
Maximum	135
Suma	1497

Dzieląc badane przedsiębiorstwa społeczne na mikro, małe i średnie, biorąc pod uwagę tylko liczbę pracowników (nie uwzględniając wysokości rocznego obrotu) okazuje się, że niemal 1/3 nie zatrudnia pracowników „etatowych”, kolejna 1/3 PS to mikroprzedsiębiorstwa, 26% przedsiębiorstwa małe, a 9% średniej wielkości pracodawcy.

Wykres 28. Kategorie podmiotów ze względu na liczbę pracowników „etatowych”.

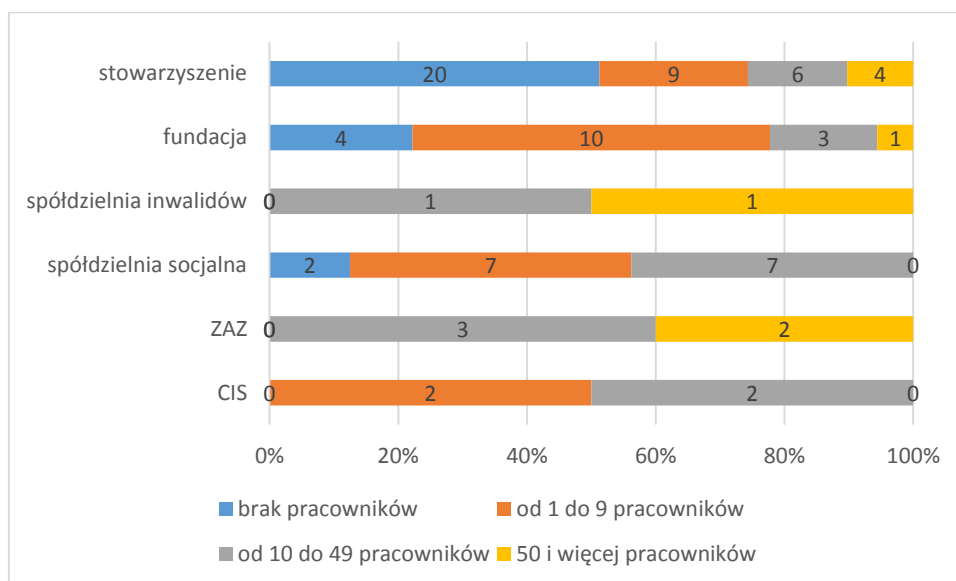

N=85

Analizując liczby pracowników dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że największym pracodawcą są 2 spółdzielnie inwalidów (średnia liczba pracowników dla tych dwóch podmiotów wynosi 84) oraz 5 ZAZ-ów (średnia - 63)¹⁴. Fundacje to przede wszystkim mikroprzedsiębiorstwa (10 fundacji) i mali pracodawcy (3); znalazła się też fundacja zatrudniająca powyżej 50 osób oraz 3 fundacje nie zatrudniające „etatowych” pracowników (średnia liczba pracowników w fundacjach – 12). Stowarzyszenia w połowie nie zatrudniają pracowników na umowę o pracę, reszta jest bardzo zróżnicowana, łącznie z 4 stowarzyszeniami zatrudniającymi 50 i więcej pracowników (średnia – 16). Spółdzielnie socjalne, tak jak w poprzednim pytaniu podzieliły się na dwie grupy (z wyłączeniem 2 spółdzielni niezatrudniających nikogo) – 7 zatrudnia do 9 pracowników, kolejne 7 spółdzielni między 10 a 49 osób (średnie zatrudnienie na umowę o pracę w spółdzielniach socjalnych wynosi 9 osób). Średnie zatrudnienie w czterech badanych CIS-ach wyniosło 8 pracowników.

¹⁴ Wyższa średnia dla ZAZ-ów w przypadku zatrudnienia na etat w porównaniu z zatrudnieniem ogółem wynika z faktu, że na wcześniejsze pytanie odpowiedziały 4 tego typu podmioty, a na omawiane pytanie 5 ZAZ-ów, z czego ten dodatkowy zatrudnia aż 97 pracowników.

Wykres 29. Liczba pracowników „etatowych” w zależności od formy prawnej.

N=84

V.3 Zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych

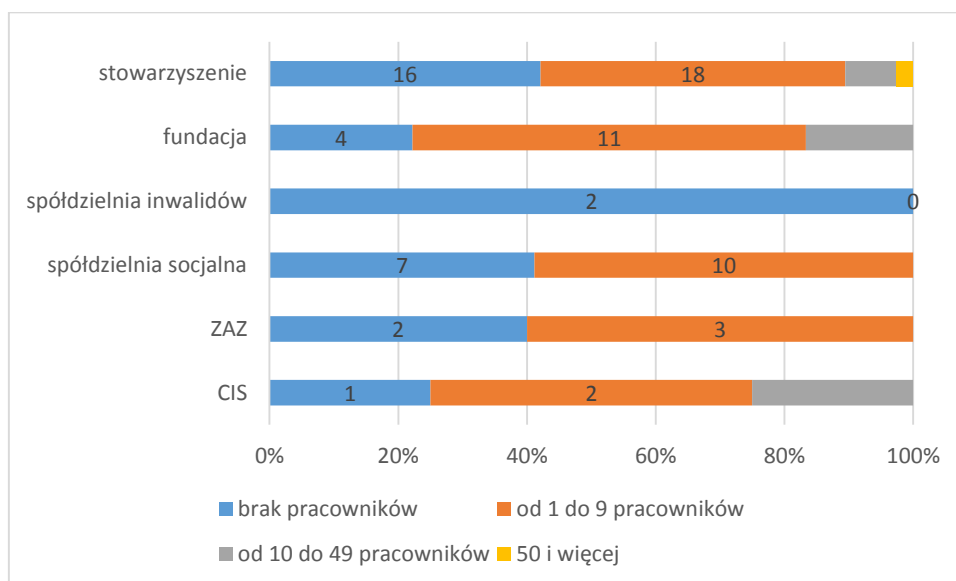
Średnia liczba osób pracujących na umowie cywilnoprawnej w badanych PS wynosi 4,4 osoby. Największą liczbę zatrudnionych – 93 osoby zatrudnia stowarzyszenie (mające dodatkowo dwóch etatowych pracowników). Poza tym podmiotem, żaden inny nie zatrudnia na umowy cywilnoprawne więcej niż 30 osób. W sumie, 85 badanych PS daje pracę w formie umów cywilnoprawnych 373 osobom. Dla porównania, w roku 2013 suma tego typu pracowników wynosiła 641 osób przy średniej 11 i medianie równej 2.

Tabela 7. Statystyki dotyczące liczby pracowników zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych.

N ważnych odpowiedzi	85
Średnia	4,39
Mediana	2,00
Minimum	0
Maximum	93
Suma	373

Analizując liczby pracowników zatrudnionych na podstawie umowy cywilnoprawnej dla poszczególnych form prawnych, widzimy, że korzystają z takiej możliwości zatrudnienia wszystkie typy PS poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych, głównie jednak fundacje (14 na 18, średnia liczba pracowników na umowę cywilnoprawną równa 5), stowarzyszenia (22 na 38, średnia liczba pracowników 6) oraz spółdzielnie socjalne (10 z 17, średnio - 2 pracowników) CIS-y (3 z 4, średnia równa 7) i 3 z 5 ZAZ-ów (średni – 1 pracownik).

Wykres 30. Liczba pracujących na podstawie umowy cywilnoprawnej w zależności od formy prawnej.

N=84

V.4 Zatrudnienie subsydiowane

Kolejnym elementem, ważnym z punktu widzenia funkcji integracyjnej PS, jest liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego, czyli takich osób, które umożliwiają podmiotowi zdobycie częściowej refundacji do ich wynagrodzeń (np. z PUP, PFRON, innych źródeł publicznych).

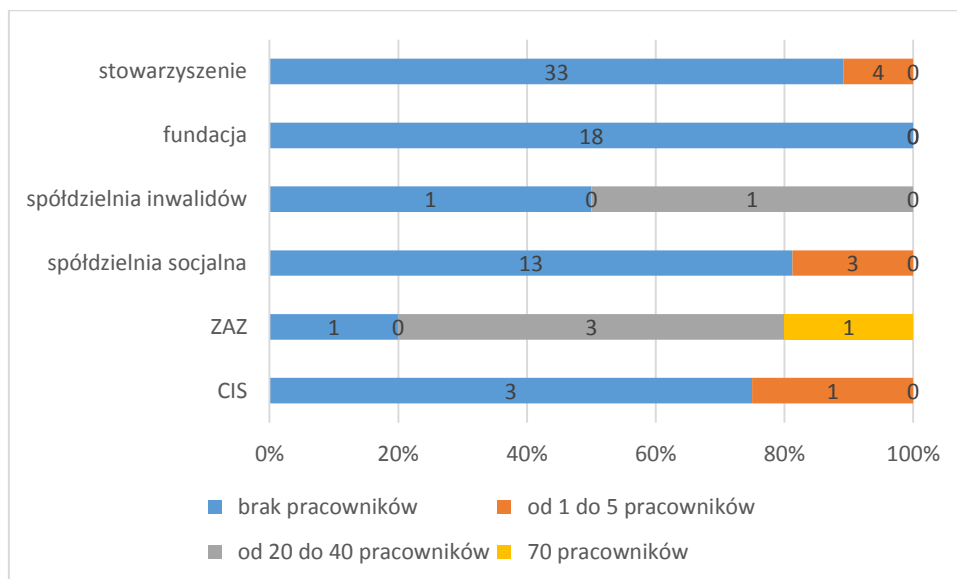
Średnia liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego w badanych PS wynosi 2,4. Największą liczbę pracowników – 70 osób zatrudnia zakład aktywności zawodowej. Poza tym podmiotem, żaden inny nie zatrudnia w formie subsydiów więcej niż 40 pracowników. Wartość mediany wynosi zero, co związane jest z tym, że 70 z 83 PS, które odpowiedziały na to pytanie, nie zatrudnia w omawianej formie pracowników. W tych 13 badanych PS, które zadeklarowały korzystanie z subsydiowanego zatrudnienia, pracuje 200 osób. Dla porównania, w roku 2013 suma pracowników wynosiła 562 osób, przy średniej 10 i medianie równej 0.

Tabela 8. Statystyki dotyczące liczby osób zatrudnionych w formie subsydiowanej.

N ważnych odpowiedzi	83
Średnia	2,41
Mediana	,00
Maximum	70
Suma	200

Z subsydiowanego zatrudnienia w ogóle nie korzystają fundacje. Nie ma formy prawnej, która w każdym przypadku korzystałaby z subsydiów; nawet potencjalni beneficjenci subsydiów, zatrudniający osoby niepełnosprawne jakimi są ZAZ-y i spółdzielnie inwalidów i niewidomych nie zawsze korzystają z dofinansowania do miejsc pracy.

Wykres 31. Liczba subsydiowanych pracowników w zależności od formy prawnej.

N=82

V.5 Poziom zatrudnienia beneficjentów w przedsiębiorstwach społecznych

W przypadku zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach społecznych, istotną kwestią pozostaje korzystanie z pracowników, będących jednocześnie beneficjentami działalności tej organizacji. W tego typu organizacjach można założyć, że beneficjenci stanowią istotną część zasobów ludzkich.

W dalszej części raportu opiszemy zatem stan zatrudnienia nie odnosząc się do całej kadry, tylko do pracowników będących osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym.

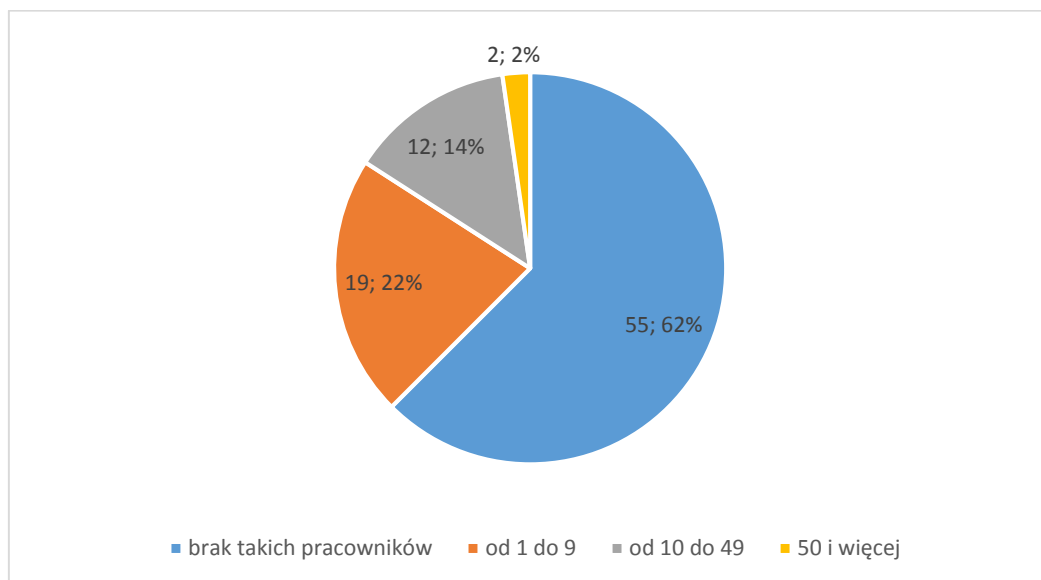
Z 88 badanych PS aż 55 nie zatrudnia w swoich strukturach osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (stąd mediana wynosi 0). Średnia wartość zatrudnienia we wszystkich 88 PS wynosi 5,3, a to dlatego, że 14 z 33 PS zatrudniających swoich beneficjentów to pracodawcy mieli bądź średni (10 i więcej pracowników). Najwięcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudnia stowarzyszenie (96 osób).

Tabela 9. Statystyki dotyczące liczby zatrudnionych beneficjentów.

N ważnych odpowiedzi	88
Średnia	5,30
Mediana	,00
Minimum	0
Maximum	96
Suma	466

62% badanych PS nie zatrudnia żadnych beneficjentów. Można zatem wnioskować, że blisko 2/3 badanych podmiotów to przedsiębiorstwa społeczne nie nastawione na tworzenie miejsc pracy dla osób z trudnościami na rynku pracy. 22% organizacji zatrudnia od 1 do 9 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, kolejne 14% od 10 do 49 osób. Znalazły się dwa podmioty zatrudniające powyżej 50 osób (jeden ZAZ – 70 osób i wymienione wcześniej stowarzyszenie – 96 osób).

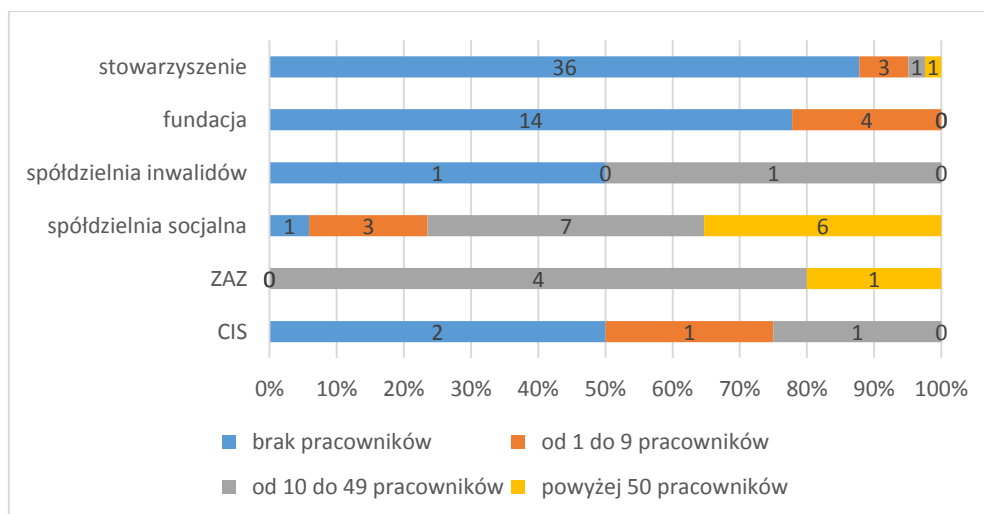
Wykres 32. Kategorie podmiotów ze względu na liczbę zatrudnionych beneficjentów.

N=88

Analiza oparta na porównaniu średnich wartości zatrudnienia dla poszczególnych form prawnych pokazuje, że najwięcej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniają ZAZ-y (średnia - 35 osób), spółdzielnie socjalne (średnia - 9), stowarzyszenia (średnia - 3) i CIS-y (średnia - 2). Najmniejszym pracodawcą dla swych beneficjentów są fundacje (średnia - 0,4).

Wykres 33. Liczba zatrudnionych beneficjentów, a forma prawna.

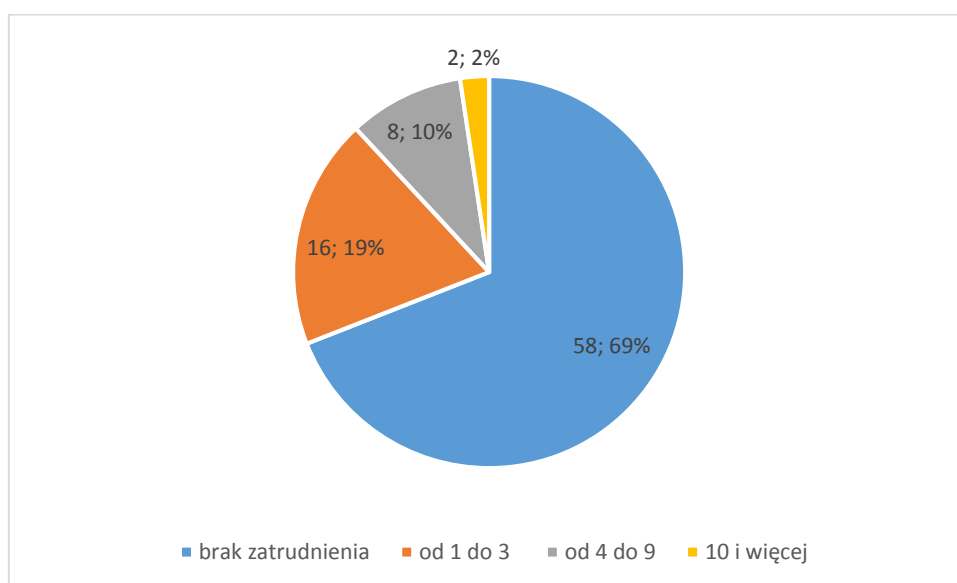

N = 87

V.6 Zatrudnienie i zwolnienia beneficjentów w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.

Analiza odpowiedzi na pytanie o liczbę beneficjentów, którzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zostali zatrudnieni w badanych podmiotach pokazuje, że 58 PS (69%) nie zatrudniła takich osób, 24 PS (29%) zatrudniło między 1 a 9 osób, a 2 podmioty zatrudniły 10 lub więcej beneficjentów i były to spółdzielnie socjalne.

Wykres 34. Zatrudnienie nowych beneficjentów w roku 2014.

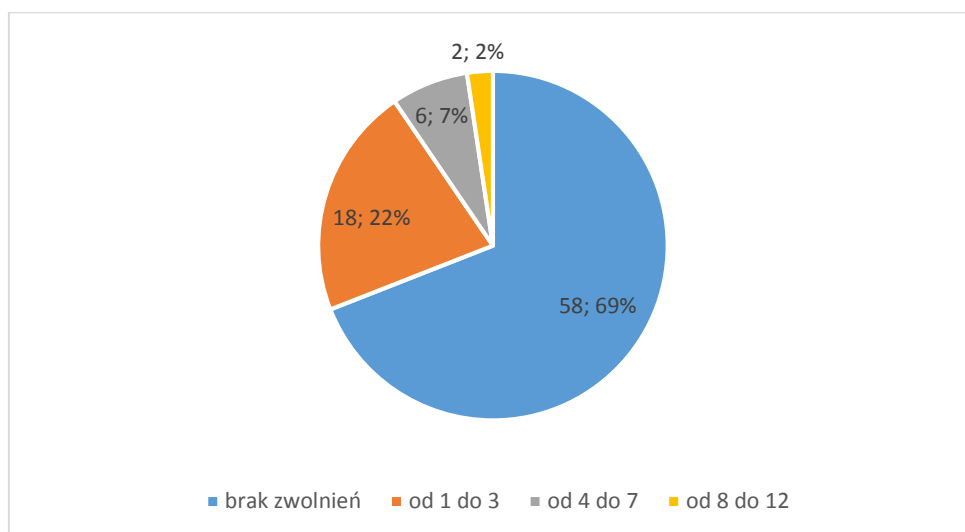

N= 84

W tym samym czasie badane PS zwalniały również swoich beneficjentów z pracy. Na pytanie, ile osób skończyło zatrudnienie w PS odpowiedziało 84 podmiotów, z tego 69% (58 PS) nie zwolniła żadnego beneficjenta, pozostałe 26 PS (31%) dokonało redukcji bądź „wypuściło” na otwarty rynek pracy swoich beneficjentów. I tak, 22% badanych organizacji rozwiązało umowę o pracę z 1-3 beneficjentami, 7% zmniejszyło stan zatrudnienia w ostatnich 12 miesiącach w skali od 4 do 7 osób. Dwa podmioty zredukowały zatrudnienie w największym stopniu – spółdzielnia socjalna o 12 osób i stowarzyszenie o 9 osób (to samo, które zatrudniało w 2014 r. 96 osób zagrożonych wykluczeniem społecznym na umowę o pracę).

Wykres 35. Zakończenie pracy przez beneficjentów w 2014r.

N = 84

Porównując statystyki dla obu przypadków – zatrudnienia i zwolnień osób zagrożonych wykluczeniem społecznym możemy dostrzec, że nieco więcej osób zostało przyjętych (łącznie 101) niż zakończyło pracę (91).

Tabela 10. Statystyki dotyczące liczby beneficjentów zatrudnionych i zwolnionych z PS w 2014 r.

	Beneficjenci zatrudnieni w PS w ciągu ostatnich 12 miesiącach	Beneficjenci, którzy ukończyli pracę w ciągu ostatnich 12 miesiącach
N ważnych odpowiedzi	84	84
Średnia	1,20	1,08
Mediana	,00	,00
Minimum	0	0
Maximum	17	12
Suma	101	91

Zmiany w zatrudnianiu nowych beneficjentów, jak i zwolnieniach dotyczą tego samego odsetka PS – 31% PS. Czy istnieje zatem współzależność między zwalnianiem a zatrudnianiem beneficjentów i w jakich typach przedsiębiorstw odbywają się te przetrasowania? Kolejne ważne pytanie dotyczy losów zwolnionych osób – czy zostały one przygotowane do pracy na „otwartym” rynku, czy ich los jest nieznan.

Odpowiedź na pierwsze pytanie jest twierdząca. Istnieje wyraźna współzależność¹⁵ pomiędzy faktem przyjmowania nowych beneficjentów, a zakończeniem pracy przez „starych” beneficjentów w ciągu

¹⁵ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,727$.

ostatnich 12 miesięcy. Można zatem założyć, że duża część badanych PS tworzy rotacyjne miejsca pracy.

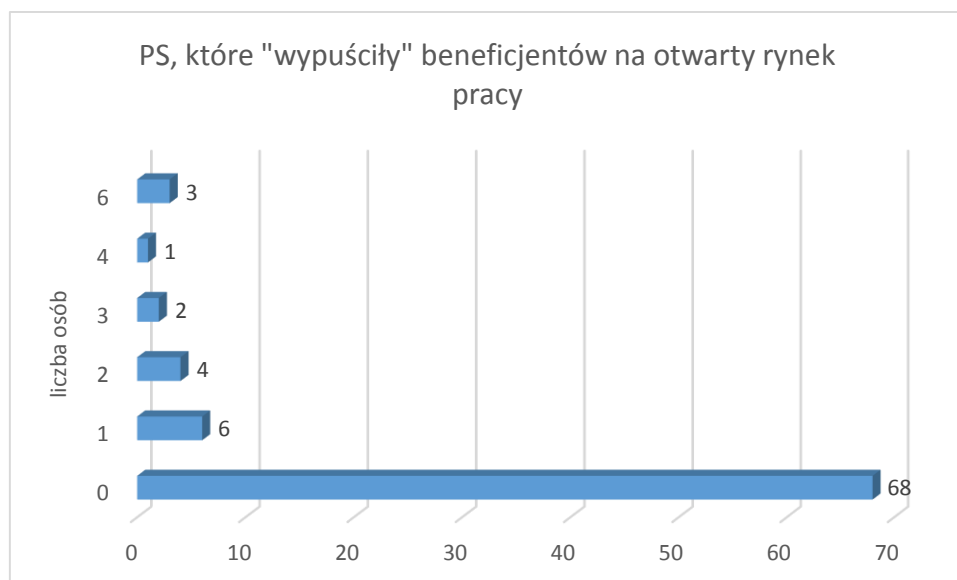
Kolejne pytanie, dotyczące tego, w jakich PS były zwalniane i przyjmowane nowe osoby do pracy nie dostarcza nam typowego modelu – wszędzie bowiem (poza dwiema spółdzielniami niewidomych i inwalidów) następowały przyjęcia nowych beneficjentów do pracy. Najbardziej aktywne w tym względzie były spółdzielnie socjalne (ponad połowa z nich zatrudniła nowych pracowników) oraz ZAZ-y. Podobnie rzecz ma się ze zwolnieniami beneficjentów w ostatnim roku – najwięcej osób było zwalnianych w ZAZ-ach i spółdzielniach socjalnych.

O ile ZAZ-y są przejściowymi miejscami pracy, o tyle dziwi tak duża rotacja w spółdzielniach socjalnych, które w zamyśle ustawodawcy miały być docelowymi miejscami pracy. Po wnikliwej analizie rodzajów spółdzielni, które dokonywały rotacji w zatrudnieniu, okazało się, że są to przede wszystkim spółdzielnie socjalne zakładane przez osoby prawne: 8 z 9 spółdzielni, które zaznaczyły, że w ostatnich 12 miesiącach zwalniały osoby zagrożone wykluczeniem społecznym jest założona przez podmioty prawne, nieco mniej bo 6 z 9 spółdzielni, które zatrudniły w ostatnim roku nowych pracowników to również spółdzielnie socjalne osób prawnych.

Na koniec próba odpowiedzi na ostatnie, jednak bardzo ważne pytanie dotyczące losów zwolnionych osób – czy beneficjenci, z którymi rozwiązano pracę zostali przygotowani do pracy na „otwartym” rynku czy ich los jest nieznany.

Zacznijmy jednak od statystyk dotyczących liczby osób, które zakończyły pracę w PS w ostatnim roku i znalazły pracę na wolnym rynku. 68 z 84 podmiotów, które odpowiedziały na to pytanie, zaznaczyło, że żadna osoba nie podjęła pracy na otwartym rynku. Należy jednak pamiętać, że 58 PS nie rozwiązywało żadnych umów w 2014 roku ze swymi beneficjentami. 16 podmiotów jednak wie, że ich beneficjenci, po zaprzestaniu pracy w PS zaczęli pracę na otwartym rynku. W grupie badanych znalazły się 3 podmioty, którym udało się umieścić na otwartym rynku pracy po 6 osób. Łącznie z 91 beneficjentów, którzy ukończyli pracę w ciągu ostatnich 12 miesięcy, 42 osoby znalazły pracę poza badaną organizacją, co stanowi 46%. Można powiedzieć, że jest to wskaźnik skuteczności zatrudnieniowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wynikający z działalności badanych przedsiębiorstw i jest on nieco wyższy niż w ubiegłorocznym badaniu (38%).

Wykres 36. Liczba PS, które znalazły pracę swoim beneficjentom z podaniem liczby osób, które „wypuszczono na otwarty rynek pracy”.

N = 84

Z analizy korelacji dwóch zmiennych („liczba beneficjentów, którzy zakończyli pracę w PS w ostatnich 12 miesiącach” oraz „liczba beneficjentów, którzy zaczęli pracę na otwartym rynku w ostatnich 12 miesiącach”) wynika, że istnieje współzależność między zakończeniem pracy w PS, a znalezieniem jej na otwartym rynku¹⁶. Można zatem z pewną ostrożnością wnioskować, że to podmioty, które zwalniały swych beneficjentów starały się znaleźć im miejsca pracy na otwartym rynku.

Analiza średnich dla poszczególnych form prawnych (tylko podmiotów, które zadeklarowały, że w ostatnim roku dokonały zwolnień swoich beneficjentów) pokazuje, które PS najbardziej „dbają” o zagwarantowanie pracy dla swoich beneficjentów na zewnątrz organizacji. Z poniższej tabeli wynika, że są to przede wszystkim ZAZ-y oraz fundacje; spółdzielnie socjalne osób prawnych (8 z 9 spółdzielni, które zwalniały beneficjentów było założonych przez podmioty) mają w tym względzie połowiczny sukces.

Tabela 11. Średnie liczby beneficjentów zwolnionych z PS i beneficjentów, którzy znaleźli pracę na otwartym rynku z podziałem na formy prawne.

	Średnia liczba beneficjentów, z którymi rozwiązano umowę o pracę w 2014r.	Średnia liczba beneficjentów, znaleźli prace na otwartym rynku w 2014r.
	średnia	średnia
CIS (N=2)	3	0
ZAZ (N=5)	3	2

¹⁶ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,781$.

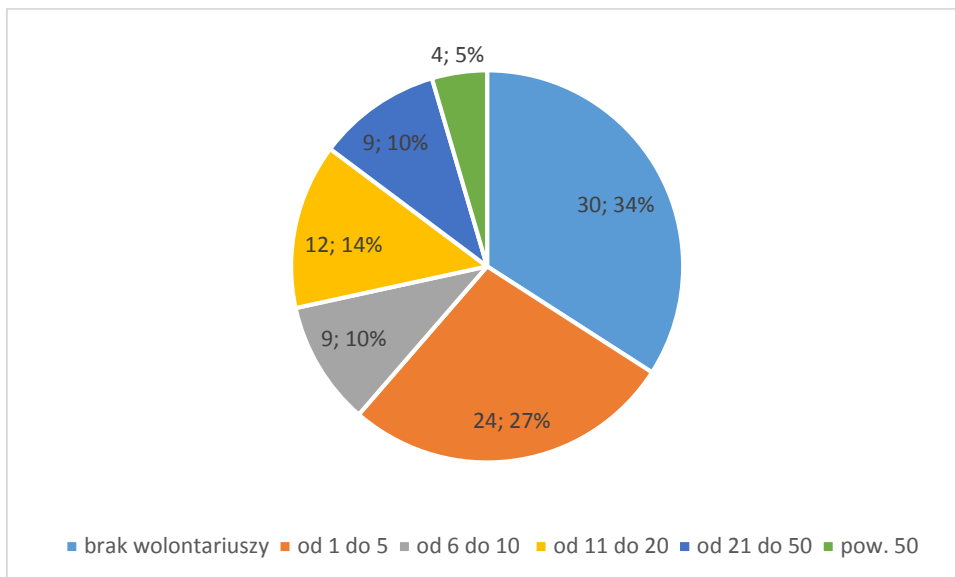
spółdzielnia socjalna (N= 9)	4	2
fundacja (N=4)	4	3
stowarzyszenie (N=5)	3	1

V.7 Wolontariusze

W kontekście zasobów ludzkich przedsiębiorstw społecznych, bardzo istotną informacją pozostaje poziom współpracy tych organizacji z wolontariuszami. Stanowią oni bowiem bardzo ważną część składową zasobów ludzkich przedsiębiorstwa, angażując się w jego działalność w sposób nieodpłatny.

30 z 88 badanych organizacji (34%) nie podejmowało takiej współpracy w ciągu ostatnich 12 miesięcy (w roku 2013 jeszcze więcej, bo aż 43% podmiotów). Najlichniesza grupa z tych, którzy współpracowali z wolontariuszami – 27% to ci, którzy przyjęli do organizacji od 1 do 5 wolontariuszy; znalazły się też 4 PS, które korzystały z pomocy więcej niż 50 wolontariuszy. Podmiotami w największym stopniu korzystającymi z wolontariatu są, jak co roku, fundacje i stowarzyszenia. Z tej formy wykorzystania pracy nieodpłatnej nie korzystały w 2014 (podobnie jak we wcześniejszych latach) ZAZ-y i spółdzielnie inwalidów i niewidomych.

Wykres 37. Kategorie PS ze względu na liczbę wolontariuszy, z którymi współpracują.

N= 88

W sumie, w 58 przedsiębiorstwach społecznych w ostatnim roku nieodpłatnie pracowało 1764 (jest to wskaźnik dużo wyższy niż w badaniu z 2013 roku – 368 osób), przy średniej 20. Wśród badanych PS znalazło się jedno stowarzyszenie, które współpracowało z 747 wolontariuszami mocno wpływając na wielkość średniej. Wartość mediany wynosząca 4,5 oznacza, że dokładnie 50% badanych PS współpracuje z maksimum 4 wolontariuszami, kolejne 50% z minimum 5 nieodpłatnymi pracownikami.

Tabela 12 Statystyki dotyczące liczby wolontariuszy w badanych PS.

N ważnych odpowiedzi	88
Średnia	20,05
Mediana	4,5
Maximum	747
Suma	1764

Tabela 13 Informacja zbiorcza przedstawiająca podstawowe statystyki dla pytań dot. zatrudnienia w badanych PS.

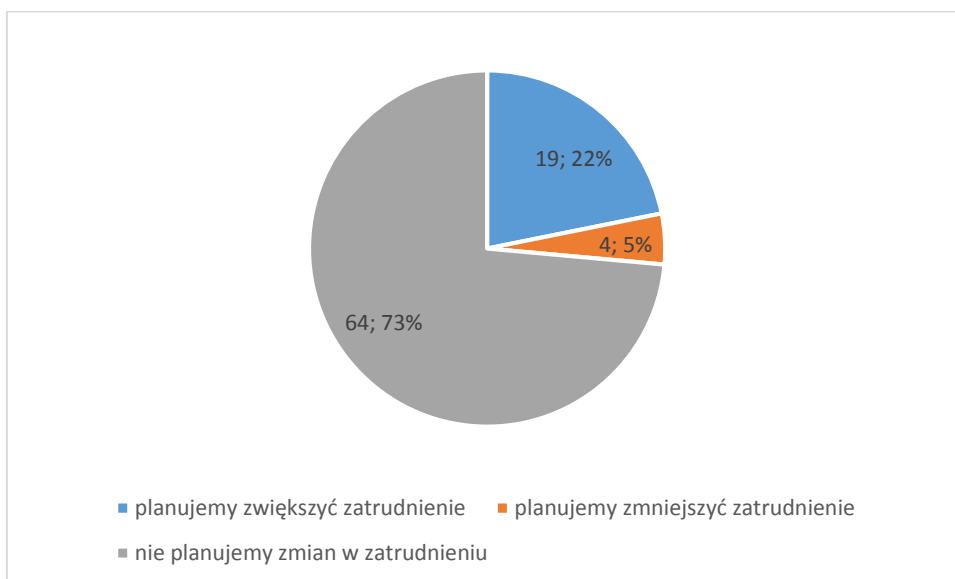
	Średnia	Mediana	Maksimum	Suma w 2013 r.	Suma w 2014 r.
Liczba osób pracujących w PS	20,76	8	164	1889	1765
Liczba osób pracujących na podstawie umowy o pracę	17,6	4	135	1139	1497
Liczba osób pracujących na podstawie umowy cywilnoprawnej	4,39	2	93	641	373
Liczba osób pracujących w ramach zatrudnienia subsydiowanego	2,41	0	70	562	200
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym pracująca obecnie w PS	5,3	0	96	712	466
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym zatrudniona w ostatnich 12 miesiącach w PS	1,2	0	17	253	101
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, która zakończyła pracę w PS w ostatnich 12 miesiącach	1,08	0	12	81	91
Liczba osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, które po zakończeniu pracy w PS znalazły pracę na wolnym rynku	0,5	0	6	35	42
Liczba wolontariuszy, z którymi współpracowało PS	20	4,5	747	368	1764

VI. Rozwój zasobów ludzkich

VI.1 Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach.

Analizując sytuację respondentów pod kątem planowanych zmian w poziomie zatrudnienia, warto zwrócić uwagę, iż zdecydowana większość, bo 64 z 87 badanych przedsiębiorstw społecznych (73%) nie planuje zmian w tym zakresie w czasie najbliższych 12 miesięcy. Spośród pozostałych organizacji, więcej planuje jednak zwiększyć zatrudnienie (22% z ogółu) niż je zmniejszyć (5% z ogółu). W ubiegłorocznym badaniu dwukrotnie większy był odsetek PS, które planowały redukcje zatrudnienia.

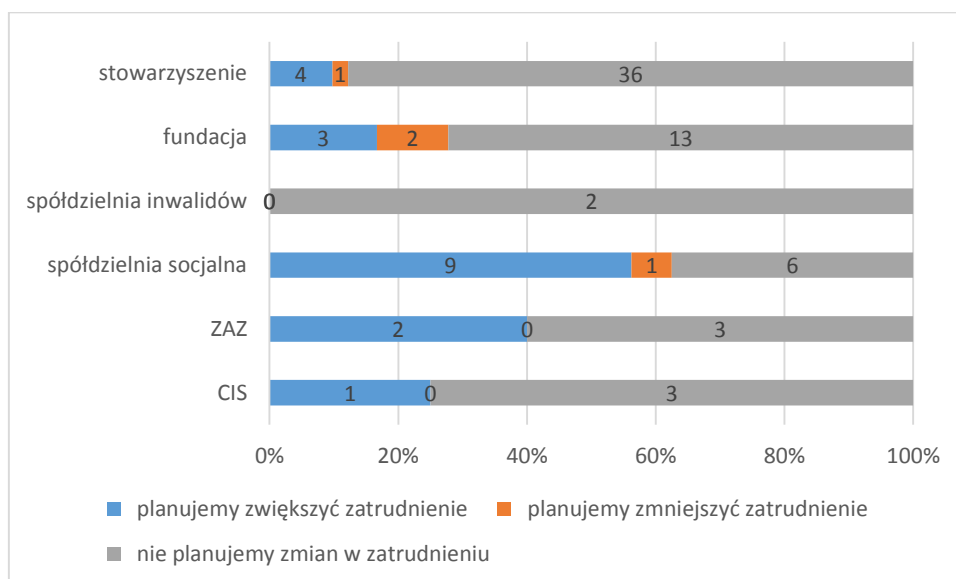
Wykres 38. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach.

N=87

Najbardziej optymistycznie podchodzą do planów zatrudnienia spółdzielnie socjalne – 9 z 16, które odpowiedziały na to pytanie planuje je zwiększyć. W większości badane przedsiębiorstwa społeczne nie planują zmian kadrowych, poza 4 z 41 stowarzyszeń, 3 z 18 fundacji, 2 z 5 ZAZ-ów i 1 CIS-u, które zamierzają zwiększyć zasoby pracownicze. Tylko 4 PS planują zmniejszenie zatrudnienia (2 fundacje, 1 spółdzielnia socjalna i 1 stowarzyszenie).

Wykres 39. Plany dotyczące zatrudnienia w najbliższych 12 miesiącach z podziałem na formy prawne.

N= 86

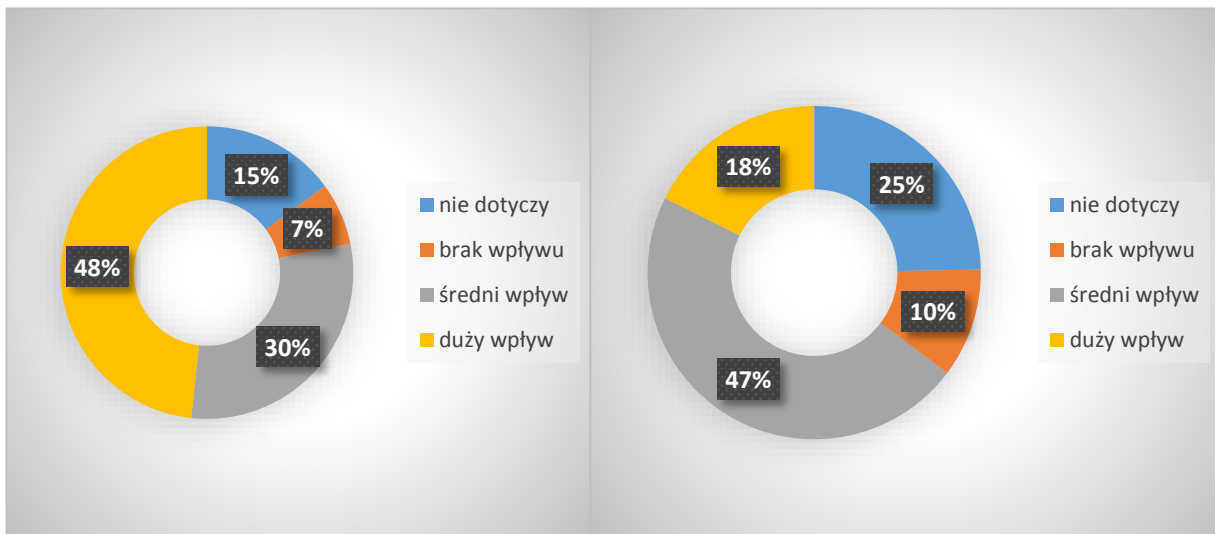
VI.2 Wpływ pracowników i członków przedsiębiorstw społecznych na ważne decyzje w organizacji.

Analizując odpowiedzi uzyskane od respondentów na pytanie: „Jaki jest poziom wpływu członków i pracowników (innych niż kierownictwo) na podejmowanie istotnych decyzji dotyczących działalności organizacji?” należy stwierdzić, iż badane podmioty:

- w odniesieniu do członków organizacji tylko 7% PS uznało, że nie mają oni wpływu na decyzje w PS, 15 % zaznaczyło też, że w ich przypadku sytuacja wpływania na decyzje ich nie dotyczy (głównie fundacje) 48% uznaje swoich członków za osoby znaczące w procesie decyzyjnym w organizacji (głównie spółdzielnie socjalne i stowarzyszenia), a kolejne 30% podkreśliło, że wpływ jest, ale na średnim poziomie.
- w odniesieniu do pracowników sytuacja wygląda nieco inaczej – 10% PS deklaruje brak wpływu pracowników na decyzje w PS, kolejne 25% podkreśla, że ich taka sytuacja nie dotyczy (głównie stowarzyszenia i 4 spółdzielnie socjalne), tylko 18% badanych uznało, że pracownicy mają duży wpływ na podejmowanie istotnych decyzji w organizacji, a 47%, że średni (głównie spółdzielnie socjalne i fundacje).

Wykres 40. Wpływ członków na decyzje w PS.

Wykres 41. Wpływ pracowników na decyzje w PS.

N=87

N=85

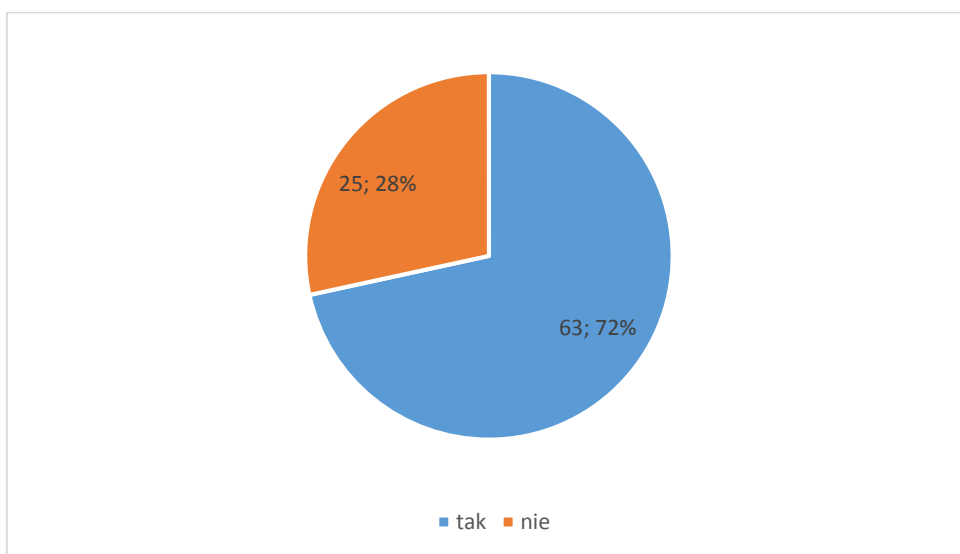
VI.3 Podnoszenie kwalifikacji zawodowych

Kolejna część analizy dotyczy kwestii związanej z doksztalcaniem się pracowników organizacji i aktywnością badanych organizacji jako usługobiorców na rynku szkoleń, doradztwa, studiów wyższych i podyplomowych oraz innych form kształcenia.

Na pytanie, czy w okresie ostatniego roku pracownicy badanych organizacji korzystali z jakiegokolwiek formy podnoszenia kwalifikacji zawodowych, 63 z 88 PS (72%) udzieliło twierdzącej odpowiedzi. Wynik ten wskazuje, że pracownicy przedsiębiorstw społecznych są zainteresowani podnoszeniem swoich kompetencji i kwalifikacji w drodze edukacji formalnej, jak i nieformalnej oraz wykorzystują dostępne na rynku możliwości. W porównaniu z badaniem z roku 2013, odsetek ten jednak spadł o 8 punktów procentowych.

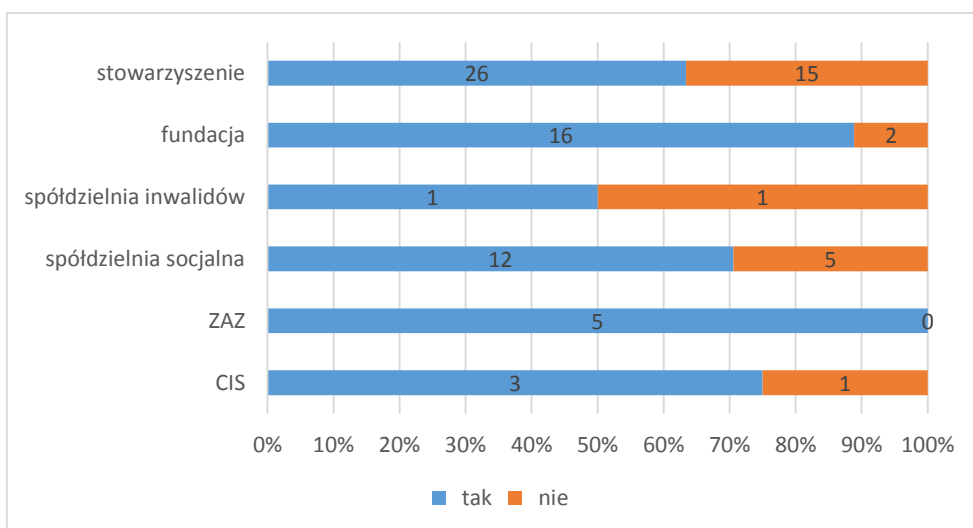
Wykres 42. Procent PS, które w 2014 roku podniosły kwalifikacje swoich pracowników.

N=88

Relatywnie najwięcej aktywności pod względem korzystania ze szkoleń, doradztwa, studiów wyższych i podyplomowych oraz innych form kształcenia wykazały się ZAZy (wszystkie 5 badanych), fundacje (16 z 18) i spółdzielnie socjalne (12 z 17).

Wykres 43. Podnoszenie kwalifikacji swoich pracowników, a typ PS.

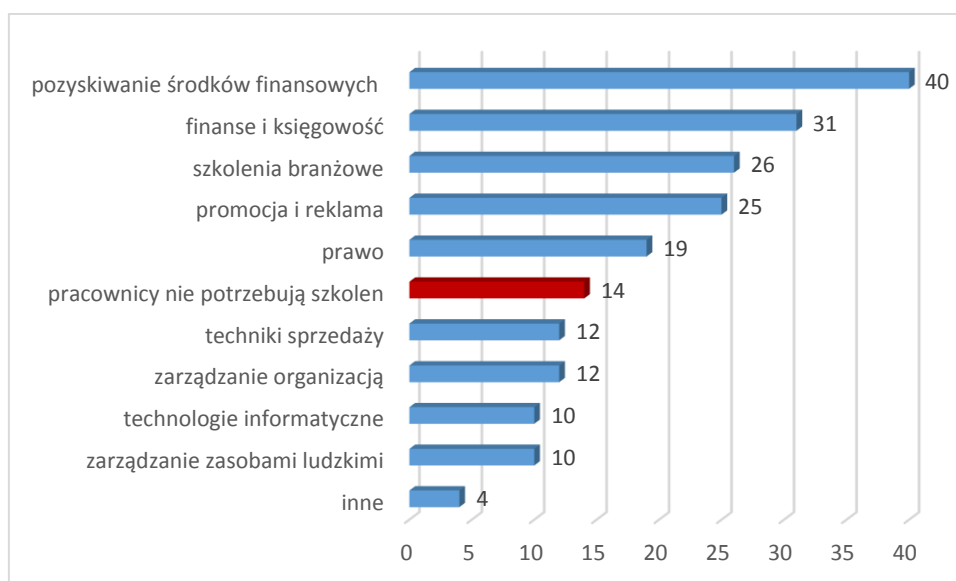

N=87

Kolejna część badania dotyczyła obszarów, w jakich ankietowane organizacje widzą potrzebę wsparcia doradczo-szkoleniowego. Jak nigdy dotąd, duża część badanych PS uznała, że ich pracownicy nie potrzebują tego typu wsparcia (8 stowarzyszeń, 2 fundacje, 2 spółdzielnie socjalne i jedna spółdzielnia inwalidów i niewidomych). Zdecydowana większość organizacji uznała jednak potrzebę doszkalania się ich pracowników.

Obszary zainteresowania doksztalcaniem pozostały bardzo podobne jak w poprzednich badaniach – zarówno, jeśli chodzi o preferowane, jak i najrzadziej wskazywane obszary. Najczęściej wybieraną dziedziną (niemal co drugie PS) było pozyskiwanie środków finansowych (np. z Unii Europejskiej). W drugiej kolejności, tak jak w zeszłym roku, uczestnicy wskazywali na obszar finansów i księgowości (31 wskazań). Na trzecią pozycję w 2014 roku „wywindowały” się szkolenia branżowe (w 2013 roku na piątym miejscu). Promocja i reklama (25 wskazań) od dwóch lat też jest w czołówce najbardziej pożądanych kierunków kształcenia. Zmianą w stosunku do roku 2013 jest zainteresowanie aspektami prawnymi (w roku 2013 ostatnia pozycja). Spadło natomiast zainteresowanie technikami sprzedaży oraz zarządzania organizacją.

Wykres 44. Obszary wymagające wsparcia edukacyjnego w PS.

N=88, odpowiedzi nie sumują się do N, gdyż można było dokonać wielokrotnego wyboru.

Jakie obszary kształcenia są szczególnie priorytetowe dla wybranych form prawnych?

- Spółdzielnie socjalne najbardziej zainteresowane były pozyskaniem wiedzy z zakresu finansów i księgowości (8 z 17), promocji (7 z 17) oraz branży, w której działa przedsiębiorstwo.
- Fundacje interesują się wiedzą na temat pozyskiwania środków finansowych (10 z 18) oraz szkoleniami branżowymi (8 z 18).
- Stowarzyszenia, tak jak fundacje, mają potrzeby związane ze zdobyciem wiedzy nt. możliwości pozyskiwania źródeł finansowych (19 z 40), finansów i księgowości (15 z 40) oraz promocji (9 z 40).
- 3 z 5 zakładów aktywności zawodowej zaznaczyło zainteresowanie wiedzą z zakresu promocji i reklamy oraz 3 z 4 centrów integracji społecznej zainteresowanie wiedzą z zakresu pozyskiwania środków finansowych; poza w/w wyborami, odpowiedzi CIS-ów i ZAZ-ów były rozproszone,
- Dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych wybierały zupełnie odmienne obszary zainteresowania szkoleniowego.

Cztery PS wymieniły jeszcze inne obszary, z których chciałyby uzupełnić wiedzę swoich pracowników. Trzy wymienione dodatkowo tematy można zakwalifikować do obszarów z zakresu branży, w której działają PS (specjalistyczne szkolenia gastronomiczne, żeglarstwo i specjalistyczne szkolenia medyczne). Dodatkowy zakres niezbędnej wiedzy dotyczy zagadnień związanych z likwidacją spółdzielni.

VII. Działalność ekonomiczna

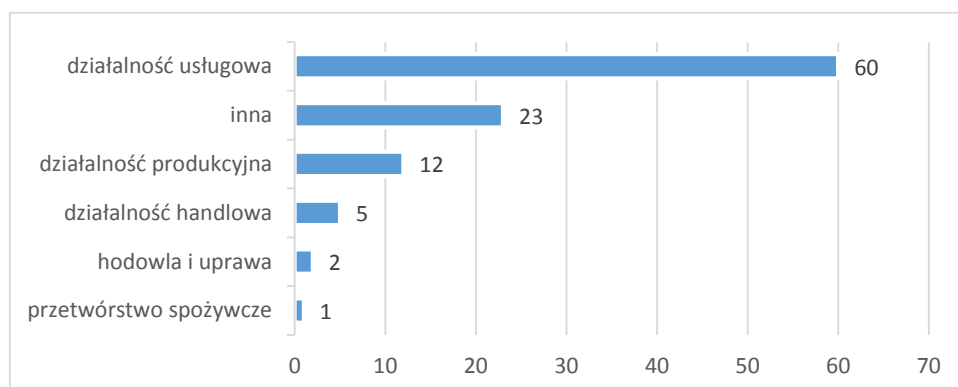
Jednym z najważniejszych aspektów funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych jest ich „sprawność” w generowaniu przychodów dla organizacji. Ten typ podmiotów może czerpać środki na swą działalność zarówno z pozyskiwania źródeł finansowania zewnętrznego takich jak projekty, sponsoring, tzw. 1%, ale też z prowadzenia działalności gospodarczej i/lub odpłatnej. Sprawne poruszanie się w tych odmiennych zasadach generowania przychodu rzutuje na kondycję finansową i zasięg działalności społecznej.

W ostatniej części badania koncentrujemy się właśnie na ekonomicznych aspektach funkcjonowania małopolskich PS.

VII.1 Obszary działalności ekonomicznej i jej odbiorcy

Większość respondentów, jako jeden z dwóch głównych obszarów swojej aktywności ekonomicznej wymienia działalność usługową (60 wskazań) czyli ok. 3/4 organizacji, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Drugą w kolejności, pod względem liczby wskazań, była „innego rodzaju działalność” aniżeli podane w ankiecie – na taką wskazało 23 uczestników badania oraz działalność produkcyjna (12 wskazań). Na działalność handlową wskazywało 5 PS, natomiast przetwórstwo spożywcze oraz hodowla i uprawa były wskazywane marginalnie. Wyniki te utrzymują się od kilku lat – w roku 2013 i 2012 odsetek PS działających w branży usługowej był bardzo podobny (ok. 2/3 PS). Można zatem powiedzieć, że przedsiębiorstwa społeczne działają w dużej mierze w obszarze dostarczania usług.

Wykres 45. Obszary działalności ekonomicznej PS.

N=83. Liczba odpowiedzi nie sumuje się do N, gdyż można było dokonać wielokrotnego wyboru.

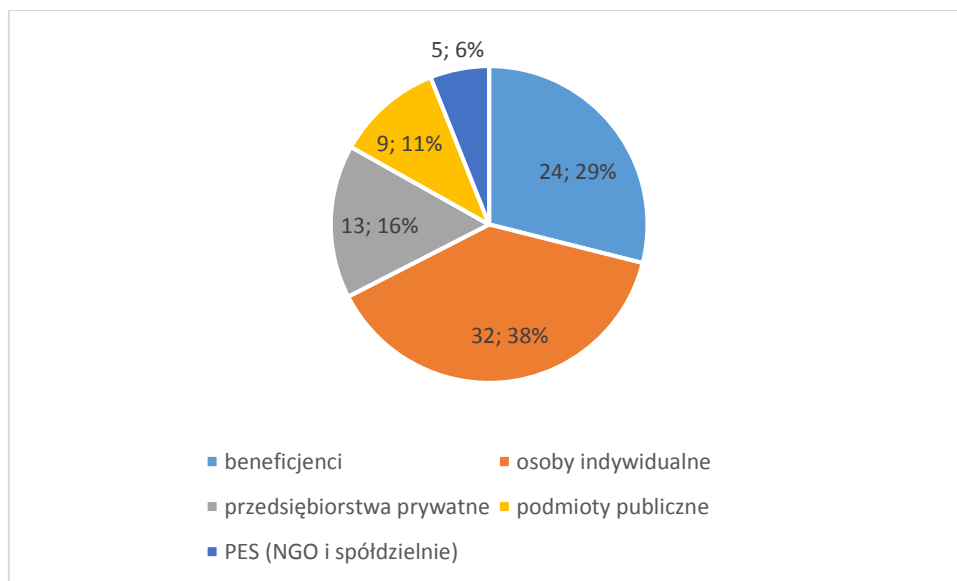
Branża usługowa jest dominująca dla wszystkich form prawnych, poza 2 spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które jako podstawową działalność podają produkcję. Najbardziej zróżnicowaną działalność podają spółdzielnie socjalne i CIS-y.

Pomimo tego, że 23 podmioty zaznaczyły też „inną działalność”, żaden nie napisał na czym ona polega. Były to głównie stowarzyszenia i fundacje i można domniemywać (na podstawie wcześniejszych badań), że myślały w tym punkcie o swojej działalności społecznej.

Przedmiotem analizy w badaniu byli także główni odbiorcy produktów oferowanych przez przedsiębiorstwa społeczne (można było wybrać tylko jedną odpowiedź). Najwięcej badanych przedsiębiorstw społecznych sprzedawało produkty i usługi osobom indywidualnym – 38%, w drugiej kolejności – swoim beneficjentom (29%), dopiero na trzecim miejscu są przedsiębiorstwa (16%); 11% PS uznało za głównego klienta podmioty publiczne, a 6% inne podmioty ekonomii społecznej.

W roku 2013 hierarchia wyglądała inaczej: na pierwszym miejscu były przedsiębiorstwa prywatne (29%), na drugim miejscu ex aequo znajdowały się beneficjenci i inne osoby fizyczne (po 25%).

Wykres 46. Główni odbiorcy dóbr i usług.

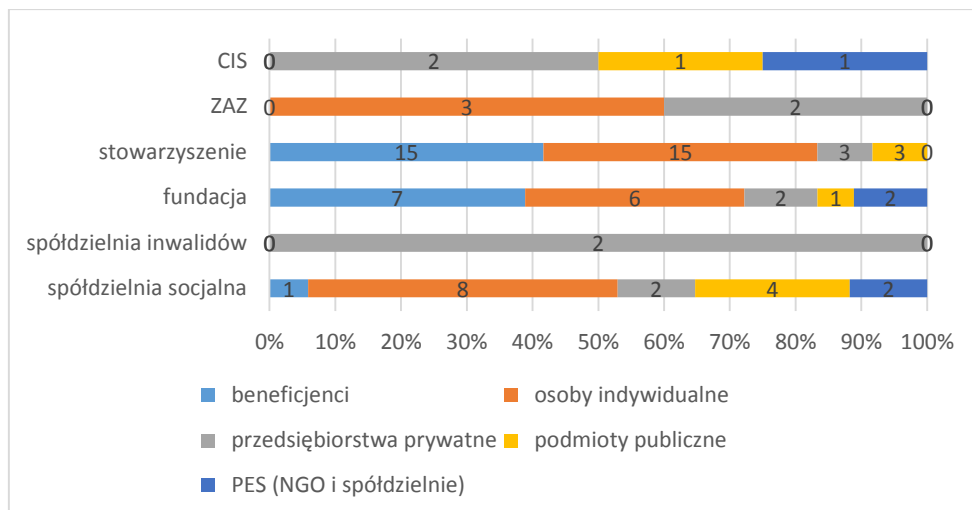
N=83

Przyglądając się formom prawnym w kontekście tzw. „głównego klienta” widać następujące prawidłowości:

- CIS-y ukierunkowują się na sprzedaż przedsiębiorstwom prywatnym, podmiotom publicznym i innym PES.
- ZAZ-y klientów poszukują wśród osób indywidualnych, następnie przedsiębiorstw.
- Stowarzyszenia i fundacje oferują swe produkty głównie osobom indywidualnym i beneficjentom.

- Dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych sprzedają swoje produkty przedsiębiorstwom.
- Spółdzielnie socjalne mają klientów wśród wszystkich typów z przewagą osób indywidualnych.

Wykres 47. Główni odbiorcy dóbr i usług z uwzględnieniem formy prawnej.

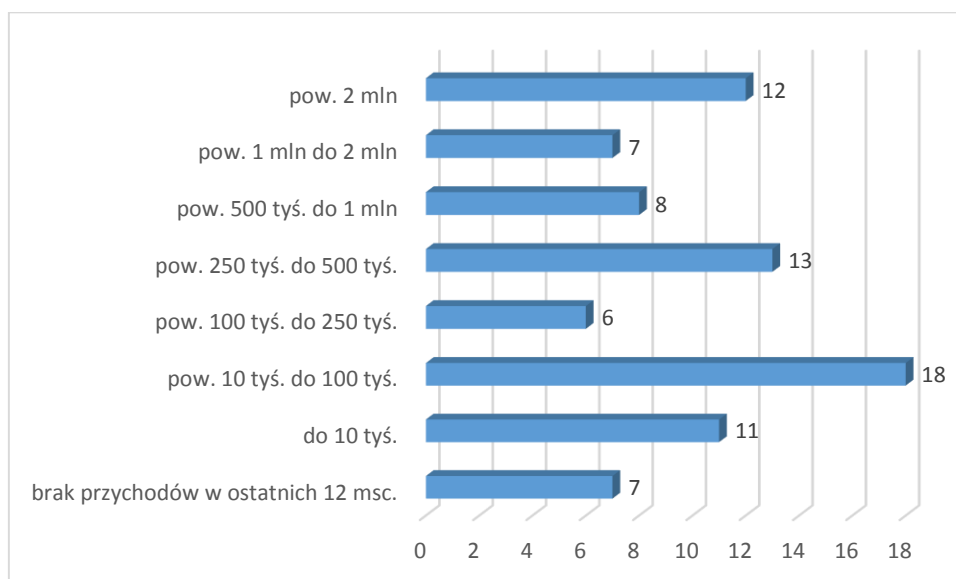
N=82

VII.2 Sytuacja finansowa przedsiębiorstw społecznych

Na podstawie rozkładu badanych przedsiębiorstw społecznych według wielkości przychodów ogółem osiągniętych w 2014 roku, możemy stwierdzić, iż najwięcej PS (18 przypadków) deklaruje osiągnięcie przychodu ogółem powyżej 10 tysięcy złotych, ale nieprzekraczającego 100 tysięcy złotych. Ta grupa była również najsilniej reprezentowana w grupie badanych w 2013 i 2012 roku. Na drugim miejscu pod względem liczebności znalazła się kategoria PS osiągających przychód powyżej 250 do 500 tysięcy złotych.

Jednocześnie, najmniejszy udział w grupie badanych miała grupa przedsiębiorstw osiągająca dochody powyżej 100 tysięcy złotych do 250 tysięcy złotych (6 przypadków). Warto zwrócić uwagę na 12 przedsiębiorstw społecznych (6 stowarzyszeń, 1 spółdzielnia inwalidów i niewidomych, 1 spółdzielnia socjalna, 2 ZAZ-y, 1 CIS i 1 fundacja) osiągające przychody powyżej 2 mln złotych oraz na 7 organizacji (1 CIS, 1 spółdzielnia socjalna i 5 stowarzyszeń), które nie osiągnęły przychodów w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Wykres 48. Przychody PS w 2014 r.

N=82

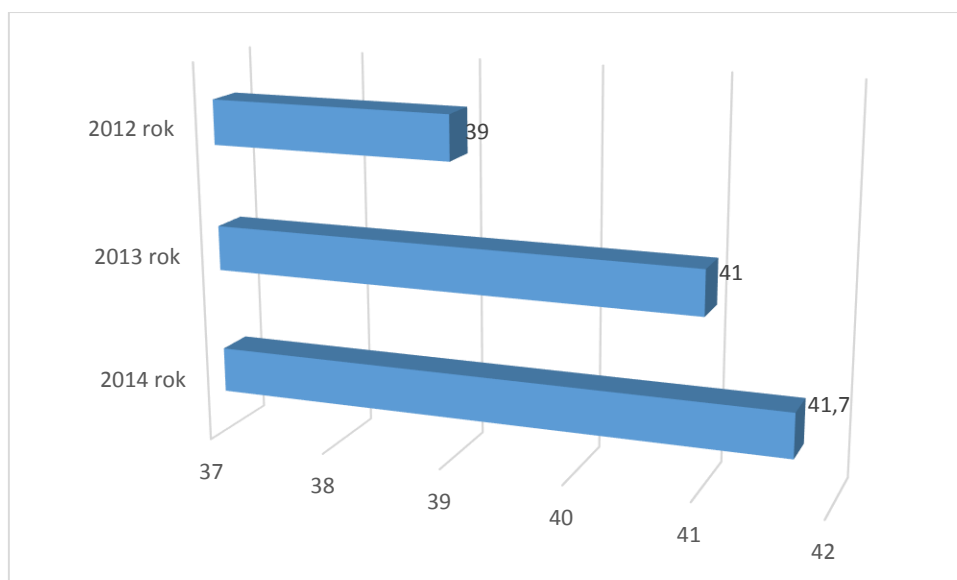
Poza CIS-ami, ZAZ-ami i spółdzielniami inwalidów i niewidomych, które to podmioty mają wysokie przychody (poza pojedynczym przypadkiem CIS, wszystkie powyżej 250 tys.), pozostałe PS charakteryzuje bardzo duża rozpiętość przychodów osiągniętych w 2014 r. Tak jak w poprzednich edycjach badań, zarówno fundacje, jak i stowarzyszenia plasują się we wszystkich przedziałach przychodów w zbliżonych proporcjach. Jedyna różnica polega na tym, że w grupie PS nie osiągających żadnych przychodów jest 5 stowarzyszeń, lecz ani jednej fundacji.

Wśród spółdzielni socjalnych 1/3 stanowiły te, których przychód oscyluje pomiędzy 10 a 100 tysiącami złotych (identycznie jak w 2013r.). Kolejna trzecia część spółdzielni to grupa osiągająca przychody od 250 do 500 tys. zł. Pozostałe spółdzielnie socjalne są równomiernie rozmieszczone w różnych przedziałach przychodów (łącznie z jedną, która nie osiągnęła żadnych przychodów). Zmianą w stosunku do zeszłorocznych badań jest pojawienie się jednej spółdzielni osiągającej przychody powyżej 2 milionów (w zeszłym roku była tylko jedna spółdzielnia osiągająca przychód od 500 tysięcy złotych do 1 mln złotych). Wyniki dotyczące wzrostu przychodów w spółdzielniach socjalnych wydają się napawać optymizmem, choć nadal widoczny jest podział na te „radzące sobie lepiej” i te, których finansowe funkcjonowanie pozostawia wiele do życzenia. Pogłębiając analizę o wiedzę na temat podmiotów założycielskich okazuje się, że istnieje zależność między tym, kto powołał spółdzielnię socjalną, a wysokością przychodów. Z sześciu spółdzielni, których przychód w ubiegłym roku znajdował się w najwyższych trzech przedziałach (od 250 - 500 tys., pow. 500 tys. – 1 mln, pow. 2 mln złotych) pięć była założona przez osoby prawne.

W przypadku funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych na rynku, niezwykle istotnym pozostaje poziom przychodów z prowadzonej przez nie działalności ekonomicznej. Odpowiednio wysoki przychód z tej działalności warunkuje stabilność organizacji na rynku, umożliwia on realizację działań społecznych i zapewnia większą autonomię finansową tego rodzaju podmiotom.

Średnia wartość dla badanych PS w 2014 r. wynosi 41,7% udziału przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem, mediana - 25. Analizując zagadnienie na podstawie porównania średnich obliczonych dla deklarowanego odsetka przychodów z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem w trzech kolejnych latach badania, widzimy iż proporcje te są niemal identyczne i stanowią ok. 2/5 przychodów z działalności ekonomicznej.

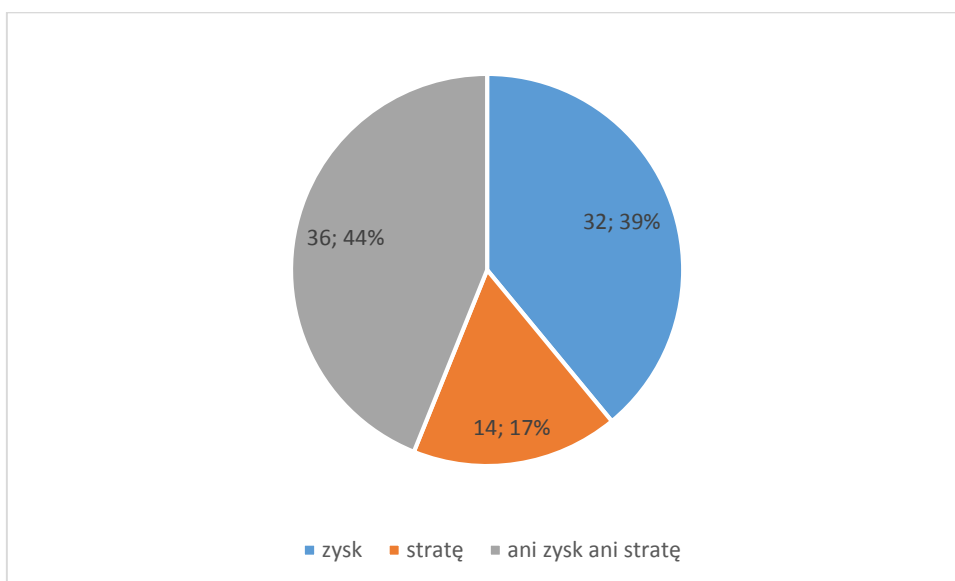
Wykres 49. Udział procentowy przychodu z działalności ekonomicznej w przychodach ogółem.

Kolejnym elementem badania kondycji finansowej PS było pytanie o wynik finansowy z działalności ekonomicznej w ostatnich 12 miesiącach funkcjonowania PS.

W roku 2014 zysk z prowadzenia działalności ekonomicznej wykazało 39% PS (w 2013 r. - 40%, w 2012 r. - 60% PS). Duża część badanych nie zadeklarowała ani zysku ani straty – 44% PS, 17% PS wykazała jednak w ostatnim roku stratę (w 2013 r. – 21%). Na podstawie tego wskaźnika można zatem powiedzieć, że sytuacja badanych przedsiębiorstw społecznych utrzymuje się na podobnym, umiarkowanie optymistycznym poziomie.

Wykres 50. Efekt prowadzonej przez PS działalności ekonomicznej.

N = 82

Biorąc pod uwagę formę prawną organizacji, na zysk wskazywały przede wszystkim spółdzielnie socjalne (9 z 15tu) co stanowi zmianę w stosunku do zeszłorocznych badań, w których zysk osiągnęła ok. 1/3 tego typu podmiotów.

Stowarzyszenia to podmioty, które cechuje głównie bilans zerowy (wy tłumaczeniem może być fakt, że większość z nich prowadzi działalność odpłatną, która co do zasady nie może generować zysku). Duża część stowarzyszeń osiąga jednak zysk (niemal 40%), a tylko 3 PS stratę.

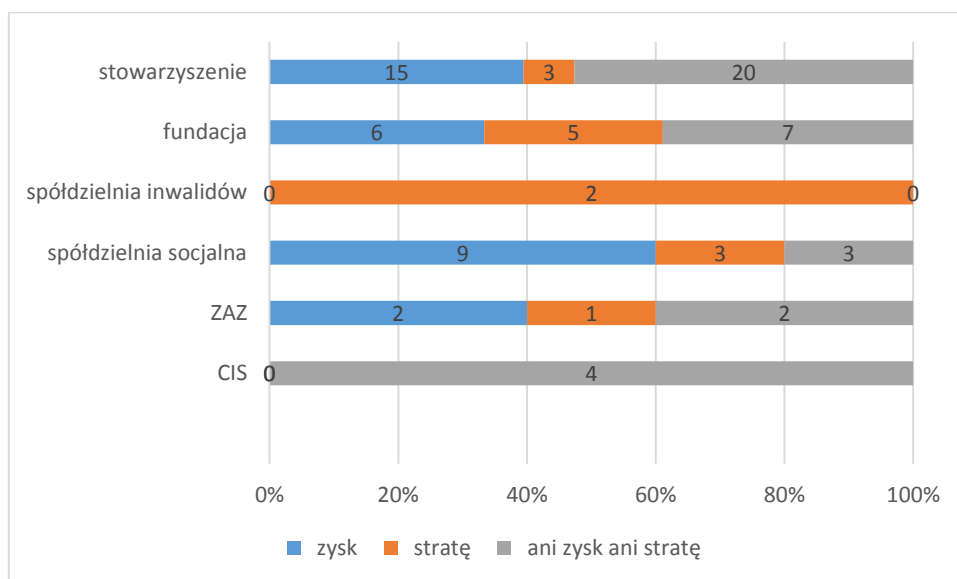
Fundacje dzielą się na trzy niemal równe typy: 7 z 18 fundacji nie osiągnęła ani zysku ani straty, 6 z 18 osiągnęła zysk, a 5 stratę.

Dwie spółdzielnie inwalidów i niewidomych, które odpowiedziały na pytanie o efekt działalności ekonomicznej w 2014r., zakończyły ostatni rok „na stracie”. Od badań w 2012 r. sytuacja tego typu PS nieustannie jest zła.

CIS-y, jako te, które nie mogą prowadzić działalności gospodarczej generującej zysk, przyznały, że nie osiągnęły „ani zysku, ani straty”, natomiast ZAZ-y, poza 1 odnotowującym stratę, osiągnęły zysk lub bilans zerowy.

Wykres 51. Efekt prowadzonej przez PS działalności ekonomicznej z podziałem na formy prawne.

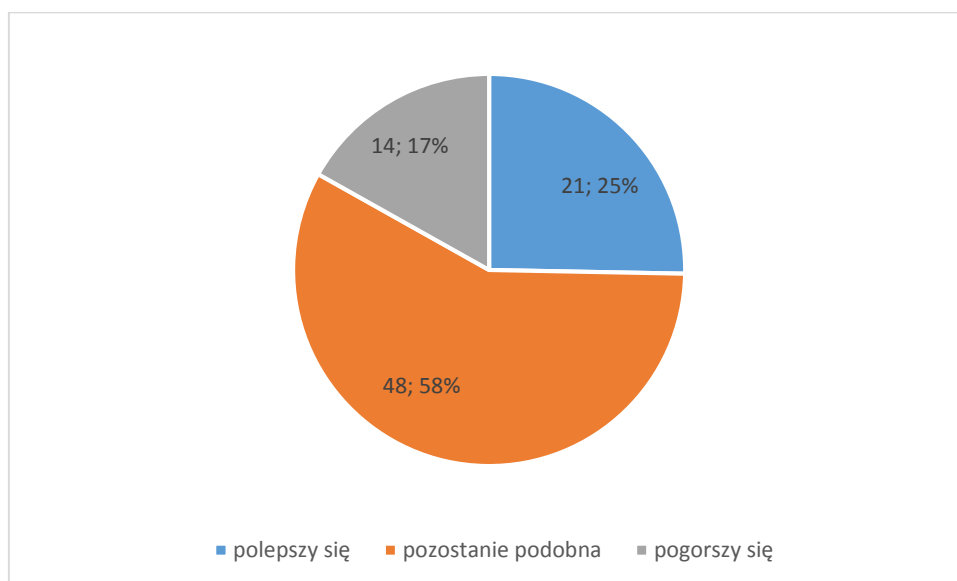
N=82

Drugim czynnikiem świadczącym o kondycji przedsiębiorstwa może być tzw. wskaźnik optymizmu w zakresie prowadzonej działalności ekonomicznej. Pytaliśmy zatem przedsiębiorstwa społeczne, czy przewidują, że w najbliższych 12 miesiącach ich sytuacja finansowa się poprawi, pogorszy czy może pozostanie bez zmian.

58% badanych przedsiębiorców społecznych przewiduje, że ich sytuacja finansowa, w porównaniu do roku poprzedniego, nie ulegnie większej zmianie. Tylko jedna piąta badanych PS uważa, że ich kondycja finansowa polepszy się, co oznacza duży spadek optymizmu w stosunku do badań z 2013 (39% PS uważało w zeszłorocznej edycji, że ich sytuacja poprawi się). Pozostała grupa – 17% przedsiębiorstw społecznych przewiduje pogorszenie sytuacji finansowej swojej organizacji.

Taki rozkład odpowiedzi świadczy o małym optymizmie organizacji co do możliwości ich dalszego rozwoju i o pogorszeniu nastrojów przedsiębiorstw społecznych w stosunku do poprzednich edycji badań.

Wykres 52. Predykcja sytuacji finansowej PS.

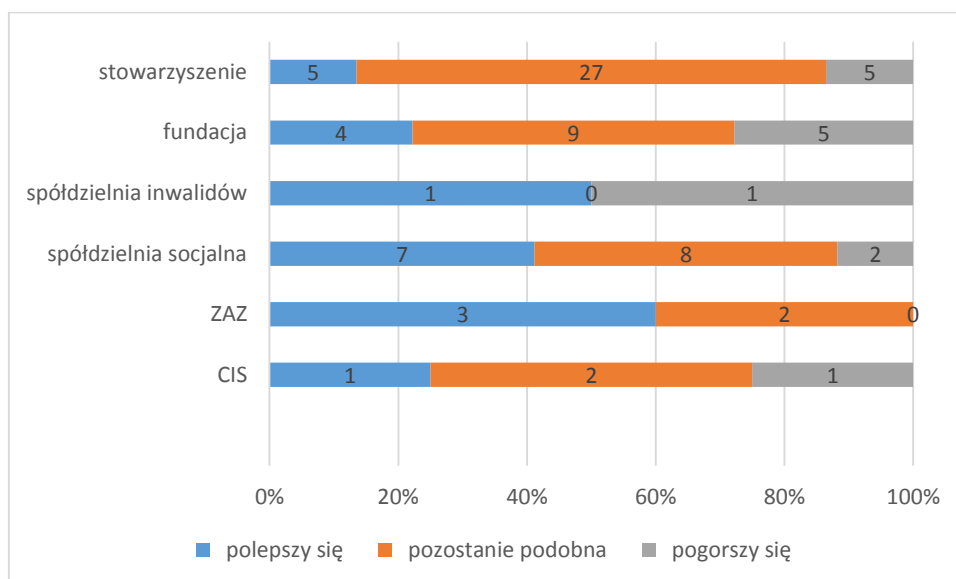
N=83

Uwzględniając formę prawną organizacji, warto zauważyć, iż relatywnie optymistyczne przewidywania co do przyszłej sytuacji finansowej charakteryzują spółdzielnie socjalne. Ponad 40% spółdzielni socjalnych przewiduje, że ich sytuacja poprawi się w ciągu najbliższych 12 miesięcy, a tylko dwie zakładają pogorszenie sytuacji finansowej.

Stowarzyszenia i fundacje w większości nie przewidują zmian – ani pogorszenia ani poprawy swej sytuacji, choć w obu przypadkach znalazło się po 5 organizacji uważających, że rok 2015 będzie trudniejszy finansowo.

W miarę optymistycznie patrzy w przyszłość 5 ZAZ-ów (brak wskazań sugerujących pogorszenie sytuacji finansowej). CIS-y są bardzo podzielone w prognozowaniu swej kondycji finansowej (dwa oceniają, że sytuacja nie ulegnie zmianie, trzeci, że się polepszy, a czwarty, że ulegnie pogorszeniu). Z dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych, jedna uważa że rok 2015 będzie lepszy, a druga, że gorszy.

Wykres 53. Predykcja sytuacji finansowej z podziałem na formy prawne.

N=83

Istnieje silna korelacja¹⁷ pomiędzy efektem finansowym osiągniętym przez badane PS a wskaźnikiem optymizmu – organizacje, które osiągnęły zysk lub wyszły „na zero” oceniają, że ich sytuacja będzie lepsza lub pozostanie bez zmian. Z drugiej strony, poza wyjątkami, większość PS, która nie osiągnęła zysku w 2014 r. na kolejny rok patrzy pesymistycznie lub uważa, że sytuacja pozostanie bez zmian.

Łącząc dwa wskaźniki: optymizm dotyczący przyszłej sytuacji finansowej oraz wynik finansowy z działalności w ostatnich 12 miesiącach z formą prawną PS, można zauważyć następujące prawidłowości:

- Względnie dobre wyniki finansowe osiągnęły badane spółdzielnie socjalne, są one też jednymi z najbardziej optymistycznie nastawionych przedsiębiorstw społecznych w badanej próbie.
- Względnie stabilne przychody w ostatnim roku (bez straty) oraz prognozy przewidujące podobną sytuację finansową wykazują ZAZ-y.
- Stowarzyszenia i fundacje wyraźnie dzielą się na dwie grupy: dobrze radzących sobie finansowo i stabilnie oceniających swą przyszłą sytuację na rynku oraz organizacje nie osiągające zysków, dbające też by nie było strat i mało dynamicznie oceniające swą przyszłość finansową.

VII.3 Bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej

Istotną częścią przeprowadzonych badań są odpowiedzi na pytanie o główne bariery i słabości prowadzenia działalności ekonomicznej przez respondentów. Uczestników badania poproszono o wskazanie maksymalnie 3 najważniejszych barier i słabości, które utrudniają działalność ekonomiczną ich organizacji. Spośród 83 respondentów, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie, aż dziesięć PS wskazało, iż takich barier lub/i słabości nie dostrzega (w 2013 r. tylko jedno stowarzyszenie).

¹⁷ Współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r = 0,963$.

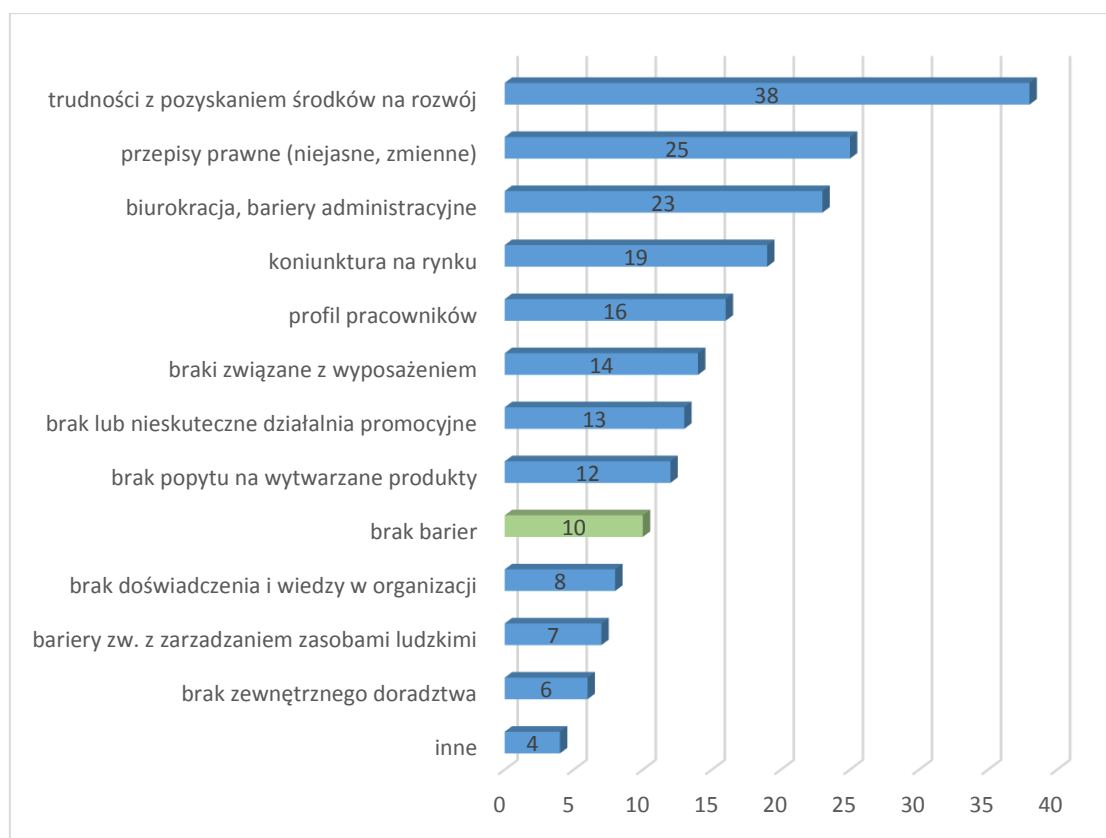
Jak co roku, zdecydowanie najczęściej padającą w tym kontekście odpowiedzią były trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji – wskazywało na nią blisko 38 PS.

Następne w kolejności bariery utrudniające działalność badanych PS to:

- zmienne, niejasne przepisy prawa (25 PS),
- biurokracja, bariery administracyjne (23 PS),
- koniunktura na rynku (19 PS).

Warto zwrócić uwagę, że wyżej wymienione bariery są zupełnie niezależne od przedsiębiorstw społecznych, nie wynikają z ich słabości, braku zasobów, doświadczenia itd., tylko są barierami zewnętrznymi, w tym systemowymi. Dopiero na czwartym miejscu pod względem uciążliwości dla prowadzenia działalności PS znajdują się: profil pracowników (16 PS), braki związane z wyposażeniem (16 wskazań), brak lub nieskuteczne działania promocyjne (13 PS).

Wykres 54. Najważniejsze bariery utrudniające działalność ekonomiczną.

N = 83. Liczba wskazań nie sumuje się do N, bo można było wskazać kilka barier.

Kilka podmiotów wskazało też na 4 dodatkowe bariery niesklasyfikowane powyżej. Były to:

1. Niewypłacenie przez podmiot współpracujący należności za usługi w 2013 r., a w następstwie brak zainteresowania członków pracą.

2. Bardzo słaba informacja odnośnie nowego okresu programowania funduszy unijnych, niepewność związana z nowym okresem programowania.
3. Konkurencyjny import.
4. Ogromne długi pozostawione przez poprzedni zarząd fundacji.

Analizując bariery rozwoju przedsiębiorstw społecznych ze względu na ich formę organizacyjną, można wskazać, iż stowarzyszenia wskazują przede wszystkim na trudności z pozyskaniem środków pieniężnych na rozwój organizacji, biurokracją i niejasne przepisy prawne. Podobnie fundacje borykają się z brakiem finansów na rozwój organizacji, biurokracją i, tu różnica między stowarzyszeniami, brakiem lub nieskutecznymi działaniami promocyjnymi. Dla spółdzielni socjalnych największy problem stanowi: zła koniunktura na rynku, profil pracowników i ich brak doświadczenia. Dla dwóch spółdzielni inwalidów i niewidomych jedynym wspólnym problemem jest profil pracowników, natomiast dla ZAZ-ów nieodmiennie od lat - profil pracowników i przepisy prawne (niestabilne, zmienne). CIS-y natomiast cierpią na brak możliwości pozyskiwania środków finansowych.